

Β. Κ. ΣΚΟΥΤΕΡΗ Π. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Νικόλαος Παπαρaris. Απριλίου 17.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

~~Ναυαρις~~

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΤΗ, ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ν. ΠΑΠΑΡΑΡΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: ΣΥΝΟΔΙΟΥ & ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΑΤΟΥ

7α - Όδος Λέκα - 7α

1938

ΒΑΣ. ΣΚΟΥΤΕΡΗ Π. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Νικόλαος Πάσσαρης.

Νικόλαος Πάσσαρης.

~~ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ~~

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ & ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΑΤΟΥ
7α—Οδός Λέκα—7α
1938

ο λιν γιν ωάιφας
ο λιν γιν χάνας
εἰς τοῦ λιν Πολυγῆ χίφρα
(Λουρί)

† ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ †

affari

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Wassioff

§ 1. Έννοια, σκοπός, διαίρεσις και ωφέλεια τῆς Κατήχησεως.

Ἡ λέξις Κατήχησις παράγεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα κατηγῶ, τὸ ὁποῖον σημαίνει διδάσκω διὰ ζώσης φωνῆς καὶ ἔπειτα μὴ τινὰ εἰς τι φιλοσοφικὸν σύστημα ἢ θρησκευτικὸν δόγμα. Ἡ μῆσις αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγένετο εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐξεδήλωνον τὴν διάθεσιν νὰ γίνων μὲλη τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν κατηχομένων, ἡ ὁποία ὅμως βαθμηδὸν ἐξέλιπε, διότι ἐπεκράτησεν ὁ νηπιοβαπτισμός.

Ἀπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ ἔπειτα ὀνομάσθη Κατήχησις καὶ τὸ βιβλίον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθεται μεθοδικῶς καὶ συστηματικῶς ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἔχει δὲ σκοπὸν ἡ Κατήχησις νὰ μεταδώσῃ χριστιανικὰς πεποιθήσεις καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ χριστιανικὰ αἰσθήματα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐκδηλώνει τὰ αἰσθήματά του καὶ γενικῶς τὴν εὐσέβειάν του διὰ τῆς λατρείας, διὰ τοῦτο καὶ ἡ Κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκτίθενται τὰ ἀφορῶντα τὴν πίστιν, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ ἀφορῶντα τὴν λατρείαν.

Ἡ δὲ ἐκ τῆς Κατήχησεως ὠφέλεια εἶναι μεγάλη. Διότι διὰ τὸν ἄνθρωπον διαφωτισθῆ ἐπὶ ὅλων τῶν μεγάλων ζητημάτων μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ θρησκεία, καὶ σχηματίσῃ ὀρισμέναις πεποιθήσεις, δὲν θὰ ὁμοιάσῃ μὲ κυβερνήτην ἄπειρον, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει ποῖαν κατεύθυνσιν νὰ δώσῃ εἰς τὸ πλοῖόν του, οὔτε θὰ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον νὰ παρασυρθῆ καὶ παραπλανηθῆ ἀπὸ τὰ ἀντιχριστιανικὰ κηρύγματα τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀπίστων. (Ἰδε Ἐφεσ. δ' 12-15). Ἀλλὰ κατέχων τὴν ἀλήθειαν θὰ προσαρμόσῃ πρὸς αὐτὴν τὸν βίον του καὶ θὰ δύναται ἐν γνώσει νὰ μετέχῃ εἰς τὴν λατρείαν, τοιοῦτοτρόπως δὲ νὰ ἀπολαύῃ τὰς ἐκ ταύτης ἀπορροούσας χάριτας.

§ 2. Τὰ μεγάλα προβλήματα καὶ ἡ θρησκεία.

Ἐίδομεν ὅτι ὑπάρχουν ζητήματα σπουδαῖα, προβλήματα μεγάλα, ὅπως ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ, μετὰ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ θρησκεία. Τὰ ζητήματα αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρουν μόνον τοὺς φιλοσόφους ἀλλὰ πάντα ἄνθρωπον.

Οἱ βάρβαροι λαοὶ ἔλυνον τὰ μεγάλα αὐτὰ προβλήματα, κατὰ τρόπον πρωτόγονον. Ἐθεοποιοῦν καὶ ἐλάτρευον τὰ κτίσματα καὶ προσεπάθουν μετὰ μαγείας καὶ ἐξορκισμῶν νὰ ἀποσπάσουν τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν των. Τοῦτο ἀκριβῶς παρατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς τοὺς ἀγρίους.

Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον αὐτό, τῆς ἀδυναμίας δηλαδή τῶν βαρβάρων λαῶν νὰ διακρίνουν τὸν Κτίστην, παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν προηγμένων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Οἱ Σῖναι (= οἱ Κινέζοι), ἀρχαιότατος λαός, εἶχον καὶ αὐτοὶ πολυθεΐαν. Οἱ θρησκευτικοὶ των ὅμως ἀρχηγοί, ἰδίᾳ ὁ Λαοτσέ (640 π. Χ.) καὶ ἔπειτα ὁ Κομφούκιος (550 π. Χ.), ἐφθασαν εἰς τὴν διατύπωσιν μιᾶς ἠθικῆς, ἡ ὁποία περιέχει πολλὰ ὠφέλιμα πράγματα. Συνδέονται ὅμως στενῶς τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα μετὰ πολιτικὰ· διότι ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι νὰ ἐμφανίσῃ τὸν αὐτοκράτορα ὡς ἕνα Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ ἐξουσίαν ἀπεριόριστον. Αὐτὴ εἶναι καὶ σήμερον ἡ ἐπίσημος θρησκεία τῶν Ἰαπῶνων, ἃν καὶ τόσον εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Κίναν ἔχει διαδοθῆ πολλὴ σήμερον ὁ Χριστιανισμός.

Ἀξία προσοχῆς εἶναι καὶ ἡ θρησκεία ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰς Ἰνδίας. Ὑπάρχει ὅμως καὶ εἰς τὴν θρησκείαν αὐτὴν μία σύγχυσις μετὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν Θεῶν τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει τὰς τοεῖς χιλιάδας. Μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν ἀναμορφωτῶν διακρίνεται ἰδίως ὁ Βούδδας (8ος π. Χ. αἰών). Οὗτος διὰ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα κατέληξεν εἰς τὸ Νιοβάνα. Ἡ θλιψίς, εἶπεν, εἶναι γενικὴ εἰς τὸν κόσμον, αἰτία δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ ἐπιθυμία πρὸς ὑπαρξιν, πρὸς ἀποκτησιν δυνάμεως, πρὸς ἡδονήν. Διὰ τοῦτο ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ τείνῃ εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐπιθυμίας, εἰς τὴν ἀπραξίαν, εἰς τὴν ἀδράνειαν, εἰς τὸ Νιοβάνα δηλαδή. Ἐδίδασκεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ κακὴ πράξις ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ταράσσει τὸν ἄνθρωπον, διότι συνεπάγεται πολλάκις τὴν ἀγνωμοσύνην· ὄχι μόνον τὸ μῖσος ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη βλέπτει, διότι γεννᾷ τὴν

ἀνηουχίαν διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἀγαπωμένου. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε τὴν τελείαν αὐτὴν ἀδοράειαν ἔφθασεν εἰς τὴν ἠθικὴν τελειότητα καὶ μετὰ θάνατον δὲν ὑπόκειται πλέον εἰς μετεμψύχωσιν. Ἀλλὰ ἓνα κήρυγμα τὸ ὁποῖον διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ μισῇ ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ ἀγαπᾷ, δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Τοῦτο ὁμολογοῦν καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἰνδοὶ φιλόσοφοι. Ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι τὸ διάγγελμα τοῦ «Μαγάτιμα Γκάντι τὸν Μάρτιον τοῦ 1928, ὅπου ὁμιλεῖ μᾶλλον ὡς χριστιανός. «Πιστεύω, λέγει, εἰς τὸ Ἐδαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ὁμιλίαν. Ἐάν μ' ἐκαλοῦσαν νὰ τὴν ἐξημενεύσω ὅπως τὴν ἐννοῶ, θὰ ἔλεγα χωρὶς τὸν παραμικρὸν δισταγμὸν : Μάλιστα. Εἶμαι Χριστιανός».

Γνωστὴ εἶναι ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων. Εἶχον καὶ αὐτοὶ πολυθεΐαν. Διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἐπίστευον ὅτι ἡ ἀόρατος ψυχὴ (τὸ Κᾶ) ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ μετὰ θάνατον ἐντὸς τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγένοντο αἱ ταριχεύσεις, διὰ νὰ μὴ κατασιραφῇ τὸ σῶμα. Ἀνίκανος ὅμως νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ, ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ διαδίδεται ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Κᾶτι τὸ ἐξαιρετικὸν ὅμως συνέβη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἡ φιλοσοφία ἐκτύπησε τὴν θρησκείαν. Διάφοροι φιλόσοφοι κατεφέρθησαν ἐναντίον τῆς πολυθεΐας καὶ ἐκήρυξαν ὅτι «ἓνας καὶ μόνον Θεὸς ἐπάσχει».

Τὴν μονοθεΐαν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν, ἀλλὰ ὡς κύριον δόγμα αὐτῆς. Τῆς θρησκείας ταύτης θεμελιωτὴς ἐπῆρξεν ὁ Μωϋσῆς. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶχεν ἐκπαίδευσιν μετὰ τὴν σοφίαν τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὸ ἔργον του ὅμως ὡς νομοθέτου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐνεπνεύσθη καὶ ὠδηγήθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὴν τερασίαν διαφορὰν ἡ ὁποία ἐπάσχει μετὰ τῶν παραδόσεων τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ τῆς ἰδικῆς του θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Ἐν τούτοις ὅμως τὸ ἀπολύτως τέλειον δὲν ἐπάσχει καὶ εἰς τὴν θρησκείαν αὐτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ προφηταὶ τοῦ Ἰσραὴλ προλέγουσιν τὴν ἔλευσιν Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ εἶδεν τὸν τέλειον νόμον καὶ θὰ ἐφανέρωνε τοιοῦτοτρόπως τὴν ἀνόμοζον εἰς τὸν ἄνθρωπον θρησκείαν. Αὐτὸ καὶ ἔγινε διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως.

§ 3. Ἡ γένεσις τῆς θρησκείας.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἴδωμεν ἂν ὅλοι οἱ λαοὶ εἶχον θρησκείαν. Διότι εὐρέθησαν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχθησαν τοῦτο ἀλλ' ἰσχυροίσθησαν ὅτι τὴν θρησκείαν ἐγέννησεν ἡ ἄγνοια καὶ ὁ φόβος. Οἱ πρωτόγονοι δηλ. ἄνθρωποι παρατηροῦντες τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὴν ἀστραπήν, τὴν βροχήν, τὸν κεραυνόν, τὰς θυέλλας κ.λπ. ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζον τὰς φυσικὰς αἰτίας, ἀπέδιδον αὐτὰ εἰς ἐνεργείας ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔπειτα ἐλάτρευον ὡς θεότητας.

Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, θὰ ἔπρεπε οἱ περισσότερον μορφωμένοι προχριστιανικοὶ λαοὶ νὰ ἔχουν τοὺς ὀλιγωτέρους θεοὺς μὲ τάσιν πρὸς τὴν μονοθεΐαν, ἐνῶ οἱ ἀμόρφωτοι θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τοὺς περισσότερους. Ἡ ἱστορία βεβαιώνει τὸ ἀντίθετον ὅτι δηλαδή ὅσον ἀνερχόμεθα πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ φθάνομεν εἰς ἐποχὰς πρωτογόνους, συναντῶμεν ὀλιγωτέρους θεοὺς καὶ διάχυτον τινὰ μονοθεϊσμόν. Ἄρα δὲν εἶναι ἡ ἄγνοια ἀφορμὴ τῆς θρησκευτικῆς πολυθεΐας. Ἐπὶ πλέον θὰ ἔπρεπε σήμερον ὁ ἄνθρωπος, ὅποτε διὰ τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν ἔγινε κύριος τῆς φύσεως καὶ ὑπέταξε τὰς δυνάμεις αὐτῆς, νὰ εἶπῃ : « Δὲν ὑπάρχει Θεός ». Ἀλλὰ σκέπτεται διαφορετικᾶ. « Οὐτὸς ὁ Θεὸς ὑπάρχει ἀλλαγῶν. » « Ἄς τὸν ζητήσω λοιπόν ». Καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύῃ.

Ὅχι δὲ μόνον ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι πιστεύουν ἀλλὰ καὶ μεγάλοι ἄνδρες. Τοιοῦτοτρόπως ἐπίστευον πρὸ Χριστοῦ οἱ μεγάλοι σοφοὶ Ἀναξαγόρας, Ξενοφάνης, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Κικέρων. Μετὰ Χριστὸν δὲ ὅλοι οἱ σπουδαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, Κοπέρνικος, Γαλιλαῖος, Βάκων, Καρτέσιος, Κέπλερος, Νεύτων, Δεϊβνίτιος, Βοσσονέτος, Φενελὼν καὶ ἄλλοι.

Οὔτε πάλιν ἐκ τοῦ φόβου ἐγεννήθη ἡ θρησκεία, διότι οἱ περισσότεροι τῶν θεῶν εἶναι ἀγαθοί· αἱ πλείους τῶν θρησκευτικῶν ἐορτῶν εἶναι χαρμόσυνα τελεταὶ καὶ πανηγύρεις· καὶ ἐπὶ πλέον οἱ ἄνθρωποι ἐθεοποιοῦν ὄχι τοὺς κακοὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς, τοὺς δικαίους, τοὺς προστάτας.

Ἡ θρησκεία λοιπόν δὲν εἶναι προῖον ἀγνοίας ἢ φόβου. Τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως ἀνωτάτου ὄντος, ρυθμίζοντος τὰ τοῦ κόσμου σύμφωνα μὲ τὴν θέλησίν του, τὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἔμφυτον. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ ἄν-

θρωποι χωρίς θρησκείαν. Ἡ θρησκεία εἶναι φαινόμενον γενικόν. «*Ανιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, λέγει ὁ Πλούταρχος, οὐδεὶς ἐστίν, οὐδ' ἔσται θεατῆς*». Πράγματι, οὐδεὶς ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπάρχη θεατῆς τοιαύτης χώρας. Οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν, ὅπου τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα καυχᾶται ὅτι εἶναι ἄθεον. Ἐχει καὶ αὐτὸ τὴν θρησκείαν του καὶ τοὺς ἀγίους του. Εἶναι ὁ Κάρολος Μάρξ καὶ ὁ Λένιν, τοῦ ὁποίου τὸ λείψανον εἶναι ταριχευμένον καὶ προσκυνεῖται.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρχέγονον θρησκείαν, ἡ ἔρευνα τῶν θρησκευμάτων ἀπέδειξεν ὅτι αὕτη ἦτο ἡ μονοθεΐα, ἡ ὁποία ὅμως κατόπιν ἐξεφυλίσθη εἰς φειχισμὸν (λατρείαν ἀσημάντων ἀντικειμένων) καὶ εἰς πολυθεΐαν. Πῶς ὅμως συνέβη αὐτό, ἐξηγεῖ ἡ Γραφή μὲ ὅσα λέγει περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, καθὼς θὰ ἴδωμεν.

Μέρος τῆς θρησκείας ἦτο ἀνέκαθεν καὶ ἡ λατρεία, χωρὶς ὅμως καὶ ἐξ ἀρχῆς νὰ ὑπάρχη ἡ ἰδιαίτερα τάξις τῶν ἱερέων. Τὰ καθήκοντα ἱερέως εἰς τὰς προσφορὰς θυσιῶν κ.λ.π. ἤσκει κατ' ἀρχὰς ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἢ τῆς φυλῆς. Ἀργότερον ὅμως καθιερώθησαν εἰδικὰ ἱερατεῖα. Ἐπομένως ἀποκλείεται νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὴν θρησκείαν ἐπενόησαν οἱ ἱερεῖς πρὸς ἐκμετάλλευσιν, καθὼς ἰσχυροῖσθράν τινες.

§ 4. Ὁ Χριστιανισμός.

Μεταξὺ ὄλων τῶν θρησκευτῶν τῶν προχριστιανικῶν καὶ τῶν μεταχριστιανικῶν, ἐξέχουσαν καὶ μοναδικὴν θέσιν κατὰ τὴν ὁμολογίαν φέρων καὶ ἐχθρῶν κατέχει ὁ Χριστιανισμός. Ἰδρυτῆς του ὑπῆρξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ κήρυκες, διαδόσαντες αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, οἱ ἀπόστολοι. Ἡ διάδοσίς του συνήνησε μέγιστα ἐμπόδια οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἀναφαινόμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θρησκευτῶν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν καὶ πολλάκις ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι πράττουν ἔργον θεάρεστον, κατεδίωξαν λυσσωδῶς τοὺς χριστιανούς ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ καθ' ἕλλην τὴν Παλαιστίνην. Δὲν ἐδίσταζον νὰ χρησιμοποιοῦν κατὰ τῆς νέας θρησκείας ἐν ὀνόματι τοῦ Ἐθνους καὶ τοῦ Θεοῦ των, τὰ πλέον βάρβαρα καὶ ἀνελεύθερα μέσα.

Ὅλιγον βραδύτερον, ἐπὶ τοεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας, συνεχῶς σχεδόν, κατεδίωκετο ἀμειλίχως ὁ Χριστιανισμός ἐκ μέρους τῶν

Ρωμαίων ἀρχόντων. Μολονότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχε καθιερωθῆ ἔν τῇ Ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀπόλυτος ἀνεξιθρησκεία, ἐν τούτοις προκειμένου περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ ἀνεξιθρησκεία ἐτέθη κατὰ μέρος καὶ τὰ ὄργανα τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας παρραυρόμενα ἴσως καὶ ἀπὸ κακοβούλους ὑποβολὰς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στοιχείου διωργάνωσαν συνεχεῖς σχεδὸν διωγμούς. Περὶ αὐτῶν καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων τότε φοβερῶν βασανιστηρίων διὰ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, διμλεῖ πλατύτρονον ἢ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

Ἄλλὰ πρέπει νὰ λάβωμεν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὸν πόλεμον τὸν ὁποῖον διεξήγαγον οἱ φιλόσοφοι. Αὐτοὶ μολονότι κατὰ πλείστον δὲν ἐπίστευον εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ψευδεῖς συγχρόνουσ των θρησκείας, ἐν τούτοις ἐπολέμησαν τὸν Χριστιανισμόν, εἴτε διότι ἐπιπολαίως σκεπτόμενοι ἐθεώρησαν καὶ αὐτὸν ψευδῆ, εἴτε διότι κυριαρχούμενοι ἀπὸ ροσηρὸν ἐγωῖσμόν δὲν ἤθελον νὰ ὑποκύβουν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς νέας θρησκείας. Ἐγραψαν λοιπὸν πλῆθος συκοφαντικῶν βιβλίων ἐν ὀνόματι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀληθείας! "Ἄς προσθέσωμεν τώρα καὶ τὸν φοβερὸν σάλον τῶν αἰρετικῶν, τῶν πονηρῶν δηλαδὴ ἐκείνων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι παρερμήνευον καὶ διεστραμμένως ἐδίδασκον τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὰ φοβερὰ ἐμπόδια τὰ ὅποια συνήνητησεν ὁ χριστιανισμὸς ἐν τῇ διαδόσει του.

Καὶ ὁμοῦς ὁ Χριστιανισμὸς ἐθροιάμβευσεν. Ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ ἀντίπαλοί του ἔπεσαν, τὰ ἐμπόδιά του ἐξεμηδενίσθησαν, καὶ αὐτὸς ὡς ζωογόνος μωρωμένη αὔρα ἐξηπλώθη ἀνὰ τὸν κόσμον. Σήμερον ὁλόκληρος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἔχει ὡς ἐπίσημον θρησκείαν του τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐνσυνειδήτως ἢ καὶ ἀσυναισθήτως, ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτόν. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτὴ καὶ μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκειῶν διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀποτελεῖ ἀναντίρροπον τεκμήριον τῆς θείας αὐτοῦ προελεύσεως.

Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φανερώνει ἀκόμη καθαρότερον τὴν θείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καταγωγὴν εἶναι ἢ θαυμασιά διδασκαλία του, καὶ τὰ ὑπέροχα ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἔφερον εἰς τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἀποδεχθέντα αὐτόν. Ἐγκλείει ὁ Χριστιανισμὸς μίαν μυστηριώδη ἀκατανίκητον ἐξαγιαστικὴν δύναμιν, ἰκανὴν νὰ μεταβάλλῃ ἐπὶ τὸ τελειότερον τὸν ἄνθρωπον. Ἡ διδασκαλία του ἀφθαστος εἰς ἀπλότητα καὶ βαθύτητα νοημάτων συγκινεῖ πάντοτε

τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Ἐξαιρεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν καὶ διδάσκει τὴν ἰσότητά πάντων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καταδικάζει τὴν δουλείαν καὶ κηρύσσει τὴν ἀξίαν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας. Ἀναβιβάζει τὴν γυναῖκα εἰς τὸ ἔμπροσθεν ὕψος, ἐπιβάλλει τὴν τρυφεράν στοργὴν πρὸς τὰ παιδιά, τῶν ὁποίων μάλιστα πολλαχοῦ διατρανώνει τὴν ἀξίαν. Συνοστῆ τὴν ἀγάπην πρὸς ὄλους, πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀποκλήρους, πρὸς τοὺς ἄλλοθενεῖς καὶ ξένους, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς. Διδάσκει οὐ ἡ πραγματικὴ θρησκευτικὴ ἀξία ἔγκειται ὄχι εἰς τὴν τήρησιν μόνον τῶν τύπων, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ αἰτίμου. Ποῖον ἄλλο θρησκειομα ἢ φιλοσοφικὸν σύστημα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τόσον πλοῦτον ὑπερόχου διδασκαλίας ;

Τὰ ἐξαισία ἀφ' ἑτέρου ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον ὁ Χριστιανισμὸς, ὅπου εἰσεχώρησε, διαπιστώνουν ἔτι σαφέστερον τὴν θεϊαν αὐτοῦ προέλευσιν καὶ δύναμιν. Παρέλαβε τὸ αἰτομον εἰς ἀθλίαν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν καὶ τὸ ἀνεμόρφωσε τελείως. Τὸ ἀπῆλλαξε τῶν παθῶν, τὸ ἐνέπλησεν αἰσθημάτων ἀγίων, τὸ ἀνύψωσεν εἰς ὑπερόχους ἀρετίας, τοῦ ἐδημιούργησε κατάπασιν ἡφθάστου ἀγιότητος καὶ εὐγενείας. Ἐξηγήσασε καὶ συνέσφιξε τοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογενείας καὶ κατέστησεν αὐτὴν ὄχι τόπον ἔριδος καὶ ὀδύνης, ἀλλὰ τόπον χαρῆς καὶ εὐρήνης. Ἔργηεν ἄφορμῇ νὰ ἰδοῦνθῶν εἰς τὰς χώρας ἔνθα ἐπεκρατήσε, τὰ πολυποικίλα ἀγαθοεργὰ ἰδοῦματα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων καὶ θλιβομένων. Ἐπὶ πλέον εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν νομοθεσίαν τῶν ἐθνῶν ἐσημείωσε σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν, διότι διὰ τῆς διαχύτου πλέον ἀνὰ τὸν κόσμον διδασκαλίας του καθωδήγησεν ἐνσυνειδήτως ἢ ἀσυναισθήτως τοὺς πολιτικούς καὶ πνευματικούς ἡγέτας τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ὀρθῶν νόμων καὶ κατευθύνσεων. Ὁ Χριστιανισμὸς γενικῶς παρέλαβε μίαν ἀνθρωπότητα γηράσασαν εἰς τὴν κακίαν καὶ τὴν ὀδηγεῖ διὰ μέσον τῶν αἰώνων βοαδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀναγέννησιν. Ἡ ἀγαθοποιὸς αὐτὴ καὶ ἀσφαλῆς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπίδρασις του, τὸν ἀναδεικνύει πράγματι θεῖον.

§ 5. Αἱ πηγὰ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία μεταχειρίζεται ὡς πηγὰς τῆς διδασκαλίας τῆς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

Ἐπειδὴ δ' ἐν αὐταῖς ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει τὰς ἀληθείας του, διὰ τοῦτο καλοῦνται μὲν ἐν ὄνομα Ἀποκάλυψις.

Ἡ Ἁγία Γραφή δὲν εἶναι βεβαίως ἐν βιβλίον ἀλλὰ πολλά. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ 49 βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τὰ 27 τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ σχέσηις δὲ τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην εἶναι ἡ ἐξῆς· ὅτι εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην προεικονίζονται καὶ προαναγγέλλονται ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐλευσέως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τὴν Καινὴν.

Τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει ὅτι «πᾶσα Γραφή θεόπνευστος» (Β' Τιμοθ. γ' 16. Ἴδε καὶ Β' Πέτρο. α' 21). Ἡ θεοπνευστία τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν πρόπει βεβαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς κατὰ λέξιν ἔμπνευσις τῶν θείων ἀληθειῶν, καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν εὐαγγελιστῶν εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν αὐτῶν πραγμάτων, ὅπου καταφαίνεται ὁ προσωπικὸς χαρακτὴρ ἐκάστου.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν περιέχονται καὶ ἕνα δυνονήτα. Διὰ τοῦτο δὲν ἔλειψαν καὶ αἱ διαφοραὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς Γραφῆς. Πολλοὶ δὲ αἰρετικοὶ προσεπάθησαν νὰ στηρίξουν εἰς αὐτὰ τὰς ἀντιθέτους αὐτῶν διδασκαλίας. Ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων αὐτῆς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς Γραφῆς.

Ἡ γραπτὴ ὁμολογία αὕτη διδασκαλία ἡ περιεχομένη εἰς τὴν Γραφὴν ἦτο ἀδύνατον νὰ περιλάβῃ ὅλα ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Κύριος τοὺς ἀποστόλους· «ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλά, λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς» (Ἰωάν. κα, 25). Ἐπομένως πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς χρησιμεύει καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παραγγέλλει τὰ ἐξῆς : α') Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Θεσσαλονίκης· «Ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγων εἴτε δι' ἐπιστολῶν ἡμῶν» (Β' Θεσσαλ. β, 15). β) Πρὸς τὸν Τιμόθεον· «Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους διδάξαι» (Β' Τιμοθ. β, 2).

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διαφυλάσσεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων· εἰς τὰ διάφορα σύμβολα καὶ τὰς ὁμολογίας καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως διασώζονται καὶ τινὰ ἔθιμα ὅπως τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ δι' εἰκότων, ἡ προσφορὰ θυμιάματος, ἡ περιβολὴ τοῦ ἱερέως δι' ἰδιαίτερας ἐνδυμασίας, ὁ ἀγιασμός τοῦ μύρου, ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀγιασμοῦ, ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ ἄλλα.

Τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐνόθευσε διὰ τὰ σιτηρίξῃ τὰς καινοδοξίας τῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπέροισαν ταύτην καὶ θεωροῦν ὡς πηγὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μόνον τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

§ 6. Τὸ Πιστεύω.

Τὰς ἀποκαλυφθείσας ἀληθείας δὲν δύναται τις κατ' ἄλλον τρόπον νὰ γνωρίσῃ παρὰ διὰ τῆς πίστεως, ἡ ὁποία καὶ ἐμβάλλει τὴν πεποιθήσιν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀοράτων πραγμάτων. Ἐπομένως τὸ πρῶτον ὀποτέλεσμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἶναι ὁ φωτισμός τοῦ νοῦ δι' ἐλλάμψεων θείων. Διότι τὸ στάδιον τοῦ ἐπιστήμονος εἶναι περιορισμένον. Ὅσον καὶ ἂν ἐπεκτείνῃ τὰς ἐρεῦνας του, θὰ καταντήσῃ ἐπὶ τέλους εἰς ἓν ὄριον, πέραν τοῦ ὁποίου τὸν καταλαμβάνει ἕλληγρος. «Μόνη τῇ πίστει πτερωθεὶς ὁ νοῦς, εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ὑπερφυῶς ὑπερφέρεται» (Μελέτιος Πηγᾶς). Ἄλλ' ἡ πίστις ὅταν εἶναι ἀληθῆς ἐπηρεάζει ὅλον τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. «Πότε σωφρονήσει νέος, ἐρωτᾷ ὁ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, μὴ πιστεύων ὅτι τῆς ἀγνοίας ἀμάραντός ἐστι στέφανος;». Τοιοῦτοτρόπως ἡ χριστιανικὴ πίστις ὡς δεῦτερον ἀποτέλεσμα παρέχει τὴν ἀγαθοεργίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς πίστεως εὐρίσκειται τοῦτο περιληπτικῶς, εἰς τὴν Γραφήν. Οἱ διάφοροι ὁμως αἰρετικοὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ ἀρχικόν τοῦτο περιεχόμενον. Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη δὲν ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν τελειότεραν αὐτῶν διατύπωσιν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων συνέταξε συντόμους ἐκθέσεις, διὰ τῶν ὁποίων διδάσκει τί πρέπει νὰ πιστεῖ ὁ Χριστιανός. Αἱ ἐκθέσεις αὗται ὠνομάσθησαν καὶ σύμβολα. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἐπεκράτησε τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, τὸ κοινῶς λεγόμενον «Πιστεύω», ὡς διακριτικὸν γνώρισμα παντὸς χριστιανοῦ, ἐκάστη λέξις τοῦ ὁποίου διηγεῖται πολλοὺς ἀγώ-

νας τῆς ἀληθείας κατὰ τῆς πλάνης. Τὸ σύμβολον τοῦτο μετεσκευάσεν ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ συνεπλήρωσε διὰ τῆς προσθήκης πέντε ἀκόμη ἄρθρων. Περὶ τῶν ἀληθειῶν αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὸ σύμβολον τοῦτο θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΠΙΣΤΙΣ

× § 7. Ἡ Ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ.

Ἐμφυτον ὑπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαρτήσεως ἔκ τινος ἀνωτέρου ὄντος. Ἐπομένως ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καταλήγομεν στηριζόμενοι εἰς τὴν λογικὴν μας καὶ εἰς τὴν σκέψιν μας. Ἄς υποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει. Τότε πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν νόμοι εἰς τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος, οἱ ὅποιοι ἔγιναν χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ νομοθέτης ἀλλὰ τυχαίως. Ἐξ αὐτοῦ ἔπεται ὅτι καὶ ἡμεῖς εὐρεθέντες τυχαίως δὲν ἔχομεν κανένα σκοπὸν. Ἄς προσπαθῆσωμεν λοιπὸν νὰ ἐξαπατήσωμεν τοὺς ἄλλους διὰ νὰ ζήσωμεν καλύτερα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῶμεν πού θὰ καταντήσῃ ἡ ζωὴ μας ὅταν αὐτὸ ὅλοι τὸ κάμνουν. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ὁ κἀνὼν τῆς ζωῆς μας. Ἀντιθέτως θεωρεῖται αὐτὸ παράβασις καθήκοντος. Ὑπάρχει λοιπὸν τάξις καὶ ἐδῶ, τάξις καὶ εἰς τὸ σύμπαν. Ἐξ αὐτοῦ ἔπεται ὅτι πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπάρχῃ Ὁν σκεπτόμενον.

Οἱ Πανθεῖσταί ὅμως προσπαθοῦν νὰ δώσουν κάποιαν ἄλλην ἐξήγησιν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λέγουν ὅτι τὸ πᾶν εἶναι Θεός. Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, ὁ ὅποιος εἶναι τὸ σῶμά του. Εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὑπάρχῃ ὁ ὑλικὸς κόσμος. Τότε θὰ πρέπη νὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ Θεός. Ἐπομένως καταντῶμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀθεϊαν.

Ὁ Θεὸς λοιπὸν ὑπάρχει. Ἡ ὕπαρξις τοῦ κόσμου, ἡ τάξις καὶ ἡ σκοπιμότης ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὴν φύσιν, ἡ ἠθικὴ τάξις, ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι δημιουργὸς τῆς τάξεως αὐτῆς.

Τώρα ἄς ἴδωμεν ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ λάβωμεν ἐπισημονικὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Βεβαίως ὄχι, διότι αὕτη ὀρμάται ἀπὸ τὰ κατ' αἴσθησιν ὄντα τὰ ὁποῖα ἐρευνᾷ καὶ ἐξετάζει, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι τι τὸ ὁποῖον δὲν ὑποπίπτει εἰς τὴν κατ' αἴσθησιν ἀντίληψιν.

Ἄλλ' ἂν δι' ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ εἶναι ἀδύνατον ὁ ἄνθρωπος νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, λαμβάνει ὅμως γνῶσιν αὐτοῦ δι' ἄλλης ὁδοῦ. Διότι ὀλόκληρος ἡ πέριξ ἡμῶν φύσις μαρτυρεῖ τὸ θεῖον μεγαλεῖον. Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τὴν δόξαν Του. Τὰ ὄρη, τὰ σύννεφα, αἱ βροχαί, οἱ κεραυνοί, ἡ σελήνη, ὁ ἥλιος, οἱ ἀστέρες, ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν τὴν σοφίαν Του. «Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, λέγει ὁ Πάυλος, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢτε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης» (Ρωμ. α, 19-20).

Ἐπρεπεν ὅμως νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν καὶ αὐτὸς ὁ Θεός. Τοῦτο καὶ ἔγινε διὰ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἢτοι διὰ τῆς φανερώσεως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀδύνατον μόνος του νὰ τὰς γνωρίσῃ. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἔγινε κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ μέσου διαφόρων ἱερῶν ἀνδρῶν, τελευταῖον δὲ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ὠλοκλήρωσε τὴν ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν.

§ 8. Αἱ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν Γραφὴν εἶναι πνεῦμα (Ἰωαν. 8, 24). Ἐὰν δὲ ἡ Γραφή ἀναφέρει εἰς πολλὰ μέρη, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει χεῖρας καὶ πόδας καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ ὠτα, ζητεῖ μὲν τοῦτο νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερα τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ τελειότητας. Μὲ ποῖον ἄλλον τρόπον θὰ ἐννοήσωμεν παραστατικώτερα τὴν ἄπειρον τελειότητα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ ὅλα, παρὰ διὰ τῆς εἰκόνης ἐνὸς ὀφθαλμοῦ. Καὶ πῶς ἄλλως θὰ παριστάνετο ζωηρότερα ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ παρὰ διὰ τῆς εἰκόνης τῶν χειρῶν.

Ἄφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, ἐπόμενον εἶναι ὅτι δὲν περιορίζεται ὑπὸ τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς μεταβολήν, ἀλλὰ εἶναι πανταχοῦ παρῶν, αἰώνιος καὶ ἀναλλοίωτος (ἀρνητικαὶ ἰδιότητες).

α') **Πανταχοῦ παρῶν.** Παραστατικώτατα διδάσκει τοῦτο ἡ Γραφή λέγουσα : «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν Σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην πάρει. Ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ Σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ Σου» (Ψαλμ. 138, 8-10). β') **Αἰώνιος,** ἥτοι δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος. Τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ παριστάνουσα ἡ Γραφή λέγει ὅτι ὑπάρχει «πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος» (Ψαλμ. 80, 2). γ') **Ἀναλλοίωτος.** Ἐνῶ τὰ πάντα κινουῦνται καὶ μεταβάλλονται μόνον εἰς τὸν Θεὸν δὲν ὑπάρχει μεταβολή. Εἶναι ζῶσα αἰωνιότης. «Ἐγὼ εἰμί ὁ ὢν» ἀπήντησεν ἀπὸ τῆς καιομένης βάρου ἐπὶ τοῦ Χωρήβ εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἐὰν δὲ εἰς τὰς ἐνεργείας του ὡς πρὸς ἡμᾶς φαίνεται ὅτι ὑφίσταται μεταβολὰς λαμβάνων ἐκάστοτε νέας ἀποφάσεις, αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν θείαν οὐσίαν ἀλλὰ εἰς τὰ δημιουργήματα. Οἱ ἄνθρωποι δηλαδὴ διὰ τῶν ἁμαρτιῶν των μετέβαλον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν καὶ ὤφειλεν ὁ Θεὸς ὡς ἀναλλοίωτος νὰ φερθῆ πρὸς αὐτοὺς κατὰ διάφορον τρόπον.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἐπίσης παντοδύναμος, παντογνώστης, πάνσοφος, δίκαιος καὶ πανάγαθος (θετικαὶ ἰδιότητες).

α') **Παντοδύναμος.** Ἐνῶ ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι περιορισμένη, ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ δὲν γνωρίζει ὄριον (ἴδε Λουκ. 9, 37) ἀλλὰ δύναται τὰ πάντα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ θέλῃ ὅσα δύναται. «Δύναται γὰρ ἀπωλέσαι τὸν κόσμον, λέγει ὁ Δαμασκηνός, οὐ θέλει δέ». β') **Παντογνώστης.** Ἐνῶ ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι περιορισμένη, σταγὼν εἰς τὸν ὠκεανόν, ὁ Θεὸς ὅμως γνωρίζει τὰ πάντα. «Οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ» (Ἐβρ δ, 13) λέγει ἡ Γραφή καὶ ὅτι «πάσας τὰς καρδίας ἐτάζει Κύριος καὶ πᾶν ἐνθύμημα γινώσκει» (Παραλειπ. κη' 9). Γνωρίζει δὲ ὄχι μόνον τὰ παρελθόντα καὶ τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ

τὰ μέλλοντα. Ἐάν ἰσχύη ἐν μέρει τοῦτο διὰ τὸν ἰατρόν, ὁ ὁποῖος προγνώριζει ἐπὶ τῇ βάσει δεδομένων ὅτι μέλλει τις νὰ ἀσθενήσῃ, πόσω μᾶλλον ἰσχύει τοῦτο διὰ τὸν ἄπειρον Θεόν. γ') Πάνσοφος. Ὡς ἐκτελῶν τὰ πάντα με σοφίαν καὶ σκοπιμότητα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή λέγει ὅτι «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν» (ψαλμ. 103, 24). Διότι τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ δὲν συνυπάρχουν ἀτάκτως ἀλλ' ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ ἐν ἀρμονικὸν σύνολον, καὶ ὑπηρετοῦν κατὰ σχέδιον μεγαλοπρεπὲς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ γενικοῦ σκοποῦ. δ') Πανάγιος. Ὡς ταυτίζων τὴν θέλησίν του κατὰ πάντα πρὸς τὸ ἀγαθόν. ε') Δίκαιος. Ὡς ἀποδίδων εἰς ἕκαστον τὸ ἀνήκον (Ῥωμ. θ, 11). ς') Πανάγαθος. Ὡς μεταδίδων ἀφθόνως τὰ ἀγαθὰ του εἰς τὸν κόσμον. Ἡ Γραφή λέγει ὅτι «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Ματθ. ε' 45), καὶ ὅτι εἶναι «Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος» (ψαλμ. 102,8).

ΠΜΤ

X

§ 9. Τὸ τριαδικὸν τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἕνα κατ' οὐσίαν Θεὸν διακρίνονται τρία πρόσωπα ἢ τρεῖς ὑποστάσεις, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ὁ μὲν Πατήρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς.

Περὶ τοῦ τριαδικοῦ τοῦ Θεοῦ σαφῶς ὁμιλεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ἐν τούτοις δὲν ἐλλείπουν τοιαῦτα ἐνδείξεις καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἡ χρῆσις ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τοῦ πληθυντικοῦ τύπου «Ἐλωῖμ» πρὸς δήλωσιν τῆς θεότητος, τὰ χωρία «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν» καὶ «δεῦτε καταβάντες καὶ συγγέμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν» πληθυντικῶς λεγόμενα ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, ὁ τρισάγιος ὕμνος ὁ ἀπαντῶμενος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαΐου, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ψαλμοὺς περὶ τοῦ λόγου ὡς μέσου διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, ἡ διήγησις περὶ τῆς φιλοξενίας ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ τριῶν ξένων, ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἐξηγηθοῦν παρὰ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι

οί ἱεροὶ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶχον ἀμυδρὰν τινα ἰδέαν ἐπὶ τοῦ μυστηρίου. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ τριαδικὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι κυρίως διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. (Ἴδε Ματθ. γ', 13-17 καὶ κη', 19).

Ἐκαστον πρόσωπον δὲν εἶναι μέρος τῆς θείας οὐσίας ἀλλὰ ὁ ὅλος Θεός. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς διδάσκεται ὅτι «εἷς Θεός, ὁ Πατήρ» (Α' Κορ. η', 6), ἀφ' ἑτέρου ἐπιβεβαιώνεται κατ' ἐπανάληψιν ὅτι «Θεός ἦν ὁ λόγος» (Ἰωάν. α, 1) καὶ ὅτι ὁ Ἄνανίας ὁ ὁποῖος ἐξηπάτησε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐψεύσθη «οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ Θεῷ» (Πραξ. ε' 3-4). Δὲν ἔπεται ὅμως ἐξ αὐτοῦ ὅτι εἶναι τρεῖς Θεοὶ ἀλλ' εἷς καὶ μόνον, διότι μία καὶ μόνη εἶναι ἡ οὐσία. Ἐπακόλουθον τοῦ ὁμοουσίου εἶναι ἡ περιχώρησις τῶν προσώπων, δηλ. ἡ ἐνοίκησις τῶν προσώπων ἐν ἀλλήλοις. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν γίνεται ἐντελῶς καταληπτόν, διότι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι ἀνεπαρκῆς νὰ ἀντιληφθῇ τὸ Ὑψιστον Ὄν. Ἐπομένως εὐρισκόμεθα πρὸ μυστηρίου.

§ 10. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου διηγεῖται ἡ «Γένεσις» τὸ πρῶτον ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ βιβλίον τῆς Πεντατεύχου τοῦ Μωϋσέως διὰ τὴν ἀκρίβειαν. Σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν ὁ κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη μόνος του, ἀλλὰ εἶναι προϊόν τῆς σοφίας, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

Τοῦτο ἐγίνε «ἐν ἀρχῇ», δηλαδή εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χρόνου. Διότι μαζὺ μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ὁ χρόνος. Ὅθεν ὁ κόσμος δὲν ὑφίστατο αἰωνίως.

Εἶναι ὅμως ἄξιον προσοχῆς ὅτι εἰς τὴν Γένεσιν ὁ Μωϋσῆς λέγει ὅτι ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη εἰς ἕξ ἡμέρας, ἐνῶ ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη θέλει τὰς ἡμέρας αὐτὰς περιόδους μακράς. Ἀλλὰ ὁ Μωϋσῆς χρησιμοποιεῖ βεβαίως τὴν γλῶσσαν ἐκείνην ἢ ὁποῖα ἦτο ἀπαραίτητος νὰ χρησιμοποιηθῇ, διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ ἓνα ἀπλοῦς καὶ ἀμαθητὰν καὶ ὄχι νὰ κάμῃ μαθήματα ἀστρονομίας.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ κατασκευάσῃ τι ἔχει ἀνάγκην προϋπάρχοντος ὑλικοῦ καὶ ἐργαλείων. Ὁ Θεὸς ὁμοίως ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ διὰ μόνου τοῦ λόγου Του. Ἀφοῦ δηλαδή παρήγαγε πρῶτον τὴν ὕλην διεμόρφωσεν ἔπειτα αὐτὴν εἰς τὴν σημερινὴν τῆς μορφῆν. Τὸ ἀξίωμα τῶν φιλοσόφων ὅτι ἐκ τοῦ μηδενὸς οὐδὲν παράγεται ἔχει ἐφαρμογὴν μόνον διὰ τοὺς ἀνθρώπους ὄχι ὁμοίως καὶ διὰ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι παντοδύναμος.

Ἔλαβε δὲ χώραν ἡ δημιουργία βαθμιαίως ἐκ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα. Κατὰ πρῶτον ἐδημιούργησεν ὁ Θεός—κατὰ τὴν Γραφήν—τὸ φῶς. Φῶς ὁμοίως γενικὸν καὶ ὄχι τὸ εἰδικὸν τῆς γῆς. Τὴν δευτέραν ἡμέραν εἶπε καὶ ἔγινε τὸ στερέωμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν οὐρανόν. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐχώρισε τὰ ὕδατα ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ εἶπε νὰ βλαστήσῃ ἡ γῆ χόρτα καὶ δένδρα. Τὴν τετάρτην ἡμέραν εἶπε καὶ ἔγιναν ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες. Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἐμφανίζεται ὁ ἐνάλιος κόσμος καὶ τὰ πτηνά. Καὶ τὴν ἕκτην ἡμέραν ἐδημιουργήθησαν τὰ ἄλλα ζῶα τῆς γῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ πρόοδος αὕτη τῆς δημιουργίας ἐκ τῶν ἀτελεστέρων εἰς τὰ τελειότερα ἦτο ἀναγκαία. Ἐὰν δὲ τὰ τελειότερα προϋποθέτουν τὰ ἀτελέστερα δὲν ἔπεται ὁμοίως ἐξ αὐτοῦ ὅτι καὶ προῆλθον ἐκ τῶν ἀτελεστέρων. Ἐκαστον εἶδος παρήχθη διὰ νέας δημιουργικῆς πράξεως τοῦ Θεοῦ.

§ 11. Οἱ ἄγγελοι.

Κατὰ τὸ α'. ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς ὄχι μόνον τῶν ὄρατῶν δημιουργημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀοράτων, ὅπως εἶναι οἱ ἄγγελοι. Ἐδημιούργησε δὲ τούτους ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Ἰωβ «ὅτε ἐγεννήθησαν ἄστρα, ἤνεσαν με ἐν φωνῇ μεγάλη πάντες ἄγγελοί μου» (λη' 7).

Περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀγγέλων ὁ Δαμασκηνὸς λέγει τὰ ἐξῆς : «Ἄγγελος τοίνυν ἐστὶν οὐσία νοερά, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸν ἀθάνατον εἰληφυῖα». Βεβαίως οἱ ἄγγελοι δὲν εἶναι πανταχοῦ παρόντες, καθὼς ὁ Θεός, ὡς πεπερασμένα δημι-

ουργήματα, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐκάστοτε εἰς τινὰ τόπον. Ὡς πνευματικὰ ὄντα ὅμως εἶναι ταχύτατα εἰς τὰς κινήσεις των.

Ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι ἔκαμαν καλὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας των καὶ δὲν ἡμάρτησαν καθὼς οἱ δαίμονες, διὰ τοῦτο ἐστερεώθησαν εἰς τὸ ἀγαθόν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγγέλων εἶναι μέγας. Ὁ προφήτης Δανιὴλ εἰς μίαν ὀπτασίαν του εἶδε χιλιάδας χιλιάδων καὶ μυριάδας μυριάδων ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι παρίσταντο ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τοῦ ἔργου τῶν ἀγγέλων ἡ Γραφή λέγει τὰ ἑξῆς : «Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;» (Ἐβρ. α, 14). Ἐπομένως οἱ ἄγγελοι ὑπηρετοῦν εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας. (Ἴδε Λουκ. β, 9-14. Ματθ. κη', 2-6. Λουκ. κδ', 4-6 κλπ.). Οἱ ἄγγελοι ἐπίσης προστατεύουν τοὺς εὐσεβεῖς εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν ἀνάγκας (ἴδε ἱστορίαν Τωβίτ), προφυλάσσουν αὐτοὺς ἀπὸ διαφόρων κινδύνων (ἴδε Δαν. στ, 22 καὶ Πράξ. ιβ', 1-17) καὶ χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ὄργανα τιμωρίας ἀσεβῶν. (Ἴδε Πράξ. ιβ', 20-23).

§ 12. Οἱ δαίμονες.

Οἱ δαίμονες εἶναι πνεύματα πονηρά. Ἦσαν καὶ οὗτοι ἀρχικῶς ἄγγελοι ἀγαθοί, ἀλλ' ἔπειτα ἔνεκα ἀλαζονείας ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Θεοῦ μετ' ἀρχηγὸν τὸν Ἐωσφόρον ἢ Σατανᾶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξέπεσαν καὶ ἐστερήθησαν τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ. (Ἴδε Λουκ. ι', 18).

Ἐπειδὴ ὁ Σατανᾶς ἀγωνίζεται διὰ νὰ παρασύρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ κακὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον, ὁ Χριστὸς ὠνόμασεν αὐτὸν «ἀνθρωποκτόνον». (Ἰω. η, 44). Τὸ ἰσχυρότερον δὲ ὄπλον τὸ ὅποῖον χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ ρίψῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἁμαρτίαν εἶναι ἡ ἀπάτη. Καθὼς δὲ βεβαιώνει ὁ Παῦλος ὁ Σατανᾶς διὰ νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἄνθρωπον μετασχηματίζεται ἀκόμη καὶ εἰς ἄγγελον φωτὸς (Β' Κορινθ. ια, 14), καὶ παρουσιάζεται ὡς πνεῦμα ἀγαθόν. Αὐτὸ δὲ γίνεται εἰς τὸν Πνευματισμὸν. Ἐκεῖ παρουσιάζεται ὅτι εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Α' ἢ τοῦ Β' ἀποθανόντος καὶ διδάσκει ἀληθείας Χρι-

στιανικός και προσκαλεί τους μετέχοντας των πνευματιστικών συνεδριάσεων να μετανοήσουν. Δι' όλων δε αυτών επιδιώκει να κερδίση κατ' αρχάς την εμπιστοσύνη των δια να τους αποπλανήση ύστερον όριστικώς.

Ἐάν επιτρέψη ὁ Θεός, οἱ δαίμονες θλίβουν τὸν ἄνθρωπον καὶ σωματικῶς δι' ἀσθενειῶν καὶ δυστυχημάτων, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ἰὼβ καὶ τὴν συγκύπτουσαν γυναῖκα, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ὁ Σατανᾶς κυρτωμένην δέκα ὀκτῶ ἔτη (Λουκ ιγ', 10 - 17). Πάντως ὁ πόλεμος τοῦ Σατανᾶ δὲν εἶναι ποτὲ ἀνώτερος τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου δεδομένου ὅτι τὸν ἄνθρωπον βοηθεῖ πάντοτε καὶ ὁ Θεός.

Ἡ ἐξουσία τοῦ Σατανᾶ, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ μετανοήσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Θεόν, θὰ καταλυθῇ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ὅτε οἱ δαίμονες θὰ ἀπέλθουν εἰς κόλασιν αἰώνιον (Ματθ. η', 29).

§ 13. Ὁ ἄνθρωπος.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἰδιαίτερα προνόμια. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕν ἀπὸ τὰ πολλὰ ζῶα καὶ διὰ τῆς ἐξελίξεως ἔφθασεν εἰς τὴν σημερινὴν τελειότητα.

Ἄλλὰ μεταξὺ τοῦ ζώου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ διαφορὰ εἶναι τεραστία. Ἄς συγκρίνωμεν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ ζῶον, τὸ ὁποῖον περισσότερον προσεγγίζει πρὸς αὐτόν, μὲ τὸν πίθηκον. Βλέπομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει στάσιν ὀρθίαν τὴν ὁποίαν δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὸν πίθηκον. Οἱ πίθηκοι ἔχουν ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν ἀναρρίχῃσιν ἐπὶ τῶν δένδρων, ἡ ὁποία δὲν διακρίνει διόλου τὸν ἄνθρωπον. Ἀντιθέτως διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἡ προσαρμογὴ τῶν ὀπισθίων κάτω ἄκρων πρὸς στήριξιν ἢ βάδισιν, ἡ κολοσιαία ἀνάπτυξις τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ χρῆσις τοῦ ἐν-ἀρθρου λόγου καὶ ἄλλα.

Διὰ τοῦτο οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐξελίξεως δὲν τολμοῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν πίθηκον, ἀλλ' ὁμιλοῦν περὶ ἑνὸς ἐνδιαμέσου ζωϊκοῦ τύπου, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι προάνθρωπον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δύνανται νὰ τὸ ἀποδείξουν.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν κατέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὸν

κόσμον. Τοῦ ἐδόθησαν ἰδιαίτερα προνόμια. Τοῦτο φανερώνει ἡ Γραφή λέγουσα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν σκεπτόμενον καὶ λογικόν. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιεῖ καὶ τὸν ἔναρθρον λόγον καὶ κάμνει διαφόρους ἐφευρέσεις. Τὸ προνόμιον αὐτὸ δὲν ἔχουν τὰ ἄλλα ζῶα. Αἱ κοινωνίαι τῶν μελισσῶν καὶ τῶν μυρμηκῶν εἶναι ὀργανωμένα τελειότερον ἀπὸ τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τούτοις δὲν ἔκαμαν ποτὲ καμμίαν ἐφεύρεσιν, διότι δὲν ἔχουν τὴν ἰκανότητα. Ἐνεργοῦν ἐξ ἐνστίκτου καὶ κάμνουν τὴν ἰδίαν μηχανικὴν ἐργασίαν.

Οἱ ὕλισται ὅμως δὲν τὸ παραδέχονται. Λέγουν ὅτι ἡ σκέψις τοῦ ἀνθρώπου, τὰ νοήματα καὶ τὰ συναισθήματά του εἶναι προϊόντα τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ ὅτι μὲν ὑπάρχει σχέσις μεταξύ διανοίας καὶ ἐγκεφάλου εἶναι φανερόν, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι διάνοια καὶ ἐγκέφαλος ταυτίζονται. Ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις μας δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ χωρὶς τὴν ὕλην κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἔμφυτον τὴν πίστιν ὅτι τὸ ἐγὼ του δὲν θὰ ἐξαφανισθῇ μαζὺ μὲ τὸ φθαρτὸν σῶμά του. Ἄλλως τε εἶναι παρατηρημένον ὅτι ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς ἀνανεοῦται εἰς διάστημα ὀλίγων μηνῶν. Ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ τὴν ἀνάμνησιν ὅλων τῶν πράξεων του καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν παιδικῶν. Μολονότι λοιπὸν τὸ σῶμα ἀλλάσσει, τὸ πνευματικόν μας ἐγὼ μένει τὸ ἴδιον. Ὅπως λοιπὸν μέσα εἰς τὸ διαρκῶς μεταβαλλόμενον σῶμα τὸ πνεῦμα μένει τὸ ἴδιον, παρομοίως καὶ ὅταν τὸ σῶμα ἐκλείψῃ διὰ τοῦ θανάτου, τὸ πνεῦμα δύναται νὰ ἐξακολουθῇ νὰ ζῆ. Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν ψυχῆς ἀθανάτου, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, καθὼς λέγει ἡ Γραφή. (Ἴδε Γενεσ. β', 7). x

§ 14. Ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν ἰδιαίτερα προνόμια, εἶχε προορισμὸν νὰ τελειοποιηθῇ εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἔχων ἐλευθέραν βούλησιν, ἔκαμε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ κάμη. Αἰτία δὲ τῆς παρακοῆς ἦτο ὁ ἐγωϊσμός τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπροτίμησε τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν εἰς τὸν Θεόν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρακοή τοῦ ἦτο ἁμαρτία μεγάλη καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης πολὺ θλιβερά. Ὁ νοῦς τοῦ ἐσκοτίσθη, ἡ θέλησίς τοῦ ἐξησθένησε, τὸ σῶμά τοῦ κατέστη εὐπρόσβλητον ἀπὸ διαφόρους ἀσθενείας, κατεδικάσθη εἰς τὸν θάνατον καὶ ἔχασε κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπιγείων κτισμάτων. (Ἴδε Γεν. η, 21. Ρωμ. ζ' 23 καὶ στ' 23). Εἰκόνα τοῦ ἐκπεσόντος ἀνθρώπου παρέχει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς καὶ ὑπ' αὐτῶν πληγωθέντος.

Ἡ ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς μετεδόθησαν ὡς κληρονομικὴ νόσος εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοῦτο ὄχι μόνον ἡ Γραφή διδάσκει (Ἴδε Ρωμ. ε', 12), ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη πείρα ἐπιβεβαιώνει. Ἡ παρατήρησις τῶν μικρῶν παιδίων ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀπὸ ἐλαττώματα, ἕκαστος δὲ ἄνθρωπος συναισθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἁμαρτωλόν.

§ 15. Ἡ θεία πρόνοια.

Ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον δὲν ἀφήκεν αὐτὸν εἰς τὴν τύχην τοῦ ἀλλὰ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ. «Εἰ γὰρ πλοῖον, ἐρωτᾷ ὁ Χρυσόστομος, ἄνευ κυβερνήτου οὐ συνίσταται, ἀλλὰ καταποντίζεται εὐκόλως, ὁ κόσμος πῶς ἂν συνέστη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μηδενὸς αὐτὸν κυβερνώντος ;» Προνοεῖ δὲ ὁ Θεὸς περὶ τοῦ κόσμου ὄχι αὐθεραίτως καὶ κατὰ τύχην ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἐνέβαλεν εἰς τὸν κόσμον, διαρκῶς ἐπιβλέπων ἵνα διατηροῦν οὗτοι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν.

Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς μετὰ τὴν δημιουργίαν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται δι'

δι,τι ἐδημιούργησε καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ διακόψῃ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν φυσικῶν νόμων, νὰ κάμῃ δηλ. κανένα νέον θαῦμα (Δεῖσμός). Ἄλλ' αὐτὸ θὰ ἀπετέλει παραλογισμόν. Διότι ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔκαμε τοὺς νόμους αὐτούς, ἐπόμενον εἶναι ὅτι ἔχει καὶ τὴν δύναμιν νὰ τοὺς ἀναστείλῃ ἢ τροποποιήσῃ.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὅποιοι φέρουν τὰς ἀντιρρήσεις αὐτάς, πιστεύουν δι,τι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξηγήσῃ ὅλα τὰ ὑπαρκτά. Ἐπομένως ὅ,τι εἶναι ἀκατανόητον, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει (Ὁρθολογισμός). Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εἶναι περιωρισμένη. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ μυστήρια περιβάλλουν τὸν ἄνθρωπον.

Περὶ τῆς θείας προνοίας ἡ Γραφή λέγει τὰ ἑξῆς : α') «Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, ἀποστρέψαντός δέ σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται» (ψαλμ. 103, 28). β') «Ἀγαπᾶς γὰρ τὰ ὄντα πάντα καὶ οὐδὲν βδελύσσει ὧν ἐποίησας, οὐδὲ γὰρ ἄν μισῶν τι κατεσκεύασας. Πῶς δὲ ἔμεινεν ἄν τι εἰ μὴ σὺ ἠθέλησας» ; (Σοφ. Σολομ. ια', 24-26). Ἐπομένως ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὴν συντήρησιν ὅλων τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀπὸ τοῦ μεγίστου μέχρι τοῦ ἐλαχίστου. «Οὐδὲν ἀπρονόητον, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, οὐδὲν ἡμελημένον παρὰ Θεοῦ. Πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός». Ὁ Χριστὸς ἐδίδαξεν ὅτι καὶ ἔν στρουθίον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποθάνῃ, ἐὰν δὲν ἐπιτρέψῃ τοῦτο ὁ Θεὸς (Ματθ. ι', 29). Ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς προνοῇ διὰ τὰ ἐλάχιστα, πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος ὡς πνευματικὸς ἠθικὴ ὄντοτης εἶναι τὸ εὐγενέστερον τῶν ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου ὄντων. (Ἴδε Ματθ. στ', 25-30).

Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς τὸν κόσμον παρατηροῦνται καὶ μερικαὶ ἀνωμαλίας, ὅπως τὸ ἀλληλοφάγωμα μεταξὺ τῶν ζῶων, καὶ τὰ μικρόβια τὰ ὅποια προκαλοῦν ἐπιδημίας. Μολονότι εἶναι δύσκολον νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Θεοῦ, ἐν τούτοις εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει αὐτὸ διὰ νὰ σκεφθοῦν οἱ ἄνθρωποι ὅτι διὰ νὰ δείξουν ἀκριβῶς τὴν ὑπεροχὴν των ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα πρέπει νὰ ζοῦν ἀντιθέτως. Τὰ δὲ μικρόβια τὰ ὅποια προκαλοῦν τὰς

ἐπιδημίας καὶ τόσαι ἄλλαι ἀνωμαλῖαι αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὴν φύσιν (πλήμμυραι, σεισμοὶ κλπ.) δηλ. μὲ μίαν λέξιν τὸ **φυσικὸν κακὸν** εἶναι ἀπόρροια τοῦ **ἠθικοῦ κακοῦ**. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ ἄνθρωπος παραβαίνει τοὺς ἠθικοὺς νόμους, παθαίνει ὅλα αὐτά, τὰ ὁποῖα ὁμῶς συγχρόνως χρησιμοποιεῖ ἢ θεῖα πρόνοια καὶ ὡς μέσα δοκιμασίας, διὰ τὴν ἐκ νέου τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος.

Ἔργον τῆς θείας προνοίας εἶναι, καθὼς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν καὶ ἡ θεῖα ἐνσάρκωσις.

§ 16. Προπαρασκευὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν.

Ἄνθρωπος καὶ μετὰ τὴν παράβασιν δὲν ἐγκατέλειπε τὸν ἄνθρωπον. Ἄν δὲ ἐτιμώρησεν αὐτόν, τὸν ἐτιμώρησεν ὡς πατὴρ φιλόστοργος. Αἱ τιμωρίαι ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς φάρμακον θεραπευτικὸν τῆς ἁμαρτίας. Διὰ νὰ αἰσθανθῆ ἡ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν πόνων καὶ τῶν θλίψεων αὐτῶν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας καὶ ἔπειτα ἐκτιμῆσιν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἀνόρθωσιν δὲ αὐτὴν καὶ προεῖπεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν. Τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ αὐτὴν ἐπανελάβε βραδύτερον διὰ τῶν πατριαρχῶν. Τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος προανήγγειλαν καὶ οἱ προφῆται, οἱ θεόπνευστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τοῦ Ἰσραὴλ. (Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ κ.λ.π.). Ὁ τελευταῖος δ' ἐξ αὐτῶν ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ρητῶς ἐκήρυξεν ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶναι πλέον μεταξὺ αὐτῶν. (Ἰδε Λουκ. γ, 15 - 16 — Ἰωαν. α, 29 - 34). Τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος προητοίμασεν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, «παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν» (Γαλ, γ, 24). Αἱ θυσίαι δὲ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προεικόνιζον τὴν μεγάλην θυσίαν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ προσφέρῃ ὁ Σωτὴρ.

Ἄλλὰ καὶ οἱ εἰδωλολάτραι προπαρασκευάσθησαν εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος. Διότι εἶχον τὸν ἔμφυτον ἠθικὸν νόμον, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ὀδηγούμενοι ἠδύναντο νὰ διακρί-

νουν τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τὸ κακὸν (Ρωμ. β, 14 - 15). Διάφοροι δὲ σοφοὶ μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ἐδίδασκον ὅτι εἷς Θεὸς ὑπάρχει καὶ ὄχι πολλοί. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῶν μὲ τοὺς Ἰουδαίους εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν θρησκευτικὸν τῶν βίον. Διὰ τοῦτο καὶ «ἅπαντες ἐν γένει ἦσαν πεπεισμένοι ἐπὶ τῇ πίστει ἀρχαίων προφητειῶν, ὅτι ἡ Ἀνατολή ἐμελλε νὰ ὑπερισχύσῃ, καὶ ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἐμελλον νὰ ἴδωσιν ἐξερχομένους ἐκ τῆς Ἰουδαίας τοὺς μέλλοντας νὰ ποιῶσι τὴν οἰκουμένην» (Τάκιτος) ✕

Κς 17. Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος.

Τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀνθρώπων ἤλθε νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἔλαβε χώραν «ὅταν ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ, δ, 4), ἤτοι ἀφοῦ συνεπληρώθη ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Περὶ τοῦ γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ γ' ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως λέγει τὰ ἑξῆς : «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντος».

Κατῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν γῆν ἐκ τῶν οὐρανῶν. Κατῆλθε δὲ ὑπὸ συνθήκας πολὺ ταπεινωτικᾶς. Ἐγεννήθη εἰς ἕν σπήλαιον τὸ ὅποιον ἐχρησίμευεν ὡς φάτνη τῶν ἀλόγων. (Ἴδε Λουκ. β, 1 - 20). Καὶ ὅλα αὐτὰ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν». Διότι ὁ ἄνθρωπος ἐπλανᾶτο εἰς τὴν ἄγνοιαν, ἦτο ἁμαρτωλὸς καὶ ἔνοχος, αἰχμάλωτος τοῦ διαβόλου καὶ μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Χριστὸς κατῆλθε διὰ νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου δι' ἀληθοῦς διδασκαλίας, νὰ καθαρῶσιν τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαβόλου καὶ νὰ συμφιλιώσῃ αὐτὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἠξιώθη νὰ ὑπηρετήσῃ ἡ Παρθένος Μαρία, ἄσημος κόρη τῆς Ναζαρέτ. Εἰς αὐτὴν ἐπεφοίτησε τὸ Ἅγιον Πνεύ-

μα, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου ἐκκαθαρίσθη ἀπὸ τῶ προπατορικῶν ἀμάρτημα, καὶ ἐγέννησε τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. (Ἰδε Λουκ. α, 26-56). Διὰ τοῦτο καὶ Θεοτόκος ὀνομάζεται. Ἐπειδὴ δὲ ἔμεινε παρθένος καὶ μετὰ τὸν τόκον, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζει αὐτὴν καὶ ἀειπάρθενον.

§ 18. Τὸ θεάνθρωπον τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι θεάνθρωπος, ἦτοι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος. Ὡς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς εἶχεν ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· δηλαδὴ ἐπιείνα, ἐδίψα, ἐκοπίαζε, ἐκοιμᾶτο, ἔχαιρε, ἐλυπεῖτο, ἐδοκίμαζε πόνους καὶ ὑπέστη φρικτὸν θάνατον. Ἦτο δηλ. ὁμοιος μὲ ἡμᾶς κατὰ πάντα «χωρὶς ἀμαρτίαν». (Ἰδε Α' Πέτρ. β, 22). Ὡς θεὸς δὲ ἐνήργει διάφορα θαύματα. (Ἰδε Ματθ. ιστ, 13-17 καὶ κστ, 63-64).

Ὅσον ἀφορᾷ διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων, ἡ δ' οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐδογματίσε τὰ ἑξῆς : «ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν. . . ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον». Κατὰ τὴν ἔνωσιν δηλαδὴ ταύτην, ἡ ὁποία εἶναι ἀχώριστος καὶ ἀδιαίρετος, ἐνῶ συνδέονται πραγματικῶς αἱ δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον δὲν συγχέονται ὁμῶς.

Ἀφοῦ εἰς τὸν Χριστόν ὑπάρχουν δύο φύσεις ὑπάρχουν ἐπομένως καὶ δύο θελήσεις, καθὼς ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐδογματίσε. Διαφορετικὰ θέλει ὡς Θεὸς καὶ διαφορετικὰ ὡς ἄνθρωπος. Ὡς ἄνθρωπος φοβεῖται τὸν θάνατον καὶ λέγει εἰς τὴν Γεθσημανῆ : «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο». Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις τοῦ ἐνισχυομένη ἀπὸ τὴν θείαν χάριν ὑποτάσσεται εἰς τὴν θείαν. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει ἀμέσως ὁ Χριστὸς : «Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς Σὺ, γεννηθήτω τὸ θέλημά Σου». (Ματθ. κστ, 39).

Τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ ἠρνεῖτο, καθὼς εἶδομεν, ὁ Ἄρειος καὶ ἐναντίον αὐτοῦ ἀγωνιζομένη ἡ Ἐκκλησία συνέταξε τὸ β' ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον διαλαμβάνει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς, γεννηθεὶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ αὐτῆς

της ούσιας τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι καθὼς τὸ φῶς τὸ ὁποῖον ἀνάπτεται ἐξ ἄλλου φωτός, οὐδόλως διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπὸ αὐτοῦ παρομοίως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ προελθὼν, ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγιναν τὰ πάντα.

Ἐν τούτοις ὁ τρομερὸς σάλος ὁ ὁποῖος ἐξεπήδησεν ἐκεῖθεν δὲν κατεσίγασεν. Ἡ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ συζητήσεις ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μὲ τὴν αὐτὴν ἢ καὶ μεγαλυτέραν ἔντασιν. Μία μερὶς ἐπιστημόνων ἠρνήθη καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἄλλη μερὶς ἠρνήθη νὰ παραδεχθῆ τὸ μυστήριον. Ἄλλ' ἢ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἀληθινῶν ἐπιστημόνων, ἐμπνεομένων ἀπὸ τὴν χάριν Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύουν, ἀπέδειξε μὲ ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα τὴν ὑπαρξιν τοῦ Χριστοῦ ὡς ἱστορικοῦ προσώπου καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τῶν Εὐαγγελίων, τὴν γνησιότητα τῶν ὁποίων μαρτυροῦν καὶ πηγαὶ μὴ χριστιανικαί. (Τάκιτος, Πλίνιος, ὁ Νεώτερος, Κέλσος, Λουκιανός, Ταλμούδ, Ἰώσηπος). Εἰς ἐκείνους δὲ οἱ ὁποῖοι θέλουν τὸν Ἰησοῦν ὡς ἐξαιρετικὸν ἄνθρωπον; διότι θεωροῦν τὸ θαῦμα ἀδύνατον (μῦθον), ἢ Ἐκκλησία ἐπίσης ἀπαντᾷ διὰ τῶν σοφῶν ἐρευνῶν της, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι πρόσωπον θρυλικόν. Ἐζησεν εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναπτύχθῃ τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ὁ μῦθος ἔπαυσε νὰ εἰσχωρῆ εἰς τὸν περίβολον τῆς ἱστορίας. Ἐπομένως τὰ θαύματα εἶναι πραγματικότης. Ἄλλως τε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφῆ εἰς τὰ εὐαγγέλια ὅτι εἶχον συμβῆ τοιαῦτα γεγονότα, διότι ἔζων ἀκόμη αὐτόπται μάρτυρες τῶν γεγονότων.

§ 19. Ὁ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἀρχιερεὺς.

Ὁ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος ἐδίδαξε τὴν θεῖαν ἀλήθειαν. Τὸ ἔργον του ἐξετέλει πανταχοῦ καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του καὶ ἐνώπιον τοῦ πλήθους. Ἐδίδασκε δὲ ὄχι καθὼς οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἐξουσίαν ἔχων. (Ματθ. ζ, 29). Ὅχι δὲ μόνον ἐδίδασκε ἀλλὰ καὶ πρῶτος ἐφήρμοσεν ὅτι ἐδίδασκε

καί τοιουτοτρόπως απέβη τὸ ἰδεῶδες πρότυπον. Διὰ τῆς διδασκαλίας του δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεπλήρωσε τὸν Μωσαϊκὸν νόμον (Ματθ. ε, 17), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκάλει τοὺς ἀνθρώπους εἰς μετάνοιαν καὶ προέλεγε τὴν Ἰδρυσιν τῆς βασιλείας του (Ματθ. δ, 17).

Ὁ Χριστὸς ὡς ἀρχιερεὺς ὑπέστη διάφορα παθήματα καὶ τέλος θάνατον σταυρικόν, ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, διὰ τοῦ ὁποίου ἱκανοποίησε τὴν θεϊαν δικαιοσύνην. Ὅλοι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι ὡς ἁμαρτωλοὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν, διότι αὐτὸ ἐζήτει ἡ θεία δικαιοσύνη. Αἱ ζωοθυσίαι τῶν Ἰουδαίων δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ σηκώσουν τὴν ἐνοχλήν, διότι προήρχοντο ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι διετέλουν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας. Ἐχρειάζετο λοιπὸν θυσία, ἡ ὁποία θὰ προσεφέρετο ἀπὸ ἅγιον καὶ ἀναμάρτητον πρόσωπον. Τὴν θυσίαν αὐτὴν προσέφερον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀναμάρτητος. Τοιουτοτρόπως ἱκανοποίησε τὴν θεϊαν δικαιοσύνην, ἐξηγόρασε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας καὶ συνεφιλίωσεν αὐτὸν μετὰ τὸν Θεόν. (Ἰδε Φιλίπ. β, 8· Γαλ. γ, 13· Ρωμ. γ, 25· Β' Κοριν, ε, 21).

§ 20. Ὁ Χριστὸς ὡς βασιλεύς.

Τὸν Χριστὸν ὡς βασιλέα προανήγγειλεν ὁ ἄγγελος εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ὡς βασιλέα προσεκύνησαν αὐτὸν οἱ μάγοι. Ἐδειξε δὲ τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν κυρίως μετὰ τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον, ὅτε κατήλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὸν Ἄδην. Ἐνῶ δηλ. τὸ σῶμά του εὕρισκετο εἰς τὸν τάφον, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἠνωμένη μετὰ τῆς θεότητος κατέβη εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου ἐκήρυξε τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ εὕρισκομένους ἀπὸ αἰώνων νεκροὺς. (Ἰδε Α' Πέτρ. γ, 18 - 19). Ἡ κάθοδος τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν Ἄδην εἶχε σωτηρίαν ἐπίδρασιν διὰ τὴν τύχην τῶν ἀποθανόντων. (Ἰδε ψαλμ. 68, 19).

Ἄλλαι πράξεις τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως εἶναι ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ἡ ἀνάληψις αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὴν τεσσαρακοστὴν

ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του, ὅπως λέγει καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως εἰς τὸ στ' ἄρθρον: «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου. (Ἴδε Ματθ. κη, 1 - 8). Ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, λέγει ὁ Παῦλος, εἶναι μάταιον τὸ κήρυγμά μας καὶ ματαία ἡ πίστις μας (Α' Κορινθ. ιε, 20). Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ἀνέστη. Ἡ θεωρία τῆς νεκροφανείας ἀποκλείεται, διότι ρητῶς βεβαιῶνουν οἱ Εὐαγγελισταὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐξέπνευσε». Κλοπὴ τοῦ σώματος ἀπὸ τοὺς τρομοκρατημένους μαθητὰς ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ. Ἄλλως τε ὁ τάφος ἐφρουρεῖτο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας. Ἡ θεωρία ὅτι παρουσιάσθη ὡς φάντασμα ἀποκλείεται καὶ αὐτὴ ἀπολύτως, διότι ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τῶν μαθητῶν δὲν ἠύνόει καθόλου τὴν ὑποβολήν. Ὁ Κύριος λοιπὸν ἀληθῶς ἀνέστη καὶ ἐπιστοποίησε τὴν ἀνάστασίν του «ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος». (Πράξ. α, 3).

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν εἶναι ἀληθῆς (Α' Κορινθ. ιε, 17), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως (Α' Κορινθ. ιε, 20).

Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος (Ἴδε Μάρκ. ιστ, 19· Λουκ. κδ, 50 - 52 καὶ 23ος ψαλμὸς). Ἡ ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ καθέδρα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς φανερῶνουν δόξαν καὶ ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔλαβε.

Ἡ τελευταία πράξις τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως εἶναι ἡ μέλλουσα κρίσις τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφοῦ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς θὰ βασιλεύσῃ μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ αἰωνίως. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ζ' ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως λέγει τὰ ἐξῆς: «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

§ 21. Ἡ θεία χάρις.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἀνορθωθῇ ἠθικῶς καὶ προαχθῇ εἰς τὴν χριστιανικὴν ζωὴν ἔχει ἀνάγκην τῆς θείας βοη-

θείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βοήθεια αὕτη παρέχεται δωρεάν, διὰ τοῦτο καλεῖται χάρις (Ἐφεσ. β, 5). Τὴν βοήθειαν αὕτη παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἄοράτως ἐπενεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὅχι δὲ μόνον νὰ ἀνορθωθῇ ἠθικῶς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ εἶναι δυνατόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι «οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτὸν» (Ἰωαν. στ. 44). Ἡ κλήσις αὕτη περιλαμβάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐξωτερικὴν πρόσκλησιν διὰ τοῦ θεοῦ τοῦ λόγου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν τῆς χάριτος, ἡ ὁποία φωτίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀληθειαν, πίστιν καὶ μετάνοιαν. Τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ διαφόρων γεγονότων τῆς Γραφῆς. (Ἴδε Πράξ. Θ, 1-18 καὶ ι. 1-48 καὶ ιστ, 12-15, 12-15 καὶ β, 37). Ἐὰν δὲ πολλοὶ εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀπιστίᾳ δὲν ἔπεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει τὴν σωτηρίαν ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Παῦλος λέγει ὅτι ὁ Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν» (Α' Τιμ. β, 4). Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, διότι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἐκ δύο παραγόντων. Οἱ δύο οὗτοι παράγοντες εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως ἐὰν πολλοὶ μένουσιν μακρὰν τοῦ εὐαγγελίου ἢ αἰτία εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν τὴν διάθεσιν νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὰς ἐντολάς του. Διότι δὲν ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ πιστεύσῃ μόνον εἰς τὸν Χριστόν, καθὼς διδάσκουν οἱ Διαμαρτυρούμενοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων νὰ ἀποδείξῃ τὴν πίστιν του. (Ἴδε Ἰάκβ. 14-18).

Ἐὰν ὅμως θελήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν σωτηρίαν του, ἡ θεία χάρις ἐνεργεῖ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐνισχύεται εἰς τὸ ἀγαθόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς νέαν ζωὴν, τὴν ἐν Χριστῷ, ὅπου αἴρεται ἡ ἐνοχὴ καὶ δικαιούται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. (Α'. Κορ. στ' 11 καὶ Β' Κορινθ. ε, 16). Ἡ ἠθικὴ αὕτη μεταβολὴ ἐκδηλοῦται ἐσωτερικῶς μὲν εἰς τὴν χαρὰν πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου

πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἐξωτερικῶς δὲ εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἐκτελεῖ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Τῆς χάριτος ἐκπίπτει ὁ ἄνθρωπος ἐὰν ὑποπέσῃ εἰς βαρέα ἁμαρτήματα, δύναται δὲ πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς μετανοίας. Ἡ Γραφή ἀναφέρει τοιαῦτα παραδείγματα δικαίων, οἱ ὁποῖοι ὑπέπεσαν εἰς σοβαρὰ παραπτώματα καὶ ἀνέκτησαν τὴν θεῖαν εὐνοίαν ὅπως ὁ Δαβὶδ, ὁ Σολομὼν, ὁ Πέτρος καὶ ἄλλοι. Ἀντιθέτως ὁμοῦς ἀναφέρει καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἁμαρτήσαντες σοβαρῶς δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνορθωθοῦν, ὅπως ὁ Ἰούδας καὶ ἄλλοι.

§ 22. Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Καθὼς εἶπομεν τὴν θεῖαν βοήθειαν παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα περὶ τοῦ ὁποῖου γίνεται λόγος εἰς τὸ ἡ' ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ ἄρθρον τοῦτο συνετάχθη κατὰ τοῦ αἰρετικοῦ Μακεδονίου, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἄρειος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο κτίσμα τοῦ πατρὸς.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς: «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν».

Ὄνομάζεται Ἅγιον διότι εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἁγιασμοῦ. Τιτλοφορεῖται Κύριον, ὡς συμμετέχον τῆς θείας ἐξουσίας. Εἶναι ζωοποιόν, ὡς παρέχον ὄχι μόνον τὴν φυσικὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ζωὴν εἰς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον. Ὅπισθεν πάσης ὑψηλῆς ἐμπνεύσεως, παντὸς μεγαλοφυοῦς σχεδίου, πάσης διανοητικῆς προόδου, πάσης ἠθικῆς ἐπιτυχίας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἐνεργοῦν. Ἀνακηρύσσεται ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ἄξιον τῆς αὐτῆς θεϊκῆς τιμῆς καὶ προσκυνήσεως, τῆς ὁποίας ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀξιοῦται. Ὅχι λοιπὸν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καθὼς ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία πιστεύει, διότι ὁ Χριστὸς ῥητῶς εἶπεν «ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». (Ἰω. ιε, 26).

Τέλος αἱ ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ λέξεις «τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν» δηλοῦν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐφώτιζε τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας τοῦ Ἰσραήλ, οἱ ὅποιοι ἐκήρυξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ προανήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος. Ἐπίσης τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς εἰς τοὺς Ἀποστόλους, καθὼς προεῖπεν εἰς αὐτοὺς ὁ Σωτῆρ, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τότε παρουσίασαν θαυμαστὴν μεταβολήν. Ἐνῶ ἦσαν ἀμαθεῖς ἔγιναν σοφοί. Ἐνῶ ἦσαν δειλοὶ ἔγιναν θαραλλέοι. Ἐνῶ ἐκρύπτοντο διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισαν δημοσίᾳ νὰ κηρύττουν τὸ εὐαγγέλιον (ἴδε Πράξ. β, 1-13).

§ 23. Περὶ Ἐκκλησίας.

Ὁ Χριστὸς διὰ νὰ συνεχίζεται τὸ κοσμοσωτήριον αὐτοῦ ἔργον ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς διδάσκαλον τῆς ἀληθείας καὶ ταμιοῦχον τῆς θείας χάριτος, τὴν ὁποίαν μεταδίδει διὰ τῶν μυστηρίων. Τὸ ἔργον τοῦτο προεῖκόνισεν ὁ Κύριος μὲ τὴν περίθαλψιν εἰς τὸ πανδοχεῖον ὑπὸ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου τοῦ ἐμπροσθέντος εἰς τοὺς ληστὰς.

Τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας προπαρεσκεύασεν ὁ Κύριος διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν του, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ προεῖπε τὴν προσεχῆ ἵδρυσιν τῆς ἐκκλησίας του (Ματθ. 10, 18—Μάρκ. 9, 1), ἐπραγματοποίησε δὲ αὐτὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ὅτε κατήλθε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀποστόλους. (ἴδε Πράξ. β, 1-13) καὶ εἴλκυσεν ὁ Πέτρος μὲ τὸ κήρυγμά του τρεῖς χιλιάδας ἀνθρώπων εἰς τὸν Χριστόν. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν ἔπειτα καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι, οἱ ὅποιοι διέσχισαν τὴν οἰκουμένην, διὰ νὰ ἐξαπλώσουν τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη. Σήμερον ἡ Ἐκκλησία ἀριθμεῖ ἑκατομμύρια ὁπαδῶν, οἱ ὅποιοι ἐνῶ διαφέρουν κατὰ τὴν ἐθνικότητα, τὴν γλῶσσαν, τὸν πολιτισμόν, ἔχουν ὅμως τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ λατρείαν. (ἴδε Ματθ. 13, 31-32).

Τὸ σύνολον αὐτῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ σῶμα αὐτῆς (ἴδε Α΄ Κορινθ. 12, 27), κεφαλὴ δὲ διοικοῦσα αὐτὴν ἀοράτως εἶναι ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς. Χρησιμοποιεῖ ὅμως

ὁ Χριστὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας του καὶ ἀνθρώπους ὡς ὄργανά του. Εἶναι δὲ οὗτοι οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι εἶναι διάδοχοι τῶν ἀποστόλων. Αὐτοὶ τελοῦν τὰ μυστήρια διὰ τῶν ὁποίων ἡ Ἐκκλησία ἀγιάζει τοὺς πιστοὺς.

Μέλη τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι μόνον οἱ ἐπὶ γῆς ζῶντες πιστοὶ (ἴδε Ματθ. ιγ, 24 - 30 καὶ 47 - 50), ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποθανόντες ὡς πιστὰ αὐτῆς τέκνα. Οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ ὅσα μέλη τῆς ἀγωνίζονται ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τοῦ κακοῦ ἀποτελοῦν τὴν στρατευομένην Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὸ Θ' ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική. Ὀνομάζεται μία, διότι ὁ Χριστὸς ἴδρυσεν ὄχι πολλὰς ἀλλὰ μίαν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη εἶναι ἠνωμένα διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως. Ὀνομάζεται ἅγια, διότι καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἅγιος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ καταστήσῃ τὰ μέλη αὐτῆς ἅγια. Ὀνομάζεται καθολικὴ ὄχι μόνον διότι εἶναι διαδεδομένη εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν κόσμον καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀριθμεῖ ὄπαδούς, ἀλλὰ καὶ διότι προορισμὸν ἔχει τὴν κλήσιν εἰς σωτηρίαν πάντων τῶν λαῶν ἄνευ διακρίσεως τόπου καὶ χρόνου. Ὀνομάζεται τέλος ἀποστολική, διὰ τὴν ἐξηπλώθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, τὴν διδασκαλίαν τῶν ὁποίων διαφυλάττει γνησίαν. Τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

§ 24. Τὰ ἐξαγιαστικά μέσα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς πρῶτον μέσον τὸ ὅποion χρησιμοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία διὰ νὰ ἀνασύρῃ ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξευγενίσῃ αὐτὸν ἠθικῶς εἶναι ὁ θεῖος λόγος. Διότι ἡ διδασκαλία, ἡ πειθῶ, ἡ λογικὴ εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια αἰχμαλωτίζουν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ὄχι ἡ βία.

Ἄλλο ἐξαγιαστικὸν μέσον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὰ μυστήρια, τῶν ὁποίων ἱδρυτὴς εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς.

Τὸ ἐξωτερικὸν ἢ ὄρατὸν μέρος εἰς ἕκαστον μυστήριον εἶναι ἡ τελετὴ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ λόγους καὶ πρά-

ξεις. Βεβαίως τῶν αἰσθητῶν τούτων πράξεων δὲν ἔχει ἀνάγκην ὁ Θεὸς διὰ νὰ μεταδώσῃ τὴν χάριν του, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ὅποιοι δὲν εἴμεθα μόνον πνεῦμα ἀλλὰ φέρομεν καὶ σῶμα ὑλικόν. Διὰ τοῦ σώματος ὡς ὄργανου ἢ ψυχῆ ἐκφράζει τὰς σκέψεις της, τὰ αἰσθήματά της, τοὺς πόθους της. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος ὑποκλίνεται ἐνώπιον τοῦ ἀνωτέρου διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν σεβασμὸν του, μὲ τὰ δάκρυα ἐκδηλώνει τὴν λύπην του, τὴν χαρὰν του μὲ τὸ μειδίαμα, ὑψώνει τὰς χεῖράς του ὅταν προσεύχεται κλπ. Παρομοίως καὶ ὁ Θεὸς μεταδίδει τὴν χάριν του διὰ μέσου αἰσθητῶν πράξεων.

Τὰ μυστήρια εἶναι ἑπτὰ καὶ ὄχι δύο, καθὼς παραδέχονται οἱ διαμαρτυρούμενοι, ἦτοι τὸ βάπτισμα καὶ τὴν θείαν εὐχαριστίαν, ἀπορρίπτοντες τὰ ἄλλα πέντε (χρῖσμα, μετάνοιαν, εὐχέλαιον, ἱερωσύνην, γάμον). Ἄλλως τε ἀνάλογοι εἶναι καὶ αἱ κρίσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην τῆς θείας βοηθείας.

Ἡ τέλεσις τῶν μυστηρίων δὲν ἐξαρτᾶται βεβαίως ἀπὸ τὸ ἠθικὸν ποιὸν τοῦ τελούντος· διότι ὁ τελῶν εἶναι ἀπλοῦν ὄργανον ἀπαραίτητον μόνον διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου. Καὶ ὅταν λοιπὸν ὁ τελῶν ἱερεὺς εἶναι ἀνάξιος, τὸ μυστήριον τελεῖται, φθάνει μόνον ὅτι οὗτος ἐνεργεῖ ἐλευθέρως καὶ τελεῖ τὸ μυστήριον σύμφωνα μὲ τὸν καθωρισμένον τύπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι πρὸς ἔμπαιγμόν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ψυχικὴν στάσιν τῶν προσερχομένων, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐτοὺς ἀκλόνητος πίστις. (Ἴδε Λουκ. κ, 43-48).

Ἐκ τῶν μυστηρίων, δὲν ἐπαναλαμβάνονται τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα καὶ ἡ ἱερωσύνη, εἶναι δὲ προαιρετικὰ ὁ γάμος, ἡ ἱερωσύνη καὶ τὸ εὐχέλαιον.

§ 25. Τὸ βάπτισμα.

Τὸ βάπτισμα εἶναι ἡ θύρα διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ λαμβάνει τὸ δικαίωμα νὰ μετέχῃ καὶ εἰς τὰ ἄλλα μυστήρια. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖστον, διότι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐντὸς του τὴν ἁμαρτίαν.

Τὴν ἀνάγκην δὲ αὐτὴν τοῦ βαπτίσματος ἐτόνιζε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὴν συνομιλίαν του μὲ τὸν Νικόδημον, ἕνα ἐκ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδήλωσε κατηγορηματικῶς ὅτι «ἐάν μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ἰω. γ, 5). Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασίν του συνέστησε τὸ μυστήριον τοῦτο δι' ὧν εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς του. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη, 19).

Ὅροι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ βαπτίσματος εἶναι ἅφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπίκλησις τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἡ τριτὴ κατάδυσις εἰς ὕδωρ φυσικόν, ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Μόνην ἐξαίρεσιν τοῦ τελουμένου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαπτίσματος ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸ βάπτισμα τοῦ μαρτυρίου.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ διὰ τοὺς καρποὺς τοῦ βαπτίσματος ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει τὰ ἑξῆς : «Βάπτισμα τοίνυν ἐστὶν ἁμαρτιῶν κάθαρσις, ἄφεις πλημμελημάτων, ἀνακαινισμοῦ καὶ ἀναγεννήσεως αἰτία». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὀνομάζει τὸ βάπτισμα «λουτρὸν παλιγγενεσίας» (Τίτ. γ, 5).

Τὰ θαυμαστά ἀποτελέσματα τοῦ βαπτίσματος δὲν τὰ βλέπομεν ἡμεῖς σήμερον, ἐπειδὴ βαπτιζόμεθα εἰς μικρὰν ἡλικίαν. Ἦσαν ὅμως φανερά εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅτε ἐβαπτίζοντο εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ βαπτίζωνται τὰ νήπια. Καθιέρωσε δὲ ἡ Ἐκκλησία τὴν συνήθειαν αὐτὴν ἵνα μὴ τυχὸν ἀποθάνουν πρὶν ἢ ἔλθουν εἰς ὄριμον ἡλικίαν, φέροντα τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Τὴν φυσικὴν δὲ ἔλλειψιν τῆς πίστεως εἰς τὰ νήπια ἀναλαμβάνουν ν' ἀναπληρώσουν οἱ γονεῖς καὶ ὁ ἀνάδοχος, ὅταν τοῦτο ἔλθῃ εἰς κατάλληλον ἡλικίαν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα παραμένουν τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν ἁμαρτίαν δεινά, ἀκόμη δὲ καὶ κάποια κλίσις πρὸς τὸ κακόν, ἡ λεγομένη ῥοπή πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλὰ τὰ μὲν πρῶτα χρησιμεύουν ὡς μέσα

παιδαγωγικά, ή δὲ κλίσις πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐνῶ δὲν εἶναι κατάστασις ἔνοχος εἰς τὸν βεβαπτισμένον, χρησιμεύει ὁμως ὡς ἀφορμὴ ἠθικῆς προόδου.

§ 26. Τὸ Χρίσμα ἢ ἅγιον Μύρον.

Ἡ νέα ζωὴ εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ βαπτίσματος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῇ διὰ νέας δωρεᾶς. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχει τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος, ἀχωρίστως ἠνωμένον τοῦ βαπτίσματος. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐτελεῖτο διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων (ἴδε Πράξ. η, 14-17 καὶ ιθ', 1-6), βαθμηδὸν καθόσον διεδίδετο ὁ Χριστιανισμός, ἤρχισε τελούμενον διὰ μύρου ἀπὸ οἰονδήποτε ἱερέα.

Διὰ τοῦ Χρίσματος ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἔγινε τέκνον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνισχύεται εἰς τὴν νέαν ζωὴν (Β' Κορ. α, 21-22).

Ὅροι ἀπαιτούμενοι διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ νεοφωτίστου διὰ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ ἡ ἐκφώνησις συγχρόνως τῶν λέξεων «σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου, Ἀμήν».

Τὸ μύρον ἀποτελεῖται ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου εὐώδεις οὐσίας αἱ ὁποῖαι συμβολίζουν τὰ διάφορα χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ καθαγιαίνεται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Ἐκάστη Ἐκκλησία βεβαίως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εὐλογῇ τὸ μύρον. Ἡ ἡμετέρα ὁμως Ἐκκλησία λαμβάνει τοῦτο εἰς ἔνδειξιν τιμῆς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

§ 27. Ἡ Μετάνοια.

Ὁ ἄνθρωπος καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλάκις ἁμαρτάνει καὶ ἔχει ἐπομένως ἀνάγκην ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἐνοχὴν καὶ ψυχικοῦ καθαρισμοῦ. Καὶ ὅταν μὲν ἔζη ὁ Χριστός κατ' ἐπανάληψιν ἐχορήγησε τὴν ἄφεσιν εἰς ἁμαρτωλοὺς, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς αὐτόν. (ἴδε Λουκ. ζ, 36-48 καὶ ιθ, 1-10 καὶ κγ. 41-43). Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἐχορήγησε τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του,

εἰπὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς του· «ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰωαν. κ, 21). Τοιοῦτοτρόπως ἴδρυσεν ὁ Κύριος τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας, εἰς τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἄνθρωποι βεβαρημένοι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν εὗρον τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς.

Συστατικὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μετάνοια, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐξομολόγησις. Γνωρίσματα τῆς ἀληθοῦς μετανοίας εἶναι ἡ συναίσθησις, ἡ λύπη καὶ ἡ σταθερὰ ἀπόφασις πρὸς βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν. Εἶναι δὲ ἐπόμενον ὁ μετανοήσας εἰλικρινῶς νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν, ἥτοι τὴν μετὰ θλίψεως ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ.

Ἡ ἐξομολόγησις ἀποτελεῖ ἀνάγκην ψυχολογικὴν, εἶναι δὲ ἀναγκαία, ὄχι μόνον διότι οἱ λαβόντες τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀφέσεως, διὰ νὰ ἀσκήσουν αὐτήν, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζουν τὰ ἁμαρτήματα τῶν μετανοούντων καὶ διαγνώσουν τὴν διάθεσιν τῶν προσερχομένων εἰς τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ πρὸς καθοδήγησιν τοῦ μετανοούντος.

Σπουδαῖον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐξομολόγησιν εἶναι ἡ ἐντροπή. Αὕτη ἔχει αἰτίαν τὸν ἐγωϊσμόν τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα τοῦ ὁποίου παρίσταται εἰς αὐτὸν ὡς ἐξευτελιστικὸν ἢ ὁμολογία τῶν σφαλμάτων, ἐνῶ συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ἄνθρωπος ἐξομολογούμενος τὰς ἁμαρτίας του ἐξυψοῦται ἠθικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή συμβουλεύει τὰ ἐξῆς : α) «Μὴ αἰσχυνθῆς ὁμολογῆσαι ἐφ' ἁμαρτίας σου» (Σειράχ δ, 26 β). Ἔστιν αἰσχύνη ἐπάγουσα ἁμαρτίαν, καὶ ἔστιν αἰσχύνη δόξα καὶ χάρις» (Παροιμ κστ, 11).

Ὅσον ἀφορᾷ διὰ τοὺς καρποὺς τοῦ μυστηρίου ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει τὰ ἐξῆς : «Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστὸς ἔστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάρισις ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας» (Α' Ἰω. α, 9).

Εἰς τοὺς μετανοούντας ἐπιβάλλει συνήθως ὁ πνευματικὸς καὶ ἐπιτίμια ἢ ποινάς. Διότι ὅπως ὑπάρχουν ἀσθένειαι βαρεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν φάρμακα πικρότατα καὶ δίαιταν αὐστηροτάτην, παρομοίως ὑπάρχουν καὶ ἁμαρτίαι, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ μακρὰν ἄσκησιν. Εἰς τὰς ἁμαρτίας αὐτὰς ἀποβλέπουν τὰ

ἐπιτίμια, διὰ νὰ ὑποβοηθήσουν τὸν μετανοήσαντα εἰς τὴν
θεραπείαν τῶν ἠθικῶν ἀσθενειῶν του. Τοιαῦτα εἶναι ἡ
συχνὴ προσευχὴ, ἡ στέρησις ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον τῆς
θείας κοινωνίας, αἱ ἐλεημοσύναι κ.λ.π.

Ἀπὸ τὴν νέαν ζωὴν εἰς τὴν ὁποίαν διὰ τῆς μετανοίας
εἰσηλθεν ὁ χριστιανὸς δὲν εἶναι δύσκολον καὶ πάλιν νὰ
παρεκλίνη. Ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται ὁποία προσοχὴ χρει-
άζεται!

§ 28. Ἡ θεία εὐχαριστία.

Ὡς συνέχεια τῆς διὰ τῆς μετανοίας ἀφέσεως ὠρίσεν
ὁ Κύριος τὴν θείαν εὐχαριστίαν. Προτοῦ παραδώσῃ ὁ Κύ-
ριος τὸ μυστήριον τοῦτο, προανήγγειλεν αὐτὸ διὰ τινος
σπουδαίας ὁμιλίας τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Καπερνα-
οῦμ. (Ἴδε Ἰωάν. στ, 48 καὶ 51 καὶ 54 - 56).

Παρέδωκε δὲ ὁ Κύριος τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅταν διὰ
τελευταίαν φορὰν συνέτρωγε μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς
τὸ ὑπερῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Πέμ-
πτης. Περί τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου τούτου ὁ Παῦ-
λος λέγει τὰ ἑξῆς: «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣ πα-
ρεδίδοτο, ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ
εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν κλῶμενον. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δει-
πνήσαι λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν
ἐν τῷ ἑμῷ αἵματι. . . » (Α' Κοριν. ια, 23 - 25. Ἴδε καὶ Ματθ.
κοτ, 26 - 28, Μάρκ. ιδ, 17 - 25, Λουκ. κ β, 14 - 38). Συνέστησε
δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο ὡς διαρκῆ καὶ αἰώνιον θεσμόν,
εἰπὼν· «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν».

Ἐπομένως ἡ θεία εὐχαριστία εἶναι συνέχεια, ἀνάμνη-
σις καὶ ἀναπαράστασις τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀνα-
παράστασις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς
φαντασίας ἀναπόλυσις τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τοῦ Γολ-
γοθᾶ, ἀλλὰ πραγματικὴ. Ἡ μόνη διαφορὰ ἔγκειται κυρίως
εἰς τὴν μορφήν τῆς θυσίας. Εἰς τὸν Γολγοθᾶν προσέφερεν
ὁ Κύριος τὸν ἑαυτὸν του ἐν αἵματι, ἐνῶ εἰς τὴν θείαν
εὐχαριστίαν θυσιάζει τὸν ἑαυτὸν του ἀναιμάκτως καὶ
κατὰ τρόπον μυστηριώδη.

Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι ἀφ' ἐνός

μὲν ἐκδήλωσις τῆς παντοδυναμίας τοῦ Χριστοῦ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης του. Εἶναι ἐκδήλωσις τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Χριστοῦ, διότι ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου προσφέρει αὐτὸ τὸ σῶμά του καὶ τὸ αἷμά του, εἶναι δὲ ἐκδήλωσις καὶ τῆς ἀγάπης του, διότι συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν παρέχει τὸ σῶμα του καὶ τὸ αἷμά του ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου.

Πρὸς τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπαιτεῖται ἄρτος ἔνζυμος καὶ ὄχι ἄζυμος, καθὼς πράττει ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, καὶ οἶνος ἀναμειγμένος μὲ ὕδωρ. Τὰ ὑλικά ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καθαγιαζόνται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας λειτουργίας.

Οἱ δὲ καρποὶ τοῦ μυστηρίου συνίστανται εἰς τὴν ἔνωσιν τοῦ πιστοῦ μετὰ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ χωρίον Ἰωάν. στ, 56. Ἡ ἔνωσις δ' αὕτη γεμίζει τὴν ψυχὴν ἀπὸ χάριν καὶ πᾶσαν ἐν γένει εὐλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνισχύεται ὁ πιστὸς εἰς τὸ νὰ προαχθῇ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν.

Ἄλλ' αἱ ὠφέλειαι αὗται ἐπέρχονται εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι προπαρασκευάζουν τὸν ἑαυτὸν τους καταλλήλως διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Διότι, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, «ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων κρῖμα ἑαυτοῦ, ἐσθίει καὶ πίνει μὴ διακρίνων τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου» (Α'. Κορινθ. ια, 28-32). →

§ 29. Ἡ Ἱερωσύνη.

Δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν εἰδικὴν κλησιν ἐκ τοῦ Θεοῦ νὰ γίνουν λειτουργοὶ του ὑπάρχει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, τὸ ὅποιον εἶναι νομοθετημένον ὄχι μόνον εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Παλαιάν (Ἴδε Ἐβρ. ε, 4).

Πρῶτοι οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης ἀπὸ τὸν Χριστὸν εἶναι οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὅποιοι καὶ μετέδωκαν αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους των διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ ἀρκετὰ παραδείγματα ἐκ τῆς Γραφῆς (Ἴδε Πραξ. στ, 1-6 ἰδ, 23. Α'. Τιμ. δ, 14).

Τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης τελεῖ ὁ ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἐπιθέτει τὴν χεῖρα ἐπὶ τὸν χειροτονοούμενον καὶ ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν τῆς χειροθεσίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐπικαλεῖται τὴν θεῖαν χάριν ἐπ' αὐτόν.

Διὰ τῆς μεταδιδομένης χάριτος ὁ χειροτονοούμενος λαμβάνει ἐξουσίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ἡ χάρις αὕτη χορηγεῖται κατὰ διάφορον μέτρον. Ὁ διάκονος λαμβάνει αὐτὴν εἰς κατώτερον βαθμόν, ὁ πρεσβύτερος εἰς ἀνώτερον καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἰς ἀνώτατον βαθμόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μὲν διάκονος βοηθεῖ μόνον τὸν πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον, ὁ δὲ πρεσβύτερος λαμβάνει τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον νὰ διδάσκη τὸν λαόν καὶ νὰ τελῇ ὅ,τι καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τελετῆς τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου. Ἐπομένως ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κήρυξ τῶν θείων ἀληθειῶν, ὁ τελῶν τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνων τὴν Ἐκκλησίαν διότι ἡ τάξις αὐτοῦ εἶναι ἡ συνεχίζουσα τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν.

Ἡ ἱερωσύνη ἔχει χαρακτήρα ἀνεξάλειπτον. Ἐπομένως ἐὰν ἔπειτα ὁ χειροτονηθεὶς θελήσῃ νὰ ἐπανέλθῃ κατ' ἀρέσκειαν εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, δὲν δύναται. Ὅταν δὲ κληρικός τις περιπέσῃ εἰς αἵρεσιν ἢ εἰς σχίσμα καὶ ἔπειτα ἀπὸ μετάνοιαν γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν χειροτονεῖται.

Διὰ νὰ λάβῃ τις τὴν ἱερωσύνην πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὰ ἀνάλογα προσόντα. Εἰς τὴν ἱερωσύνην δὲν γίνεται δεκτὸς ὁ αἰρετικός. Οὔτε ὁ ἔχων σωματικὸν ἐλάττωμα. Οὔτε ὁ ὑποπεσὼν εἰς βαρέα ἁμαρτήματα. Οὔτε ὁ ἀγράμματος διὰ νὰ μὴ γίνῃ ὁ τυφλὸς ὁδηγὸς τῶν τυφλῶν. Τὴν ἱερωσύνην δικαιούται νὰ λάβῃ ὁ ἀρτιμελής. Ὁ ἔχων ἀνάλογον μόρφωσιν καὶ ἡλικίαν. Ὁ ἔχων καλὴν μαρτυρίαν τῶν ἔξωθεν. Ὁ πλήρης θεοῦ ζήλου καὶ ἀνώτερος χρημάτων. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν ποιμήνην, καθὼς εἶπεν ὁ Χριστός, καὶ ὄχι ἀλλαχόθεν (Ἰωαν. ι, 1-2).

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ὑποχρεώνει τοὺς κληρικοὺς ὅλων τῶν βαθμῶν νὰ μὴ νυμφεύωνται, ἐνῶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὁ γάμος εἶναι προαιρετικὸς διὰ τὸν βαθμόν

τοῦ διακόνου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου. ἀπαγορευόμενος ὁμοίως εἰς τὸν ἐπίσκοπον.

§ 30. Ὁ Γάμος.

Ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου εἶναι ἀρχαιότατος. Ἐνομοθετήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ πρώτου συζυγικοῦ ζεύγους. Σκοπὸς δὲ τοῦ γάμου εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀμοιβαία βοήθεια τῶν συζύγων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διαιώνισις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς τεκνογονίας. (Ἰδε Γέν. α, 28 καὶ β, 18).

Τὸν φυσικὸν τοῦ γάμου δεσμὸν ὑφιστάμενον κατὰ θεῖαν διάταξιν ἐξύψωσεν ὁ Χριστὸς εἰς μυστήριον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει τὸν γάμον «μέγα μυστήριον» (Ἐφεσ. ε, 32) καὶ θεωρεῖ τὴν συζυγικὴν ἔνωσιν ὡς εἰκόνα τῆς μυστικῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ ἐξύψωσις αὕτη τοῦ φυσικοῦ δεσμοῦ εἰς πνευματικὴν ἔνωσιν εἶναι ἐπόμενον νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θείας χάριτος. Ὡς ἐκ τούτου γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ γάμος εἶναι μυστήριον.

Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν εἰς γάμον δὲν πρέπει νὰ συνδέωνται διὰ συγγενείας ἐξ αἵματος ἢ πνευματικῆς. Ἐὰν δὲ ἐν ἑκ τῶν μελῶν εἶναι ἑτερόδοξος ἢ σχισματικὸς ἐπιτρέπεται ὑπὸ τὸν ὄρον τὸ μυστήριον νὰ τελεσθῇ ὀρθοδόξως καὶ τὰ τέκνα νὰ ἀνατραφοῦν κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα. Ὁ γάμος μεταξὺ χριστιανοῦ καὶ ἀλλοθρήσκου ἀπαγορεύεται.

Ὡς μυστήριον ὁ γάμος ἔχει ἀνάγκην αἰσθητῶν σημείων. Εἶναι δὲ ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὁμολογία τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναίκος ὅτι συγκατατίθενται νὰ ἔλθουν εἰς γάμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέως, ἡ ὁποία συνίσταται ἐξ εὐχῶν καὶ ὕμνων. Ἡ δὲ μεταδιδομένη χάρις ἀοράτως ἀγιάζει τὸν φυσικὸν δεσμὸν καὶ ἐξυψώνει αὐτὸν εἰς ἑστίαν ἠθικῆς προόδου.

Ὁ γάμος εἶναι ἀδιάλυτος. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς ἀμαρτίας τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου διεστράφη μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἰουδαίων διὰ πολυγαμίας καὶ

διαζυγίου, ὁ Χριστὸς ἐτόνισε τὸ ἀδιάλυτον αὐτοῦ εἰπὼν «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. ιθ, 6-8). Φανερὸν ὅμως εἶναι ὅτι τὸν γάμον διαλύει ὁ θάνατος, μετὰ τὸν ὁποῖον δύναται τὸ ἕτερον μέλος νὰ συζευχθῆ καὶ διὰ δευτέραν καὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ διὰ τρίτην φοράν. Τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου δὲν ἔχει ἀκόμη ἐφαρμογὴν εἰς τὴν περίπτωσιν πορνείας συμφώνως μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου. (Ἴδε Ματθ. ε, 22).

§ 31. Τὸ εὐχέλαιον.

Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ πολλάκις συγκλονίζεται. Ἀσθενεῖαι πολλαὶ ἔρχονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἔχουν ὡς αἰτίαν ἠθικὰς παρεκτροπὰς. Καὶ ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς κρίσιμον σημεῖον. Τότε αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ καταφύγῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου.

Ἀπαραίτητον συστατικὸν τοῦ μυστηρίου εἶναι τὸ ἔλαιον, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Σαμαρείτης τῆς παραβολῆς ἤλειψε τὸν περιπεσόντα εἰς τοὺς ληστὰς. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι λαβόντες παρὰ τοῦ Κυρίου ἱαματικὸν χάρισμα καὶ περιοδεύοντες τὰς διαφόρους κώμας «ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευσαν» (Μάρκ. στ, 13). Κατ' ἐντολὴν ἀναμφιβόλως τοῦ Σωτῆρος καὶ ὁ Ἰάκωβος παραγγέλλει τὰ ἑξῆς: «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος: κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Ἰακ. ε, 14-16). Διὰ τῶν λόγων τούτων συνιστᾷ ὁ Ἰάκωβος τὴν δι' ἐλαίου χρῆσιν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, τὴν ὁποίαν συνδέει μὲ ὑπερφυσικὴν ἐνέργειαν, ἥτοι θεωρεῖ τὴν πράξιν ταύτην μυστήριον.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰακώβου καταφαίνεται ἐπίσης ὅτι τὸ ὄρατον μέρος τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ἀσθενοῦς σταυροειδῶς διὰ τοῦ ἁγιασθέντος ἐλαίου καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως. Ἡ ἀόρατος δὲ χάρις τὴν ὁποίαν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος συντελεῖ πρῶτον μὲν εἰς τὴν θεραπείαν

τοῦ σώματος τοῦ ἀσθενοῦς, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλάκις δὲν ἐπέρχεται ἡ σωματικὴ θεραπεία εἰς τὸν ἀσθενοῦντα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ἰδρυτοῦ, ὁ ὁποῖος ἰδρύων τὸ μυστήριον τοῦτο δὲν ἐσκόπευε ν' ἀπαλλάξῃ δι' αὐτοῦ τοὺς ὀπαδοὺς του ἀπὸ κάθε σωματικῆν ἀσθένειαν. Ἐὰν δὲ ἡ σωματικὴ θεραπεία δὲν ἐπέρχεται πάντοτε, χορηγεῖται ὁμως εἰς τοὺς εἰλικρινῶς μετανοήσαντας ἢ συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν, τῶν ὁποίων ἀποτελέσματα πολλάκις εἶναι αἱ σωματικαὶ ἀσθένειαι. Διὰ τοῦτο τελεῖ τὸ μυστήριον ἢ Ἐκκλησία καὶ εἰς τοὺς ὑγιεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔπειτα ἀπὸ εἰλικρινῆ μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν παρασκευάζονται διὰ τὴν θεῖαν κοινωνίαν. Ἐνῶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία παραδόξως τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου καὶ προπαρασκευὴν πρὸς τὸν θάνατον.

§ 32. Τὸ τέλος τοῦ κόσμου.

Ὁ κόσμος καθὼς ἔχει ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος. Αὐτὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα θεωρία εἰς τὴν ἐπιστήμην, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλθῃ ἐποχὴ, ὁπότε θὰ παύσῃ πᾶσα κίνησις καὶ ζωὴ.

Τὸ τέλος τοῦ κόσμου, περὶ τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖ ἡ Γραφή (ἴδε Ματθ. ε, 18 καὶ κδ, 35. Β'. Πέτρ. γ, 10) θὰ συμπέσῃ μὲ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Ὁ χρόνος δὲ κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος εἶναι ἄγνωστος. (Β'. Πέτρ. γ, 10).

Τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου θὰ προαναγγείλουν τὰ ἐξῆς γεγονότα: α) Ἡ κήρυξις τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. (Ματθ. κδ, 14). β) Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. (Ρωμ. ια, 25-26). γ) Ἡ ἔλευσις τοῦ ἀντιχρίστου. (Β'. Θεσ. β, 3-4). δ) Ἡ παραπλάνησις πολλῶν ἀνθρώπων ὑπὸ ψευδοδιδασκάλων καὶ μεγάλαι καταστροφαὶ εἰς τὴν φύσιν. (Μάρκ. ιγ, 22-26).

Μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου θὰ λάβῃ χώραν ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν ζών-

των, ("Ίδε 'Ιω. ε, 28-29 καὶ Α'. Θεσ. δ, 16-17). Πρὸς τοὺς ἀμφιβάλλοντας εἰς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν δίδει τὴν ἀπάντησιν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Α'. πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του (ιε, 35-38 καὶ 42-44). Ὁ ἴδιος ἀπόστολος ὁμιλεῖ εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν του περὶ τοῦ εἶδους τῶν σωμάτων τὰ ὅποια θὰ ἀναστηθοῦν. ("Ίδε Α'. Κοριν. ιε, 52-53). Ίδέαν τινὰ περὶ τούτου παρέχει τὸ σῶμα τοῦ ἀναστάντος Σωτῆρος, τὸ ὅποιον ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν μαθητῶν του, ἐνῶ αἱ θύραι εἶχον κλεισθῆ.

§ 33. Ἡ γενικὴ κρίσις

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ παγκόσμιος κρίσις. Εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως ἔδωκεν αὐτὸς ὁ Κύριος ("Ίδε Ματθ. κε, 31-46).

"Ὅσον ἀφορᾷ διὰ τὸν νόμον κατὰ τὸν ὅποιον θὰ γίνῃ ἡ κρίσις, οὗτος θὰ εἶναι διὰ μὲν τοὺς ἐθνικοὺς τοὺς μὴ λαβόντας γνῶσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἄγραφος νόμος τῆς συνειδήσεως, διὰ δὲ τοὺς ἀκούσαντας περὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοὺς χριστιανοὺς ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου. ("Ίδε Ρωμ. β, 12-15).

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κρίσεως θὰ εἶναι διὰ μὲν τοὺς δικαίους ἡ αἰώνιος ζωὴ, διὰ δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἡ αἰώνιος κόλασις. Καὶ ἡ μὲν αἰώνιος ζωὴ θὰ συνίσταται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν πόθων τῶν δικαίων καὶ εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν πλησίον τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀμέτοχον πάσης θλίψεως. Τὴν εὐτυχίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς μὲ ζωηρὰς εἰκόνας παριστᾷ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν του (κα, 1-7). Ἡ δὲ αἰώνιος κόλασις θὰ εἶναι ζωὴ ἐσχάτης δυστυχίας. Δηλαδὴ τύψεις συνειδήσεως, ἐνδόμυχος μεταμέλεια, ὀδύνη καὶ χωρισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν, μακρὰν τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὔρῃ ἀνάπαυσιν. Τοῦτο βεβαίως εἶνε δίκαιον, ἀφοῦ ἔκαμαν κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν θελήσεως. "Ἄλλως τε ἡ ψυχικὴ κατάστασις τῶν τοιούτων ἀνθρώπων θὰ καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ζωὴν αὐτῶν πλησίον τοῦ Θεοῦ.

Πάντα ταῦτα, τὰ ὅποια θὰ συμβοῦν μετὰ τὴν γενικὴν κρίσιν, προγεύονται ἀπλῶς αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου,

ὅτε λαμβάνει χώραν ἡ μερική κρίσις τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν διδάσκει ἡ Γραφή εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Λάζαρος μεταφέρεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ὁ δὲ πλούσιος εἰς τὸν τόπον τῶν βασάνων. Ἡ κατάστασις αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς μέση κατάστασις τῶν ψυχῶν. Δὲν εἶναι δὲ κατάστασις ὕπνου καὶ ἀναισθησίας ἀλλὰ αὐτοσυνειδησία καὶ αἴσθησις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες παρακαλοῦμεν τοὺς μὲν ἀγίους, ἵνα μεσιτεύσουν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν, τελοῦμεν δὲ ὑπὲρ ὄλων τῶν ἄλλων εὐχὰς καὶ μνημόσυνα.

X

B
H ΛΑΤΡΕΙΑ

* § 34. Ὁ ναός.

Ὁ τόπος ὁ καθωρισμένος διὰ τὴν λατρείαν εἶναι ὁ ναός. Βεβαίως ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα, καθὼς εἶδομεν, δὲν περιορίζεται ὑπ' οὐδενὸς χώρου. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Παῦλος ὅτι δὲν κατοικεῖ «ἐν χειροποιήτοις ναοῖς». (Πράξ. ιζ, 24-25). Ἄλλ' ἂν ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα δὲν ἔχει ἀνάγκην ὑλικοῦ ναοῦ διὰ νὰ κατοικῆ, ἔχει ὅμως ἀνάγκην ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ ἐντὸς αὐτοῦ τὰ αἰσθητά του πρὸς τὸν Θεόν, ἤτοι νὰ λατρεύσῃ αὐτόν. Ὅτι ὁ ὑλικὸς ναὸς ἀποτελεῖ ἀνάγκην ἀναπόφευκτον μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία· διότι οὐδεὶς λαὸς ὑπῆρξεν, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐχρησιμοποίησεν ἰδιαιτέρον ἕνα ἕνα πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τὰ οἰκήματα ταῦτα ὀνομάζουσι ἐκκλησίας, ἐπειδὴ καλοῦνται καὶ συναθροίζονται ἐντὸς αὐτῶν οἱ πιστοὶ διὰ νὰ προσφέρουν κοινὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεόν καὶ γίνουσι κοινωνοὶ τῆς θείας χάριτος τῆς προερχομένης διὰ τῶν μυστηρίων.

Σημείωσις.—Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἔποχὴν δὲν ὑπῆρχον ἰδιαιτέροι τόποι πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐξηκολούθουν νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος. Ἦρχοντο ὅμως καὶ εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Εἰς τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν οἱ χριστιανοὶ λατρεύουν τὸν Θεὸν εἰς μέρη ὅπου ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγουν τὰ βλέμματα τῶν διωκτῶν των. Τοιοῦτοτρόπως προήλθον αἱ κατακόμβαι. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θριάμβου τοῦ Χριστιανισμοῦ κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς ναοί.

Τὸ σχέδιον δὲ σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον οἱ χριστιανοὶ ἔκτιζον τοὺς ναοὺς των παρέλαβον ἀπὸ τὴν **Βασιλικήν**. Ἡ Βασιλικὴ ἦτο δημόσιον ῥωμαϊκὸν κτίριον ὀρθογώνιον, διαιρούμενον ἐσωτερικῶς διὰ σειρᾶς κίωνων, διανοιγόμενον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰς ἀνοικτὴν αὐλὴν, ἀποληγὸν δὲ εἰς τὰ ὄπισθεν εἰς ἡμικυκλικὴν κόγχην, ὅπου ὑψοῦτο τὸ δικαστικὸν βῆμα. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἔκτισαν οἱ χριστιανοὶ τοὺς ναοὺς των μὲ μικρὰς μόνον μεταβολάς. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ δικαστικοῦ βήματος οἱ χριστιανοὶ ἔκτισαν τὸ θυσιαστήριον, τὴν δὲ ἀνοικτὴν αὐλὴν μετέβαλον εἰς νάρθηκα καὶ καθώρισαν ὡς ἰδιαίτερον τόπον τῶν κατηχουμένων. Τὸ μέρος δὲ τὸ ὁποῖον ἦτο μετὰ τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ βήματος ἀπετέλεσε τὸν κυρίως ναόν, τοῦ ὁποῖου αἱ ἑκατέρωθεν στοαὶ ἀπετέλεσαν τὰ δύο κλίτη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπανελήφθη ἡ τριπλῆ διαίρεσις τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς αὐλὴν, ἅγια καὶ ἅγια ἁγίων.

Ἀπὸ τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος ἐμφανίζεται ἡ **Βασιλικὴ μετὰ τρούλλου** καὶ διακρίνεται διότι τοποθετεῖται ἀντὶ ξυλίνης στέγης ὁ τρούλλος. Τὴν καλυτέραν διαμόρφωσιν τοῦ τύπου αὐτοῦ εὐρίσκομεν εἰς τὸν ναόν τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος ἀναπτύσσεται ὁ **Βυζαντινὸς** ῥυθμὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον τοποθετοῦνται εἰς τὸν ναόν ἀντὶ ξυλίνης στέγης δύο καμάραι, αἱ ὁποῖαι βαδίζουσιν καθέτως καὶ διασταυροῦνται εἰς τὸ μέσον. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως ἀφήνουν νοητὸν τετράγωνον, ἄνωθεν τοῦ ὁποῖου ὑψοῦται τὸ τύμπανον τοῦ τρούλλου.

Ἐκτὸς τῶν ῥυθμῶν τούτων ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Δύσιν ἀπὸ τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ νέοι ῥυθμοί, ὁ **Γοτθικὸς** παρὰ τοῖς Γότθοις, τοῦ ὁποῖου τὰ τόξα δὲν εἶναι κυκλοτερῆ ἀλλὰ καταλήγουν εἰς ὀξεῖαν γωνίαν, ὁ ῥυθμὸς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἄλλοι. X

§ 35. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὸν χριστιανικὸν ναόν, καθὼς εἶπομεν, ἐπανελήφθη ἡ τριπλῆ διαίρεσις τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, ἥτοι διαιρεῖται εἰς τὸν **Πρόναον**, εἰς τὸ **Καθολικὸν** ἢ κυρίως

ναόν καί εἰς τὸ **Ἅγιον Βῆμα**, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν διὰ τοῦ **Τέμπλου**, διαφράγματος ξυλίνου ἢ λιθίνου ἢ μαρμαρίνου.

Ὁ Πρόναος ἢ νάρθηξ, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, ἐχρησίμευεν ἄλλοτε ὡς θέσις τῶν μετανοούντων καὶ τῶν κατηχουμένων. Σήμερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου εἶναι ἐκτεθειμένοι οἱ δίσκοι διὰ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὸν κυρίως ναόν, ὅπου παραμένουν οἱ πιστοί, διακρίνονται τὰ ἑξῆς: α) ὁ **δεσποτικὸς θρόνος**. Ἐντικατέστησε οὗτος τὸ βασιλικὸν θρόνον, τοῦ ὁποῖου ἡ θέσις ἦτο εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. β) **Ὁ ἄμβων**, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον. Ἄλλοτε ἦτο εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. γ) Τὰ ἀναλόγια δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ναοῦ, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν ὡς θέσιν τῶν ψαλτῶν. δ) Τὰ στασίδια διὰ νὰ κάθωνται οἱ πιστοί.

Ἐντὸς δὲ τοῦ **Ἁγίου Βήματος**, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς θέσις τῶν κληρικῶν, εὐρίσκονται τὰ ἑξῆς: α) Ἡ **Ἁγία Τράπεζα**, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία καὶ **θυσιαστήριον** ὀνομάζεται κατὰ τὸ χωρίον Ἐβρ. ιγ, 10. Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς ὑπάρχει ὄρυγμα, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τίθεται θήκη περιέχουσα λείψανα μαρτύρων. Ἐντὶ δὲ ἑνὸς ὑφάσματος καλουμένου **εἰλιτοῦ**, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκαλύπτετο παλαιότερον, σήμερον περιβάλλεται καὶ δι' ἄλλων. Τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἀντικαθιστᾷ τὸ **Ἀντιμίσιον**. Ἐνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἦτο παλαιότερον τὸ **Κιβώριον** καὶ ὀπισθεν αὐτῆς τὸ **Σύνθρονον**. β) Ἡ **Πρόθεσις** ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης διὰ τὴν προετοιμασίαν τῶν τιμίων δώρων καὶ τὸ **Σκευοφυλάκιον** δεξιὰ πρὸς διαφύλαξιν τῶν διαφόρων σκευῶν τοῦ ναοῦ.

§ 36. Ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ.

Ὁ ναὸς ἐσωτερικῶς κοσμεῖται διὰ συμβόλων, τοιχογραφιῶν καὶ εἰκόνων. Τὰ **σύμβολα** εἶναι σημεῖα ἢ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν θρησκευτικὰς ἰδέας. Τοιαῦτα εἶναι ὁ Σταυρός, ἡ ἄγκυρα, ἡ ναῦς, ἡ ἐλαία, ὁ ἰχθύς, ὁ

άμνός, ή περιστερά κλπ. Εύρίσκομεν δὲ αὐτὰ εἰς τὰς κα-
τακόμβας. Εἶναι ἐπομένως τὰ παλαιότατα δείγματα τῆς
χριστιανικῆς ζωγραφικῆς.

Ἐκ τῶν συμβόλων ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ ἐπεκτεί-
νεται βαθμηδὸν εἰς παραστάσεις ἱερῶν προσώπων καὶ
σκηνῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν τὴν
ἐμφάνισιν τῶν εἰκόνων. Τοῦτο ἔγινεν ἀπὸ τοῦ θριάμβου
τοῦ Χριστιανισμοῦ. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς
ἐποχῆς ζωγραφίζονται καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς βασιλικαί,
αἱ ὁποῖαι εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ κατ' ἐξοχὴν
ῥυθμός.

Βαθμηδὸν μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Βυζαντινῶν ναῶν
ἔχομεν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς, ἡ
ὁποία σκοπὸν ἔχει νὰ διαλάμψουν διὰ μέσου τῶν εἰκονι-
ζομένων προσώπων αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν. (Π. χ. ἡ πίστις τοῦ
ἀποστόλου, ἡ ὑπομονὴ τοῦ μάρτυρος, ἡ ἀγνότης τῆς Θεο-
τόκου κλπ.). Ἡ ἀφειρηρία δὲ τῆς διακοσμῆσεως τοῦ Βυ-
ζαντινοῦ ναοῦ εἶναι ὁ τροῦλλος. Ἐκεῖ ἐπάνω ζωγραφίζε-
ται ὁ Χριστὸς ὡς βασιλεὺς παντοκράτωρ. Ἐπὶ τοῦ Ἁγίου
Βήματος, εἰς τὴν ἀψίδα ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν στέγην μὲ τὸ
δάπεδον εἰκονίζεται ἡ Πλατυτέρα, ἡ κλίμαξ δι' ἧς κατέβη
ὁ Θεός. Ὑποκάτω ἀπὸ τὴν Πλατυτέραν εἰκονίζεται ὁ
Χριστὸς ὡς ἀρχιερεὺς καὶ ἄνωθεν τῆς εἰσόδου ἀπὸ τοῦ
νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναὸν εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς
προφήτης. Τὰς ἄλλας ἐπιφανείας τῶν τοίχων καλύπτουν
παραστάσεις ἀπὸ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ
τὸ ἑορτολόγιον τῆς Παρθένου καὶ ἀπὸ τὰ κατωρθώματα
τῶν μαρτύρων καὶ ἁγίων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πιστὸς ἐκ τῆς
ὅλης διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθῇ.

§ 37. Τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ ἱερατικὰ ἄμφια.

Κατὰ τὴν λατρείαν γίνεται χρῆσις καὶ ὠρισμένων
σκευῶν. Τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν σκεύη
εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὸ **δισκάριον**, εἰς τὸ ὁποῖον ἐναποτίθε-
ται ὁ ἅγιος ἄρτος, τὸ **ἅγιον ποτήριον**, τὸ ὁποῖον ὁ ἀπό-
στολος Παῦλος ὀνομάζει ποτήριον εὐλογίας (Α΄ Κοριν.
ι, 16), μικρά τις **λόγχη** διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ἄρτου καὶ

των μερίδων ἐκ τῆς προσφορᾶς (ἴδε Ἰω. ιθ, 31-33), ὁ **σταυροειδῆς ἄστερίσκος**, ὁ ὁποῖος τίθεται ὑπεράνω τοῦ ἐν τῷ δίσκῳ ἄρτου, ἡ **ἁγία λαβίς**, διὰ τῆς ὁποίας μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ **σπόγγος** πρὸς καθαρισμόν τοῦ ποτηρίου, (ἴδε Ματθ. κγ, 48), ὁ **ἄηρ** ὕφασμα διὰ τοῦ ὁποίου καλύπτει ὁ ἱερεὺς ὁμοῦ τὸ δισκάριον μετὰ τοῦ ποτηρίου καὶ τὸ **ἄρτοφόριον** ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσεται ὁ ἅγιος ἄρτος.

Δι' ἄλλας λειτουργικὰς ἀνάγκας χρησιμοποιοῦνται τὰ ἐξῆς σκεύη: ὁ **Ἑσταυρωμένος**, ὁ **Ἐπιτάφιος**, τὰ ἐξαπτέρυγα, τὰ λάβαρα, τὸ **θυμιατήριον**, οἱ **πολυέλαιοι**, αἱ **κανδηλαί**, ἡ **κολυμβήθρα**, τὸ **μυροδοχεῖον** καὶ οἱ **κώδωνες**.

Οἱ κληρικοὶ ἐξ ἄλλου διὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἱεροτελεστειῶν φέρουν ἰδιαιτέραν στολήν. Καὶ ὁ μὲν διάκονος ὁσάκις ἱερουργεῖ φορεῖ χιτῶνα ποδήρη, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται **στιχάριον**, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου φέρει στενὴν λωρίδα ὕφασματος ἢ ὁποία ὀνομάζεται **ὠράριον**, εἰς δὲ τὰς χεῖρας φορεῖ τὰ **ἐπιμανίκια**. Ὁ δὲ πρεσβύτερος ὁσάκις ἱερουργεῖ φορεῖ τὸ στιχάριον, τὰ ἐπιμανίκια, τὸ **ἐπιτραχήλιον**, ἄμφιον διακριτικὸν τοῦ πρεσβυτέρου, τὴν **ζώνην**, τὸ **ἐπιγονάτιον**, ὕφασμα τετράγωνον κρεμάμενον ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ τὸ **φαιλόνιον**, εἶδος ἐπανωφορίου. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ὁσάκις ἱερουργεῖ φορεῖ τὸ στιχάριον, τὰ ἐπιμανίκια, τὸ ἐπιτραχήλιον, τὴν ζώνην, τὸ ἐπιγονάτιον, τὸν **σάκκον**, ὕφασμα σχιστὸν κατὰ τὰ πλάγια καὶ τὸ **ὠμοφόριον**, ἄμφιον διακριτικὸν τοῦ ἐπισκόπου, φερόμενον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ περιβάλλον τὸν λαιμόν. Ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ δὲ τοῦ ἐπισκόπου κρέμανται δι' ἀλύσεων ὁ **σταυρὸς** καὶ τὸ **ἐγκόλπιον**, εἰς τὴν κεφαλὴν φέρει ὡς κάλυμμα τὴν **μίτραν** καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ τὴν **ποιμαντικὴν ῥάβδον**.

✕ § 38. Αἱ ἑορταί.

Διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν πιστῶν εἰς τὸν ναὸν πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ καθωρίσθησαν ὠρισμένοι χρόνοι, ἧτοι αἱ ἑορταί. Ἡ παλαιότερα χριστιανικὴ ἑορτὴ εἶναι ἡ **Κυ-**

ριακή. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῆς καθιερώθησαν, βαθμηδὸν καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἑορταί, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνονται εἰς **Δεσποτικάς, Θεομητορικάς** καὶ εἰς ἑορτάς τῶν **Ἁγίων**.

Αἱ Δεσποτικάι ἑορταί διακρίνονται εἰς **κινητάς** καὶ **ἀκινήτους**. Αἱ κινηταὶ ἑορταὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἡ ὁποία δὲν ἑορτάζεται ὠρισμένην ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν Α'. Κυριακὴν μετὰ τὴν Πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, καθὼς ἡ Α'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὥρισεν. Αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα κινηταὶ ἑορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Αἱ Κυριακαὶ τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου, τοῦ ἀσώτου, τῆς ἀπόκρεω, τῆς τυροφάγου, αἱ πρῶται πέντε Κυριακαὶ τῶν νηστειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ὀνομάζεται καὶ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ δὲ τρίτη καὶ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, καὶ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαῖων, μετὰ τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ ἑβδομάς τῶν Παθῶν. Αἱ μετὰ τὸ Πάσχα κινηταὶ ἑορταί, αἱ ὁποῖαι ἐξαίρουν τὸ χαρμόσυνον γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, εἶναι αἱ ἑξῆς: Ἡ Μεσοπεντηκοστή καὶ τῆς Ἀναλήψεως, καὶ αἱ Κυριακαὶ τοῦ Θωμᾶ, τῶν μυροφόρων, τοῦ πάραλύτου, τῆς Σαμαρείτιδος, τοῦ τυφλοῦ, τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Αἱ ἀκίνητοι δὲ ἑορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων ἢ τῶν Φώτων, τῆς Ὑπαπαντῆς, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Αἱ **θεομητορικάι** ἑορταὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, τὰ Εἰσόδια, ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.

Τέλος ἐκ τῶν ἑορτῶν πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγίων διακρίνονται αἱ ἑξῆς: ἡ ἀποτομὴ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἡ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ἡ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ἡ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ἡ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ τῶν μεγαλομαρτύρων Γεωργίου καὶ Δημητρίου, ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἡ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἡ τῶν ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ κλπ.

X

§ 39. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος.

α) Ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος. Ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος τελεῖται συνήθως εἰς τὸν ναόν. Ἐκεῖ ὁδηγεῖται ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ, βλέπων πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ ἱερεὺς ἀμέσως ἐμφυσαῖ εἰς τὸ πρόσωπόν του τρεῖς φορές καὶ θέτων τὴν χεῖρά του ἀναγιγνώσκει εὐχήν, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν παλαιὰν πλάνην τοῦ διαβόλου καὶ νὰ τὸν καταγράψῃ εἰς τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς. Κατόπιν ἀπαγγέλει τοὺς ἀφορισμούς, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἱερεὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἐξορκίζει τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἵνα ἐξέλθουν καὶ μὴ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ βαπτισθῆ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόταξις καὶ ἡ σύνταξις ὑπὸ μορφήν ἐρωταποκρίσεως. Ὁ κατηχούμενος στρέφεται πρὸς δυσμὰς καὶ εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ ἱερέως «ἀποτάσῃ τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. . .» αὐτὸς ἀπαντᾷ «ἀποτάσσομαι». Καὶ δευτέραν φοράν ἐρωτώμενος τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν καὶ τρίτην, τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν δίδει ἐπισήμως ἀποδοκιμάζων τὸν Σατανᾶν καὶ πάντα τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῶν εἰσηγήσεων αὐτοῦ. Καὶ στρεφόμενος πάλιν πρὸς ἀνατολὰς ὀπόθεν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης, τρεῖς φορές καὶ πάλιν δίδει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι δέχεται νὰ ταχθῆ μετὰ τὸν Χριστὸν ὡς ὀπαδὸς του καὶ ὁμολογεῖ τὴν πίστιν του.

Αἱ ἐρωτήσεις βεβαίως αὐταὶ καὶ αἱ ἀπαντήσεις περὶ ἀποτάξεως τοῦ Σατανᾶ καὶ συντάξεως μετὰ τοῦ Χριστοῦ προϋποθέτουν ἡλικίαν ὄριμον. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖται διότι εἰς τοὺς ἀρχαίους χριστιανικοὺς χρόνους οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὸ βάπτισμα ἦσαν ἐνήλικες. Ἄλλ' ὅταν πλέον τὸ περιβάλλον ἔγινε χριστιανικὸν καὶ ἐπεκράτησεν ὁ νηπιοβαπτισμὸς, ἐτέθη πλησίον τοῦ ἀνηλίκου παιδίου ὁ ἀνάδοχος, καθὼς εἶδομεν, τοῦ ὁποίου ἡ πίστις ἀντικαθιστᾷ προσωρινῶς τὴν ἐλλείπουσαν ἀκόμη πίστιν τοῦ βαπτιζομένου νηπίου.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ὁμολογίας ἀρχίζει ἡ κυρίως ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος διὰ τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ὕδατος μετὰ τὰς εὐχὰς τοῦ ἱερέως. Ἀκολουθῶς χύνεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἡγιασμένον ἔλαιον, χρίεται δι' αὐτοῦ ὁ μέλλων

νά βαπτισθῆ, ὡς ἄλλος ἀγωνιστῆς ὁ ὁποῖος πρόκειται νά ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα εἰς τὸ στάδιον κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀμέσως βαπτίζεται ἐντὸς τῆς κολυμβήθρας τρίς βυθιζόμενος μὲ τὴν ἐπίκλησιν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Μετὰ τὴν τριπλὴν κατάδυσιν ψάλλεται τὸ «Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἁνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι», ἐνδύεται κατόπιν ὁ νεοφώτιστος μὲ λευκὸν ἔνδυμα εἰς σημεῖον καθαρότητος τῆς ψυχῆς, ἐνῶ συγχρόνως ψάλλεται τὸ «χιτῶνά μοι παράσχου φωτεινόν...» καὶ γίνεται χορὸς ὑπὸ τοῦ ἱερέως μαζὺ μὲ τὸν βαπτισθέντα καὶ τὸν ἀνάδοχον περίξ τῆς κολυμβήθρας, ψαλλομένων τῶν λόγων τοῦ ἀποστόλου Παύλου «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Τέλος μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τεμαχίου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (στ, 4-11) καὶ περικοπῆς ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (κθ, 26) περατοῦται ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος.

β) Ἡ ἀκολουθία τοῦ Χρίσματος. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Χρίσματος τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ ὄχι εἰς ἡλικίαν 8, 10, 12 ἐτῶν καθὼς πράττει ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία.

Λαμβάνει δὲ χώραν ἡ ἀκολουθία αὕτη, ἀμέσως ὅταν ἐξέλθῃ ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὁ νεοφώτιστος. Ὁ ἱερεὺς χρίει δι' ἁγίου μύρου τὸν βαπτισθέντα σταυροειδῶς εἰς τὸ μέτωπον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς τοὺς ῥώθωνας, εἰς τὸ στόμα καὶ εἰς τὰ ὦτα σύμφωνα μὲ ἀρχαιοτάτην συνήθειαν καὶ συγχρόνως μὲ τὴν χρῆσιν ἐκφωνεῖ τὰς λέξεις «σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν». Ἀκολουθῶς ὁ ἱερεὺς κόπτει σταυροειδῶς τρίχας ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ χρισθέντος, διὰ νὰ δηλωθῆ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὗτος ἔγινε κτῆμα τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ οἱ κύριοι ἄλλοτε ἀγοράζοντες τοὺς δούλους ἀπέκοπτον τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των.

§ 40. Ἡ ἐξομολόγησις.

Διὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὑπάρχει ἰδίᾳ τάξις ἐξομολογητῶν, οἱ καλούμενοι πνευματικοὶ πατέρες. Ὁ Ὠριγένης ἀπευθύνει εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἐξομολογηθῆ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ καταλλήλου προσώπου, τὴν ἐξῆς σύστασιν: «Ἔσο ὁμως, προσεκτικὸς ἐν τῇ ἐκλογῇ ἐκείνου, εἰς

τόν ὅποιον πρεπόντως θά ἐξαγορευθῆς τὸ ἁμαρτημά σου. Δοκίμασε ἐν πρώτοις τὸν ἰατρόν, εἰς τὸν ὅποιον θ' ἀποκαλύψῃς τὴν αἰτίαν τῆς στενοχωρίας σου. Φρόντισον νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ γνωρίζῃ πῶς νὰ ἀσθενῇ μετὰ ἀσθενῶν, πῶς νὰ κλαίῃ μετὰ τῶν κλαιόντων, πῶς βαθεῖαν νὰ ἔχη πεῖραν εἰς τὸ συμπάσχειν καὶ συμπονεῖν· τοιοῦτος τέλος νὰ εἶναι, ὥστε, ἐάν σοι εἰπέ τι, δι' οὗ ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἰατρόν ὄντως ἱκανὸν καὶ φιλόανθρωπον, σὺ νὰ δύνασαι νὰ θέσῃς εἰς πράξιν τὴν συμβουλήν του. Ὁ τοιοῦτος ἐπίσης ἰατρός θά σέ συμβουλευέσῃ, μετὰ προηγουμένην διάγνωσιν, ἐάν ἡ ψυχικὴ ἀδιαθεσία σου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαγγελθῇ ἐν πλήρει συναθροίσει τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως καὶ σὺ λαθῆς καὶ ἄλλοι οἰκοδομηθῶσιν».

Τελεῖται δὲ ἡ ἐξομολόγησις ὡς ἐξῆς: Ἐξομολογεῖται πρῶτον ὁ Χριστιανὸς τὰς ἁμαρτίας του ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ, ζητῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν. Ἐπειτα δὲ ὁ πνευματικὸς, ἀφοῦ διαγνώσῃ ὅτι ὁ προσελθὼν εἰς τὸ μυστήριον μετενόησεν ἀληθῶς, ἀναγινώσκει εἰς αὐτόν, ὁ ὅποιος εἶναι γονυπετής, τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν, ἡ ὁποία κατὰ τὸ ἐξομολογητῆριον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τέκνον μου πνευματικόν, ὁ τῇ ἐμοὶ ταπεινότητι ἐξομολογούμενος, ἐγὼ ὁ ταπεινὸς ἁμαρτωλὸς οὐκ ἰσχύω ἀφιέναι ἁμάρτημα ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ ὁ Θεός, διὰ δὲ τὴν θεόλεκτον φωνὴν ἐκείνην, τὴν μετὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν γενομένην πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγουσαν· «ἂν τινῶν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφιένται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατήτε κεκράτηνται αὐτοῖς», εἰς ἐκείνην καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες λέγομεν· ὅσα ἐξεῖπες τῇ ἐμῇ ἐλαχίστη ταπεινότητι καὶ ὅσα οὐκ ἔφθασας εἰπεῖν ἢ κατ' ἄγνοιαν ἢ κατὰ λήθην ὁ Θεὸς συγχωρήσει σοι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντί».

✠ § 41. Ἡ χειροτονία τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Ἡ χειροτονία τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ἱερωσύνην τελεῖται κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν. Καὶ τοῦ μὲν διακόνου τελεῖται μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων, τοῦ δὲ πρεσβυτέρου μετὰ τὸν Χερουβικὸν ὕμνον, τοῦ δὲ ἐπισκόπου μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον.

α) **Ἡ χειροτονία τοῦ διακόνου.** Ἰσταται ὁ διάκονος εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ τὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ». Καὶ σιγῆς γενομένης ἐκφωνεῖ ὁ μέλλων νὰ χειροτονηθῇ ἀπὸ τῆν θέσιν του τὸ «ὄσοι πιστοί». Καὶ βασταζόμενος ὑπὸ δύο διακόνων ὁδηγεῖται ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος διὰ τοῦ «Κέλευσον κελεύσατε» ὅπου γίνεται χορὸς πνευματικὸς περίξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Εἶναι ὁ χορὸς αὐτὸς ἔνδειξις χαρᾶς διὰ τὴν εἴσοδον μέλους ἐκλεκτοῦ εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου. Διὰ τοῦτο καὶ ἄσμα κατάλληλον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην συνοδεύει τὸν χορὸν, διὰ τοῦ ὁποίου προσκαλοῦνται οἱ μάρτυρες οἱ καλῶς ἀθλήσαντες καὶ στεφανωθέντες ἵνα πρεσβεύσουν πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ τοῦ χειροτονουμένου. Μετὰ τὸν χορὸν πλησιάζει ὁ μέλλων νὰ χειροτονηθῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος ἐπιθέτων τὴν χεῖρά του εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως τὴν ἐξῆς εὐχὴν: «Ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν δεῖνα εἰς διάκονον. Εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Πανουργίου Πνεύματος». Ἐπειτα ψάλλεται τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ κατόπιν ὁ ἀρχιερεὺς τὸν περιβάλλει διὰ τοῦ ὠραρίου, ἀμφίου διακριτικοῦ τοῦ βαθμοῦ του.

β) **Ἡ χειροτονία τοῦ πρεσβυτέρου.** Ὁ μέλλων νὰ χειροτονηθῇ εἰς πρεσβύτερον προϋποτίθεται ὅτι ἐχειροτονήθη προηγουμένως διάκονος. Ἐκτελεῖ λοιπὸν διὰ τὴν τελευταίαν φοράν τὰ καθήκοντά του, ὅτε μετὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον δύο διάκονοι ἐξεληθόντες ἀπὸ τὸ Ἅγιον Βῆμα ὁδηγοῦν τὸν μέλλοντα νὰ χειροτονηθῇ ἐντὸς αὐτοῦ, ὅπου δύο πρεσβύτεροι τὸν παραλαμβάνουν καὶ κάμνουν τὸν συνήθη χορὸν κυκλικῶς περίξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ἐπειτα πλησιάζει πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος ἐπιθέτων εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν χεῖρά του, ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως τὴν ἰδίαν εὐχὴν τῆς χειροθεσίας «Ἡ θεία χάρις... προχειρίζεται τὸν δεῖνα εἰς πρεσβύτερον...». Καὶ ἀκολουθῶς τὸν περιβάλλει διὰ τοῦ φελώνου, ἀμφίου ἀναλόγου πρὸς τὸν βαθμὸν του. Μετὰ δὲ τὸν ἀγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων ὁ χειροτονήσας αὐτὸν ἐπίσκοπος ἐγχειρίζεται εἰς τὰς σταυροειδῶς ἀπλουμένας παλάμας τοῦ νεοχειροτονήτου τὸν

ἅγιον ἄρτον μὲ τὴν ἐξῆς σύστασιν : «Λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην καὶ φύλαξον αὐτὴν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε παρ' Αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτήν».

γ) **Ἡ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου.** Μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον δύο πρεσβύτεροι παραλαμβάνουν τὸν ὑποψήφιον ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ, ὀδηγοῦν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος, ὅπου τὸν παραλαμβάνουν δύο ἐπίσκοποι. Καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ χαρμοσύνου χοροῦ ὁ πρωθιεράρχης ἔχων τὴν χειρὰν του εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονομένου ἀναγινώσκει ἐπίσης μεγαλοφώνως τὴν ἰδίαν εὐχὴν τῆς χειροθεσίας. «Ἡ θεία χάρις. . . προχειρίζεται τὸν δεῖνα εἰς ἐπίσκοπον». Ἐνῶ δὲ ψάλλεται τὸ «Κύριε ἐλέησον» ὁ πρωθιεράρχης ἐπεύχεται μυστικῶς λέγων : «Σὺ Χριστέ, καὶ τοῦτον. . . ποιήσον γενέσθαι μιμητὴν Σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένος, τιθέντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων Σου· ὀδηγὸν εἶναι τυφλῶν· φῶς τῶν ἐν σκότει· παιδευτὴν ἀφρόνων· διδάσκαλον νηπιῶν· φωστῆρα ἐν κόσμῳ. . . ». Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ περιβολὴ τοῦ χειροτονηθέντος διὰ τοῦ ὠμοφορίου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν διακριτικοῦ ἀμφίου τοῦ ἐπισκόπου.

§ 42. Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου

Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου τελεῖται συνήθως εἰς τὸν ναόν. Ἐκεῖ συναθροίζονται οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι. Ἐκεῖ καταφθάνουν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ἐρχόμενοι εἰς γάμον, ὅτε ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ ἄρραβῶνος. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ διάκονος προτρέψη τοὺς παρευρισκομένους, ὅπως συνενώσουν ὅλοι μαζὺ τὰς εὐχὰς τῶν ὑπὲρ τῶν νῦν μνηστευομένων ἀλλήλοις καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ὁ ἱερεὺς κατόπιν θέτει τοὺς δακτυλίους εἰς τοὺς δακτύλους τῶν νυμφίων, ὡς σύμβολα ἐνώσεως καὶ τιμῆς, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἵνα στηρίξῃ τὸν ἄρραβῶνα τοῦτον ἐν πίστει καὶ ὁμονοίᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. Τοιοῦτοτρόπως λαμβάνει τέλος ἡ ἀκολουθία τοῦ ἄρραβῶνος.

Κατόπιν ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος. Ὁ διάκονος προτρέπει τοὺς παρευρισκομένους ὅπως

συνενώσουν θερμότερας τὰς εὐχὰς τῶν ὑπὲρ τῶν ἐρχομένων εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ὁ ἱερεὺς δι' εὐχῶν παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὅπως εὐλογῆσῃ αὐτοὺς λέγων· «Εὐλόγησον τὸν γάμον τοῦτον καὶ παράσχου τοῖς δούλοις Σου τούτοις ζωὴν εἰρηνικὴν, μακροημέρευσιν, σωφροσύνην, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, τὴν ἐπὶ τέκνοις χάριν, τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. Ἀξίωσον αὐτοὺς ἰδεῖν τέκνα τέκνων. . . . Εὐλόγησον αὐτούς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὡς ἠύλογησας τὸν Ἀβραάμ καὶ τὴν Σάρραν. . . . τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὴν Ρεβέκαν. . . . τὸν Ἰακώβ καὶ πάντας τοὺς πατριάρχας. . . . Διαφύλαξον αὐτούς ὡς διεφύλαξες τὸν Νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ. . . . τὸν Ἰωνᾶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους. . . . τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ τοῦ πυρός. . . . Δὸς αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, καλλιτεκνίαν, ὁμόνοιαν ψυχῶν καὶ σωμάτων. Ὑψώσον αὐτοὺς ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν». Ἀκολουθῶς στεφανώνει αὐτοὺς διὰ στεφάνων καὶ συγχρόνως ψάλλει τὸ «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξη καὶ τιμὴ στεφάνωσον αὐτούς». Ἐπειτα ἀναγιγνώσκεται τεμάχιον ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (Ἐφεσ. ε, 20-23), καὶ περικοπὴ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Ἰωάν. β, 1-11). Ἀφοῦ δὲ οἱ νεόνυμφοι πίουσιν διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως ἀπὸ κοινὸν ποτήριον οἴνου, διὰ νὰ φανερώσουν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἔχουν κοινὰς τὰς χαρὰς καὶ τὰς λύπας, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως κάμνουν χορὸν χαρμόσυνον, ἐν ᾧ ψάλλεται τὸ «Ἥσαῖα χόρευε».

§ 43. Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου.

Τὸ εὐχέλαιον τελεῖται συνήθως ὑπὸ ἐπτὰ ἱερέων, ἐν ἀνάγκῃ ὅμως δύναται νὰ τελέσῃ τοῦτο καὶ εἷς. Τελεῖται δὲ ἢ εἰς τὸν ναόν, ἐὰν δύναται ἐκεῖ νὰ μεταφερθῇ ὁ ἀσθενὴς ἢ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀσθενοῦς, ἐὰν εἶναι ἀδύνατος ἢ μεταφορὰ του εἰς τὸν ναόν.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ μέρη. Ἐκαστὸν δὲ μέρος περιέχει μίαν εὐχὴν ὑπὲρ τοῦ ἀρρώστου, ἐν ἀνάγνωσμα ἐκ τοῦ ἀποστόλου καὶ μίαν εὐαγγελικὴν περικοπὴν.

Ἀρχίζει δὲ ἡ ἀκολουθία αὕτη μὲ δύο ἀγιαστικὰς εὐχὰς

τοῦ ἐλαίου. Μετὰ τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν ἀναγινώσκεται ὁ πρῶτος Ἀπόστολος ἐκ τῆς Καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου (ε, 10-17) τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ μυστηρίου καὶ τὸ πρῶτον Εὐαγγέλιον (Λουκ. ι, 25-37) ἀφηγούμενον τὴν παραβολὴν τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστής. Μετὰ τὴν δευτέραν ἀγιαστικὴν εὐχὴν ὁ ἱερεὺς λαμβάνει ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου καὶ χρίει τὸν ἀσθενοῦντα σταυροειδῶς εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματος ἐκφωνῶν τὴν Ἰην ἰλαστήριον εὐχὴν, ἔχουσαν ὡς ἐξῆς: «Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ Σου Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν Σου ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας καὶ ζωοποίησον αὐτὸν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ Σου». Ἡ εὐχὴ αὕτη δὲν ἀπαγγέλεται μόνον ὑπὸ τοῦ πρώτου ἱερέως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἕξ κατὰ σειρὰν, οἱ ὅποιοι ἐπίσης ἀλείφουν τὸν νοσοῦντα μὲ τὸ ἡγιασμένον ἔλαιον. Ἐπειτα ὁ πρῶτος κατὰ τὴν τάξιν ἱερεὺς παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὸν δεύτερον κ.ο.κ. Αἱ λοιπαὶ ἀναγινωσκόμεναι περικοπαὶ ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελίων εἶναι αἱ ἐξῆς:

Ρωμ. ιε, 1-8 — Λουκ. ιθ, 1-10

Α'. Κορινθ. ιβ, 25-ιγ, 8 — Ματθ. ι, 1-9

Β'. Κορινθ. στ, 16-ζ, 2 — Ματθ. η, 14-23

Β'. Κορινθ. α, 8-12 — Ματθ. κε, 1-14

Γαλ. ε, 22-στ, 3 — Ματθ. ιε, 21-29

Α'. Θεσ. ε, 14-24 — Ματθ. θ, 9-14

Τέλος προστίθεται μία ἀκόμη εὐχὴ, τὴν ὁποίαν ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων μεγαλοφώνως ἀπαγγέλει ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀσθενοῦς, ἐνῶ οἱ μὲν συλλειτουργοὶ αὐτοῦ κρατοῦν τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἔχει τεθῆ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρρώστου, ὁ δὲ χορὸς ψάλλει τὸ «Κύριε ἐλέησον».

§ 44. Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ ἀγιασμοῦ.

Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ ἀγιασμοῦ εἶναι δύο, ὁ μικρὸς καὶ ὁ μέγας ἀγιασμός. Ἀρχαιοτέρα δὲ εἶναι ἡ ἀκολουθία

τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ, ἡ ὁποία ψάλλεται εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων. Αὕτη τελεῖται ὡς ἑξῆς: Οἱ ἱερεῖς ἐξέρχονται εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἐνῶ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ «Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων». Ἐπακολουθοῦν τρεῖς σπουδαιόταται προφητικαὶ περικοπαὶ ἐκ τοῦ Ἑσαίου («Εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα...» «οἱ διψῶντες πορεύεσθε εἰς ὕδωρ...» καὶ «Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης...»). Ἐπειτα ἀναγινώσκεται ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (ἴδε Α'. Κορινθ. ι, 1-4 καὶ Μάρκ. α, 9-11) καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐκτενὴς δέησις, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖ ὁ διάκονος τὸν Θεὸν ὅπως δωρήσῃ εἰς τὸ προκείμενον ὕδωρ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. Μετὰ τὴν ἐκτενὴ δέησιν διὰ κατασκευτικῆς εὐχῆς ἀνυμνεῖται ἡ Ἁγία Τριάς, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτῆς ἀκούεται μεγαλοφώνως ἡ δοξολογία «Μέγας εἰ Κύριε καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα Σου...» Ἐν συνεχείᾳ ἀνυμνεῖται ὁ δημιουργὸς τοῦ ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου καὶ ἱκετεύεται ἵνα ἐξαποστείλῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἀγιάσῃ τὸ ὕδωρ τοῦτο. Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς βαπτίζει τὸν τίμιον Σταυρὸν τρίς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ βράντιζει τὸν λαόν, ἐνῶ συγχρόνως ψάλλει τὸ «Ἐν Ἰορδάνη βαπτιζομένου Σου Κύριε...».

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν μέγαν ἁγιασμὸν ἀνεπτύχθη ἡ ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ, ἡ ὁποία τελεῖται συνήθως τὴν ἀρχὴν ἐκάστου μηνός. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἀπόστολος ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους (β, 11—18) καὶ Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην (ε, 1-5).

§ 45. Οἱ παρακλητικοὶ Κανόνες.

Οἱ παρακλητικοὶ κανόνες συνετάχθησαν πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου καὶ διακρίνονται εἰς τὸν μικρὸν καὶ εἰς τὸν μέγα παρακλητικὸν κανόνα. Ὁ μικρὸς παρακλητικὸς κανὼν ἢ Παράκλησις συνετάχθη κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα καὶ σκοπὸν ἔχει νὰ παρακαλέσῃ τὴν Θεοτόκον διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς καταφεύγοντας πρὸς αὐτὴν εἰς δύσκολόν τινα περίστασιν τῆς ζωῆς.

Πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς, πρὸς σέ καταφεύγω σωτηρίαν
[ἐπιζητῶν.
ὦ Μητὲρ τοῦ Λόγου καὶ Παρθένε τῶν δυσχερῶν καὶ δεινῶν με
[διάσωσον.
Νοσοῦντα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἐπισκοπῆς θείας καὶ προνοίας
[τῆς παρὰ
σου, ἀξιώσον μόνη Θεομήτωρ, ὡς ἀγαθὴ Ἄγαθοῦ τε λοχεύτρια.
Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου Θεοτόκε, ὅτι πάντες
[μετὰ Θεὸν
πρὸς σέ καταφεύγομεν, ὡς ἄρρηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον
τοῦ «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον» με ὄλα τὰ λα-
βόντα χώραν κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν
Ἑλισάβετ (Λουκᾶ α, 39—50 καὶ 56) καὶ περατωθέντος τοῦ
κανόνος ἀκολουθοῦν τὰ ἕξ μεγαλυνάρια.

Ὁ μέγας παρακλητικὸς κανὼν μεταγενέστερος τοῦ
μικροῦ, εἶναι τῆς αὐτῆς περίπου διατάξεως καὶ ψάλλεται
μόνον κατὰ τὰς νησισίμους ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου. Ὁ-
νομάσθη μέγας ὄχι δι' ἕκτασιν, ἀλλὰ διότι εἶναι στενο-
τάτη ἡ σχέσις του μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως. Ὁ κα-
νὼν οὗτος παρουσιάζεται ὡς ἀτομικὴ προσευχὴ τοῦ πι-
στοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Τῶν λυπηρῶν ἐπαγωγῶν χειμάζουσι τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν
καὶ συμφορῶν τὰ νέφη τὴν ἐμὴν καλύπτουσι καρδίαν Θεονόμφευτε·
ἀλλ' ἡ φῶς τετοκυῖα τὸ θεῖον καὶ προαιώνιον, λάμπσον μοι τὸ φῶς,
τὸ χαρμόσουν.

Ὁ κανὼν οὗτος περατοῦται μετέσσαρα ἐξαποστειλά-
ρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ α' εἰλημμένον ἐκ τῆς ἑορτῆς τῆς
Κοιμήσεως, φανερῶνει τὴν σχέσιν τοῦ κανόνος τούτου μετὰ
τὴν ἑορτὴν αὐτὴν.

Ἀπόστολοι ἐκ περάτων συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεθσημανῆ τῷ
[χωρίῳ,
κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα· καὶ Σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου παράλαβέ μου
[τὸ Πνεῦμα.

§ 46. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἢ κηδεία.

Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ψάλλεται εἰς τὸν ναόν, ὅπου ὁδηγεῖται ὁ νεκρὸς συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς οἰκείους, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους. Κατ' αὐτὴν ψάλλονται στίχοι τινὲς ἐκ τοῦ Ἀνώμου (τοῦ 118ου ψαλμοῦ), ἰδιόμελα τροπάρια τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίων, ἀναγινώσκεται Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγέλιον περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (Α' Θεσσαλ. δ, 13—17—Ἰωάνν. ε, 24—30), γίνεται σύντομος δέησις ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἀναγινώσκεται ἡ συγχωρητικὴ εὐχή, ἡ ὁποία λέγεται καὶ προηγουμένως εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν ἐκεῖ γινομένην σύντομον πένθιμον τελετὴν. Μὲ τὴν προτροπὴν τῶν οἰκείων καὶ φίλων ἵνα προσέλθουν εἰς τὸ φέρετρον καὶ καταθέσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν περατοῦται ἡ ἀκολουθία καὶ ὁ νεκρὸς ὁδηγεῖται εἰς τὸν τάφον. Ἐνῶ δὲ γίνεται ὁ ἐνταφιασμός, ὁ ἱερεὺς ρίπτει μὲν χῶμα ἐπὶ τοῦ φερέτρου, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ σώματος, εὐχεται δὲ αἰωνίαν τὴν μνήμην τοῦ νεκροῦ.

§ 47. Ὁ Ἑσπερινός.

Ὁ ἑσπερινὸς εἶναι ἀκολουθία ψαλλομένη τὸ ἑσπέρας καὶ ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ἑσπερινοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ὁ προοιμιακός, δηλαδή ὁ 103 ψαλμός, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη προοιμιακός, ἐπειδὴ ὡς προοίμιον εἰσάγει εἰς τὴν ὄλην ἀκολουθίαν. Ὁ ψαλμός οὗτος ἀρχίζει μὲ τὸ «εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον» καὶ ἀπαριθμεῖ τὰ ἔργα τῆς δημιουργίας, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. 2) Οἱ ἐπιλύχνιοι ψαλμοὶ (140 καὶ 141 κλπ.), οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἐναλλάξ ὑπὸ τῶν ψαλτῶν. Τούτων γίνεται ἀρχὴ μὲ τὸ «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς Σὲ εἰσάκουσόν μου». Εἰς τοὺς τελευταίους στίχους ἐκ τῶν ψαλμῶν ἐπισυνάπτονται ἀνάλογα τροπάρια στιχηρὰ καλούμενα, τὰ ὁποῖα παραλάσσουν ἀναλόγως τῆς ἑορτῆς. 3) Ἡ εἴσοδος μετὰ ἀπλοῦ θυμιάματος, ἢ μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ψάλλεται ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος «Φῶς ἰλαρὸν ἀγίας δόξης, ἀθανάτου

Πατρός, οὐρανίου, αγίου, μάκαρος Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινόν, ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα Θεόν...» 4) **Τὰ ἀναγνώσματα.** Εἶναι κατάλληλοι περικοπαὶ ἐκ τῶν προφητικῶν ἰδίως βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης, αἱ ὁποῖαι ἀναγινώσκονται εἰς μεγάλας ἑορτάς, ὅτε γίνεται **μέγας ἑσπερινός.** 5) **Ἡ εὐχή** «καταξίωσον Κύριε ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ταύτῃ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς» καὶ οἱ λόγοι τοῦ Συμεῶν «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ...» (Λουκᾶ β, 29—32), ὅτε γίνεται ἀπόλυσις.

Λ

§ 48. Ὁ Ὁρθρος.

Ὁ ὄρθρος εἶναι ἀκολουθία πρωΐνῃ, ἡ ὁποία προηγείται τῆς θείας λειτουργίας. Ὄνομάσθη ὄρθρος ὡς ἐκ τοῦ χρόνου κατὰ τὸν ὁποῖον συνήθως γίνεται. Τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ὄρθρου τῆς Κυριακῆς εἶναι τὰ ἑξῆς : 1) **Ὁ ἐξάψαλμος,** ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξι ψαλμοῦς, ἀρχίζει δὲ ἐν μέσῳ σιγῆς καὶ εὐλαβείας μὲ τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». 2) **Τὰ εὐλογητάρια,** τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν μὲ τὸν στίχον «Εὐλογητός εἶ Κύριε, διδάξόν με τὰ δικαιώματά σου». 3) **Τὸ ἐωθινὸν εὐαγγέλιον,** περικοπὴ ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...» καὶ κατόπιν ψάλλεται ἢ ἀναγινώσκεται ὁ 50ὸς ψαλμὸς «ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κλπ.» 4) **Αἱ καταβασίαι,** ἑννέα δηλαδή τροπάρια, τῶν ὁποίων ψαλλομένων οἱ πιστοὶ καταβαίνουν ἐκ τῶν στασιδίων των. 5) **Τὰ ἐξαποστειλάρια,** τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, ἐπειδὴ ἀρχίζουν διὰ τῆς φράσεως «ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου», ἀναφερόμενα συνήθως εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν μυροφόρων εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τούτων πάλιν εἰς τὰ ἔθνη διὰ νὰ κηρύξουν. 6) **Οἱ ἀναβαθμοί.** Εἶναι ἄσματα κατανυκτικὰ περιέχοντα φράσεις ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ (119—133 ψαλμοί), καὶ ἀναφέρονται εἰς διαφόρους ἀρετάς, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς διὰ βαθμίδων, ἡ ψυχὴ ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν. 7) **Οἱ αἶνοι,** οἱ ὁποῖοι ὠνομά-

σθησαν τοιουτοτρόπως ἐπειδὴ ἀρχίζουσι διὰ τῶν ψαλμικῶν στίχων «πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον, αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις». Ἀκολουθεῖ τὸ **δοξαστικόν**, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑωθινοῦ ἀναστασίμου εὐαγγελίου. 8) Ἡ **δοξολογία**, ἐμπνευσθεῖσα ἐκ τοῦ ὕμνου τῶν ἀγγέλων κατὰ τὴν νύκτα τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος (Λουκ. β, 13—14). Ἔχει ὡς ἑξῆς :

Δόξα σοι, τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἕμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι, διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν.

Κύριε βασιλεῦ, ἐπουράνιε Θεέ, Πάτερ Παντοκράτωρ, Κύριε Υἱὲ μονογενές, Ἰησοῦ Χριστέ καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ Κόσμου...

Καταξίωσον, Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς... Κύριε καταφυγὴ ἐγεννήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ...

§ 49. Ἡ Θεία Λειτουργία.

Ἡ θεία λειτουργία εἶναι τὸ κέντρον πασῶν τῶν τελετῶν, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ συνεχίζεται ἀναιμάκτως ἡ σταυρική θυσία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λέξις λειτουργία ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν, καὶ κυρίως τὴν δημοσίαν, ἔπειτα δὲ τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας, ἐπειδὴ εἶναι τελετὴ δημοσία καὶ ὑπηρεσία ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

Ἀνέκαθεν ἡ θεία λειτουργία ἐτελεῖτο κατὰ ἓνα ὠρισμένον τύπον. Ὁ τύπος οὗτος περιελάμβανε τὴν κοινὴν προσευχὴν μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων, τὴν ἀνάγνωσιν τεμαχίων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τελευταῖον τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὁ κοινὸς ὅμως οὗτος τύπος παρουσίαζε διαφορὰς τινὰς ὡς πρὸς τὰς λεπτομε-

ρείας, διότι ἕκαστος λειτουργὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσθέτῃ νέας εὐχὰς ἢ νὰ περικόπητῃ παλαιάς. Αἱ διαφοραὶ αὗται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαμόρφωσιν βαθμηδὸν διαφόρων λειτουργικῶν τύπων ἢ λειτουργιῶν.

Ἐκ τῶν λειτουργιῶν τούτων αἱ ὑπάρχουσαι σήμερον, ἐκ παλαιωτάτων χρόνων εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἶναι τέσσαρες : Ἡ λειτουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ θεοῦ ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν, ἀλλὰ καὶ μακροτάτη, τελουμένη ἅπασι τοῦ ἔτους, ἢ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, συντομωτέρα τῆς προηγουμένης, τελουμένη δεκάκις τοῦ ἔτους, ἢ τοῦ Χρυσοστόμου, συντομωτέρα καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἢ συνηθεστάτη πασῶν τῶν λειτουργιῶν καὶ ἡ τῶν Προηγιασμένων (δώρων), ἢ συντομωτάτη πασῶν, τελουμένη εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν κατὰ πᾶσαν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος. Ἡ λειτουργία αὕτη, πλήρης κατανύξεως, εἶναι κυρίως ἀκολουθία ἑσπερινῆ συνδεδεμένη μὲ τὴν κοινωνίαν τῶν τιμίων δώρων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡγιασμένα ἐκ προτέρου, ἀπὸ τῆς προηγουμένης Κυριακῆς.

Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς θείας λειτουργίας εἶναι ὅτι δὲν εἰσάγει ἀπ' ἀρχῆς κατ' εὐθείαν εἰς τὸ μυστήριον, ἀλλὰ προχωρεῖ βαθμηδὸν ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερον σπουδαῖα πρὸς τὰ σπουδαιότερα, ἀπὸ τὰ γνωστότερα καὶ συνηθέστερα πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ μυστηριώδη, ἥτοι ἀπὸ τοὺς ὕμνους καὶ τὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τῶν κατηχουμένων εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν.

Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀρχίσει τὸ μυστήριον, ἀλλὰ προπαρασκευάζονται οἱ παριστάμενοι πρὸς τὸ μυστήριον· ἐπειδὴ δὲ παλαιότερον παρίσταντο εἰς τὸ μέρος αὐτὸ οἱ κατηχούμενοι, διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται λειτουργία τῶν κατηχουμένων. Ἡ λειτουργία δὲ τῶν πιστῶν εἶναι τὸ μέρος ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον τελεῖται τὸ μυστήριον.

§ 50. Ἡ Προσκομιδὴ.

Τῆς θείας λειτουργίας προηγεῖται ἡ προσκομιδὴ, ἡ ὁποία εἶναι προκαταρκτικὴ τελετὴ. Κατ' αὐτὴν δηλαδὴ ὁ ἱερεὺς προετοιμάζει τὰ τίμια δῶρα. Ἡ προετοιμασία αὕτη ἐγένετο παλαιότερον κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐψάλλετο ὁ Χερουβικὸς ὕμνος. Βραδύτερον ὁμως, χάριν εὐκολίας, ἐπεκράτησε νὰ τελεῖται τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου.

Ἡ τελετὴ αὕτη γίνεται ὡς ἐξῆς: Ὁ ἱερεὺς παραλαμβάνων ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὰ δῶρα, τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, θέτει αὐτὰ εἰς τὴν πρόθεσιν. Ἐκεῖ δέ, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ Ὁρθρου, λαμβάνει εἰς τὰς χεῖράς του τὴν προσφορά καὶ κόπτει διὰ τῆς λόγχης σταυροειδῶς μεγάλην τετράγωνον μερίδα, τὴν ὁποίαν θέτει ἐπὶ τοῦ δισκαρίου. Ἡ μερὶς αὕτη ὀνομάζεται ἄμνος, ἐπειδὴ εἰκονίζει τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη» καθὼς προεφήτευσεν ὁ Ἡσαΐας. Ἐπειτα χύνει οἶνον καὶ ὕδωρ εἰς τὸ ποτήριον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι «εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ Αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ». Κατόπιν ἐξάγει μερίδας ἐκ τοῦ ἄρτου εἰς μνήμην διαφόρων ἁγίων, τὰς ὁποίας τύποθετεῖ πλησίον τοῦ ἄμνου εἰς τὸ δισκάριον. Ἐκεῖ ἐναποθέτει ἐπίσης καὶ μερίδας ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων. Ἀφοῦ δὲ τοποθετήσῃ τὸν ἀστερίσκον ἐπάνω εἰς τὸ δισκάριον, σκεπάζει αὐτὸ δι' ἐνὸς καλύμματος, δι' ἄλλου δὲ καλύμματος τὸ ποτήριον, ὁμοῦ δὲ τὸ δισκάριον μετὰ τοῦ ποτηρίου διὰ τρίτου μεγαλυτέρου καλύμματος, τοῦ ἀέρος. Μετὰ τὴν προετοιμασίαν αὐτὴν θυμιᾷ ὁ ἱερεὺς τὰ δῶρα ταῦτα καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν μὲ χαμηλὴν τὴν φωνὴν ἵνα δεχθῇ τὴν πρόθεσιν ταύτην εἰς τὸ ὑπερουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον.

§ 51. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων.

Μὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» ἀρχίζει ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων, τῆς ὁποίας τὰ κύρια σημεῖα εἶναι τὰ ἐξῆς:

α') Τὰ εἰρηνικά, τὰ ὁποῖα ἀπαγγέλει ὁ διάκονος. Αἶναι μία σειρά δεήσεων ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνώσεως τῶν πάντων, εὐκρασίας ἀέρων, καιρῶν εἰρηνικῶν, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων κλπ. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης τῶν δεήσεων τούτων ἐπαναλαμβάνεται ἡ προτροπὴ «δεηθῶμεν» ἤτοι ἄς παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον. Τὰ εἰρηνικά τελειώνουν μὲ τὴν προτροπὴν τοῦ διακόνου ὅπως στρέψουν οἱ πιστοὶ τὸν νοῦν πρὸς τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν βίον τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποῖα ὀνομάζεται Παναγία, ἄχραντος (=ἀμόλυντος), ὑπερευλογημένη, ἔνδοξος, δέσποινα (=κυρία) καὶ ἀειπάρθενος.

β') Τὰ ἀντίφωνα. Τὰ ἀντίφωνα ἀποτελοῦνται ἀπὸ στίχους ἐκ τῶν ψαλμῶν, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἐναλλάξ ὑπὸ τῶν ψαλτῶν. Διάφοροι ὅμως εἶναι οἱ στίχοι οὗτοι εἰς ἐκάστην ἑορτὴν. Ἰδιαίτερα ἀντίφωνα ὑπάρχουν εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, τῆς Περιτομῆς, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Πάσχα, τῆς Ἀναλήψεως κλπ. Ἄλλα πάλιν ἀντίφωνα εἶναι καθωρισμένα ὑπὸ τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰς Κυριακάς. Κατ' αὐτὰς ὡς πρῶτον ἀντίφωνον ψάλλεται ὁ 102ος ψαλμὸς («Εὐλόγει ἡ ψυχὴ τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ...»), ὡς δεύτερον ἀντίφωνον ψάλλεται ὁ 145ος ψαλμὸς, («αἶνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον ἐν τῇ ζωῇ μου ψαλλῶ τῷ Θεῷ ἕως ὑπάρχω...»), ὡς τρίτον δὲ ἀντίφωνον ψάλλονται οἱ Μακαρισμοί. (Ματθ. ε, 1-11). Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἀντιφώνου ψάλλεται τὸ ἐφύμνιον «ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου», εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου τὸ «σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ» καὶ κατόπιν αὐτοῦ ψάλλεται ὁ ὕμνος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ «Ὁ μονογενῆς, Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου κλπ.». Ὁ ὕμνος οὗτος διακηρύττει τὴν θείαν καταγωγὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ σωτήριο ἔργον του.

γ) Ἡ μικρὰ εἴσοδος καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος. Ψαλ-

λομένου τοῦ ἀπολυτικίου τῆς ἑορτῆς γίνεται ἡ μικρὰ εἴσοδος. Ὁ διάκονος κρατῶν τὸ Εὐαγγέλιον ἐξέρχεται διὰ τῆς ἀριστερᾶς θύρας τοῦ ναοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὁ ἱερεὺς. Ἐρχόμενος ἴσταται εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ καὶ τότε ὁ μὲν ἱερεὺς ἀσπάζεται τὸ εὐαγγέλιον, ὁ δὲ διάκονος προχωρεῖ ὀλίγον πρὸς τὴν ὠραίαν πύλην καὶ ὑψώνων τὸ Εὐαγγέλιον ἀναφωνεῖ : «σοφία ὀρθοί». Διὰ τῶν λέξεων αὐτῶν προτρέπονται οἱ πιστοὶ νὰ ἐγερθοῦν ἐκ τῶν καθισμάτων καὶ ὀρθοὶ νὰ ὑποδεχθοῦν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Εὐαγγελίου χαιρετίζουν οἱ πιστοὶ ὡς ἐμφάνισιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον μὲ τὸ «δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ». Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ διακόνου εἰσέρχονται διὰ τῆς ὠραίας πύλης πάλιν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ καταθέτουν τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, ὅτε ψάλλονται πομπῶδεις ὕμνοι διὰ νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἑορτὴ τῆς ἡμέρας καὶ τὸ γεγονός τῆς εἰσόδου τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς προσκαλούμενος ὑπὸ τοῦ ἱερέως ψάλλει τὸν τρισάγιον ὕμνον («Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς»). Εἰς ὠρισμένας ἑορτὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἐβαπτίζοντο ἄλλοτε οἱ κατηχούμενοι (Χριστογέννων, Θεοφανείων, Βαΐων, Μ. Σάββατον, Πάσχα, Πεντηκοστῆς) ψάλλεται ἀντὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου τὸ «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε». Ἐὰν δὲ λειτουργῇ καὶ ἐπίσκοπος, οὗτος ἐξερχόμενος εἰς τὴν ὠραίαν Πύλην παρακαλεῖ τὸν ἐλθόντα εἰς τὸν κόσμον Σωτῆρα, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὴν Ἐκκλησίαν, λέγων «Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψε τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου».

δ) **Τὰ ἀναγνώσματα καὶ ἡ ἐκτενὴς ἱκεσία.** Τὰ ἀναγνώσματα ἀκολουθοῦν ἔπειτα ἀπὸ τὸν πολυχρονισμόν τοῦ βασιλέως. Ὁ ἐπιτετραμμένος ἱστάμενος συνήθως εἰς ὑψηλὸν τι μέρος ἀναγινώσκει μεγαλοφώνως περικοπὴν ἐκ τῶν Πράξεων ἢ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἀκολουθῶς ἐκφωνεῖ : «σοφία ὀρθοί, ἀκούσομεν τοῦ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου». «Καὶ τῷ πνεύματί σου» ἀπαντᾷ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν καὶ ὁ διάκονος κατόπιν ἀπὸ τοῦ

ἄμβωνος ἢ ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τὴν ὠραίαν πύλην ἀναγινώσκει τὴν σχετικὴν περικοπὴν, ἢ ὁποία περατοῦται μὲ τὸ «δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι», τὸ ὁποῖον ψάλλεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ. Τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφικῶν κειμένων ἀπαραίτητον συμπλήρωμα εἶναι τὸ κήρυγμα ἐπ' αὐτῶν, διὰ νὰ στηριχθοῦν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν πίστιν. Κατόπιν ἀκολουθεῖ ἡ **ἐκτενῆς ἱκεσία**. (=δέησις ἐκτεταμένη). Εἶναι μία νέα σειρά δεήσεων «ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τῶν κτητόρων τοῦ ἁγίου οἴκου, τῶν προαναπαυσασμένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν κλπ.». Μὲ τὰς δεήσεις αὐτὰς καὶ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τελειώνει ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων καὶ ἀρχίζει ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν.

§ 52. Ἡ Λειτουργία τῶν πιστῶν.

Μὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως «ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι σοὶ δόξαν ἀναπέμπομεν...» ἀρχίζει ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, τῆς ὁποίας τὰ κύρια σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ μεγάλη εἴσοδος, αἱ αἰτήσεις, ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, αἱ προτροπαὶ καὶ ἡ εὐλογία, ὁ ἁγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων, αἱ μνημονεύσεις καὶ ἡ θεία κοινωνία.

Ἡ μεγάλη εἴσοδος. Κατ' αὐτὴν γίνεται ἡ μεταφορὰ τῶν ἡτοιμασμένων δώρων ἐν πομπῇ ἐκ τῆς Προθέσεως εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν προκειμένου νὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὁ ἱερεὺς δηλαδὴ μετὰ τοῦ διακόνου λαμβάνουν τὰ ἡτοιμασμένα δῶρα (ὁ διάκονος τὸ δισκάριον καὶ ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον ποτήριον), ἐξέρχονται ἐκ τῆς ἀριστερᾶς Πύλης τοῦ ἱεροῦ προχωροῦν βραδέως διὰ μέσου τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι κλίνουν μετ' εὐλαβείας τὴν κεφαλὴν, καὶ διὰ τῆς ὠραίας πύλης εἰσέρχονται πάλιν εἰς τὸ Ἱερόν. Ἡ πομπῶδης αὕτη εἴσοδος συμβολίζει τὴν τελευταίαν εἴσοδον τοῦ Κυρίου εἰς τὰ ἱεροσόλυμα, ὅτε ἐγένετο θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χερουβικὸς ὕμνος, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ψαλλόμενος πρὸ τῆς μεγάλης εἰσόδου καὶ συμπληροῦται μετὰ τὴν εἴσοδον προτρέπει τοὺς πιστοὺς ἵνα ἀφήσουν πᾶσαν μέριμναν βιω-

τικήν, ἐπειδὴ πρόκειται ὡς ἄλλα Χερουβείμ νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν βασιλέα τῶν ὄλων· «οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικήν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἑλληλούϊα». Ἀντὶ τοῦ συνήθους τούτου ὕμνου κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Σαββάτου ψάλλεται ὁ ἐξῆς· «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ μηδὲν γήϊνον ἑαυτῇ λογιζέσθω· ὁ γὰρ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων προσέρχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρῶσιν τοῖς πιστοῖς. Προηγούνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων μετὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, τὰ πολυόμματα τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφεῖμ τὰς ὄψεις καλύπτοντα καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον, Ἑλληλούϊα». Κατὰ δὲ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων δώρων ψάλλεται ὁ ἐξῆς· «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν. Ἴδου γὰρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἴδου θυσία μυστικῆ τετελειωμένη δορυφορεῖται. Πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα. Ἑλληλούϊα»

β) **Αἱ αἰτήσεις καὶ ὁμολογία τῆς Πίστεως.** Μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον νέσι δεήσεις ἀκολουθοῦν ἐκ μέρους τοῦ διακόνου διὰ τῶν ὁποίων ζητεῖ τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἀγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, καὶ καλὴν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίσημος ὁμολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπεινόμενος πρὸς τὸν λαὸν εὐλογεῖ αὐτὸν μετὰ τοῦ «Εἰρήνη πᾶσι», ὁ δὲ διάκονος ἐκφωνεῖ τὸ παράγγελμα, «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν». Εἰς τὸ παράγγελμα αὐτὸ ὁ χορὸς ἀπαντᾷ τί πρόκειται νὰ ὁμολογήσωμεν. «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Τῶν λόγων αὐτῶν ἐκτενεστέρα ἀνάπτυξις εἶναι τὸ **Σύμβολον τῆς Πίστεως**, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου.

γ) Αἱ προτροπαὶ καὶ ἡ εὐλογία. Ἐπειδὴ πλησιάζει ἡ τελεσιουργία τοῦ μυστηρίου καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνταθῆ ἡ προσοχὴ τῶν πιστῶν, ὁ διάκονος ἀπευθύνει θερμὴν προτροπὴν λέγων· «Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· πρόσχωμεν (= ἄς προσέξωμεν) τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προφέρειν». Τί δὲ εἶναι ἡ ἁγία ἀναφορὰ ἀπαντᾷ ὁ χορὸς : «Ἐλεον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως». Μετὰ τὴν διεγερσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς προσοχῆς τῶν πιστῶν συνάπτεται διάλογος μεταξὺ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ ἑξῆς :

Ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαὸν λέγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωμία τοῦ Ἁγ. Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν».

Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ : «Καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματός Σου»

Ὁ ἱερεὺς προτρέπει : «Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας»

Ὁ χορὸς καὶ πάλιν ἀπαντᾷ : «Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον»

Ὁ ἱερεὺς καὶ πάλιν προτρέπει : «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ»

Ὁ χορὸς καὶ πάλιν ἀπαντᾷ : «Ἄξιον καὶ δίκαιον»

§ 53. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν (συνέχεια)

δ) Ὁ ἁγιασμός τῶν τιμίων δώρων. Ὁ ἁγιασμός τῶν τιμίων δώρων γίνεται δι' ἐκτεταμένης εὐχῆς, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἱερεὺς πρῶτον εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ μεγαλεῖον καὶ διὰ τὰς εὐεργεσίας του πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διηγεῖται ἔπειτα ἱστορικῶς τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου καὶ τέλος ἐπικαλεῖται τὴν χάριν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος πρὸς ἁγιασμόν τῶν τιμίων δώρων. Ἡ εὐχὴ αὕτη λέγεται μυστικῶς ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ μέρη τινὰ ταύτης λέγονται ἐκφώνως, διὰ νὰ μὴ μένουν καὶ οἱ πιστοὶ ἀμέτοχοι τῆς εὐχῆς.

Ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγιασμοῦ ἀρχίζει ὡς ἑξῆς : «Ἄξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ προσκυνεῖν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας σου. Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, αἰεὶ ὢν, ὡσαύτως ὢν, Σὺ καὶ ὁ μονογενὴς Σου»

υιός, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καὶ παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν. Ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ, ὑπὲρ πάντων, ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι καταξίωσας, καίτοι σοι παρεστήκασι χιλιάδες ἀρχαγγέλων, καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἑξαπτέρυγα πολυόμματα μετάρσια, πτερωτά».

Καὶ ἐκφώνως λέγει : «τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα».

Ὁ δὲ χορὸς ψάλλει : «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσαννά ὁ ἐν τοῖς Ὑψίστοις».

Ἐνῷ ψάλλονται οἱ δύο οὗτοι ὕμνοι, ὁ ἱερεὺς συνεχίζει μυστικῶς τὴν εὐχὴν. «Μετὰ τούτων καὶ ἡμεῖς τῶν μακαρίων δυνάμεων, δέσποτα φιλόφρονε, βοῶμεν καὶ λέγομεν Ἅγιος εἶ καὶ πανάγιος, Σὺ καὶ ὁ μονογενὴς Σου Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Ἅγιος εἶ καὶ Πανάγιος, καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ δόξα σου ὅς τὸν κόσμον σου οὕτως ἠγάπησας, ὥστε τὸν Υἱόν Σου τὸν μονογενῆ δοῦναι, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλληται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὅς ἐλθὼν καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας, τῇ νυκτὶ ἣ παρεδίδοτο, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν παρεδίδοτο ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἀγίαις αὐτοῦ καὶ ἀχράντοις καὶ ἀμωμήτοις χερσίν, εὐχαριστήσας καὶ εὐλογήσας, ἀγιάσας, κλάσας, ἔδωκε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπών».

Καὶ ἐκφωνεῖ : λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστὶ τὸ Σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ : «Ἀμήν».

Ὁ ἱερεὺς συνεχίζει μυστικῶς : «Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον

μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ Αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»,

*Ο χορὸς ἀπαντᾷ : «'Αμήν».

*Ο ἱερεὺς συνεχίζει μυστικῶς : «Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν, γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριήμερου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας»,

Καὶ ἐκφωνεῖ : «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα».

Ἐνῶ δὲ ὁ χορὸς ἔξωθεν ψάλλει τὸ «Σὲ ὑμνοῦμεν...» ὁ ἱερεὺς ἔσωθεν τελεῖ τὸ μυστήριον. Ἦτοι κλινόμενος ἐπεύχεται μυστικῶς : «Ἐτι προσφερόμέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμέν σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Μεταλαβὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ».

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς τὸ μυστήριον πλέον συνετελέσθη. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μετέβαλε τὰ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τίμια δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου.

§ 54. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν (συνέχεια).

ε) Αἱ μνημονεύσεις. Ἐπειδὴ ἡ θεία εὐχαριστία δὲν προσφέρεται μόνον ὑπὲρ τῶν παρισταμένων καὶ μελλόντων νὰ κοινωνήσουν πιστῶν ἀλλὰ καὶ «ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου», διὰ τοῦτο γίνεται ἀκολούθως μνεῖα καὶ τούτων καὶ ἐξαιρέτως τῆς Θεοτόκου, ἣ ὁποία καὶ ὑμνεῖται ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ χο-

ροῦ μέ τὸ «Ἄξιόν ἐστίν ὡς ἀληθῶς μακαρίζεις σε τὴν Θεοτόκον... κλπ.». Ἀντὶ τούτου ψάλλεται εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ ὕμνος «Ἐπὶ Σοὶ χαιρεῖ, κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα, καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἦγιασμένε ναέ, καὶ παράδεισε λογικέ, παρθενικὸν καύχημα, ἐξ ἧς θεὸς ἐσαρκώθη καὶ παιδίον γέγονεν ὁ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων θεὸς ἡμῶν...». Κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν ὁ διάκονος μνημονεῦει ὀνόματα τεθνεώτων. Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως, «μνήσθητι Κύριε τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν» ὁ διάκονος ἐξέρχεται καὶ προσθέτει: «Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν». Ἐπειτα κατ' ἴδιαν μνημονεῦει ὀνόματα ζώντων.

στ) Αἱ πρὸ τῆς μεταλήψεως δεήσεις. Ὁ διάκονος ἐξερχόμενος καὶ ἰστάμενος πρὸ τῆς ὠραίας πύλης ἀπαγγέλει νέας δεήσεις «ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἀγιοσθέντων τιμίων δώρων... ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ὑπερουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς ἀντικαταπέμψῃ τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ἐνῶ ὁ ἱερεὺς κλινόμενος πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπεύχεται λέγων: «Σοὶ παρακατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν καὶ τὴν ἐλπίδα, Δέσποτα φιλόανθρωπε, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν. Καταξίωσον ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἐπουρανίων σου καὶ φρικτῶν Μυστηρίων ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ πνευματικῆς Τραπέζης μετὰ καθαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων εἰς Πνεύματος Ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα». Ἐπειτα ἐκφωνεῖ: «Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως, τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν». Τότε ἀπαγγέλλεται μεγολοφῶνως τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ ἀκολουθῶς ἐν μέσῳ σιγῆς ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ: «Πρόσχωμεν!». Ὁ ἱερεὺς συμπληρῶναι «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», καὶ ὁ χορὸς ἀπαντᾷ: «Εἰς ἅγιος· εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν».

ε) Ἡ θεία Κοινωνία: ψαλλομένου τοῦ Κοινωνικοῦ (ἀποτελουμένου ἀπὸ ψαλμικῶν στίχων) λαμβάνει χά-

ραν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἢ μετάληψις τῶν κληρικῶν. Ἐπειτα ὁ διάκονος ἐξέρχεται πρὸ τῆς ὠραίας πύλης, κρατῶν εἰς τὰς χεῖράς του τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ ἐκφωνεῖ: «Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Οἱ προητοιμασμένοι πιστοὶ ὑπακούοντες εἰς τὴν πρόσκλησιν προσέρχονται καὶ κοινωνοῦν, ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαὸν μὲ τὸ «Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου» καὶ ὁ λαὸς ψάλλει μὲ ἱκανοποίησιν τὸ «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐρομεν πίστην ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν». Ἀκολούθως ὁ διάκονος ἐξέρχεται καὶ ἰστάμενος εἰς τὸν συνήθη τόπον πάλιν ἐκφωνεῖ: «Ὁρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἀγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ». Ὁ ἱερεὺς ἀπαντᾷ «Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἀγιασμός ἡμῶν...» καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν παραγγέλει λέγων· «Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν». Ἐπειτα ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ βήματος εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ἀναπέμπει τὴν ὀπισθάμβωνον λεγομένην εὐχὴν διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖ τὸν Θεόν, «ὅπως σῶσῃ τὸν λαόν του καὶ εὐλογῆσῃ τὴν κληρονομίαν του, φυλάξῃ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας του καὶ ἀγιασῇ τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου του». Συμπληρωθείσης τῆς εὐχῆς ὁ ἱερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, ὁ δὲ χορὸς ψάλλει τὸ «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον (=δοξασμένον)». Ἐπειτα πάλιν ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς, εὐλογεῖ τὸν λαὸν καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὅπως διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἀγίων ἐλεήσῃ καὶ σῶσῃ τὸν κόσμον, ὅτε διανέμεται τὸ ἀντίδωρον.

Τοιουτοτρόπως περατοῦται ἡ θεία λειτουργία, ἡ ὁποία ἔχει τὴν μορφήν δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπαρίσταται ὁ βίος γενικῶς τοῦ Θεανθρώπου καὶ ἰδίως τὰ πάθη καὶ ὁ σταυρικὸς θάνατος αὐτοῦ. Εἰς τὴν παράστασιν δὲ τοῦ δράματος τούτου, καθὼς εἶδομεν, τὸ κύριον πρόσωπον διαδραματίζει ὁ κληρὸς ἀπὸ τοῦ βήματος, συμμετέχει ὁμοῦ καὶ ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ διὰ τῶν ψαλτῶν εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ κλήρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

1) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων (Καταβασίαι).

(Κοσμοῦ)

ᾠδὴ α'

Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε
Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε,
ᾄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε, λαοί,
ὅτι δεδόξασται.

ᾠδὴ δ'

Ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ
καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς, Χριστέ,
ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας
ἐξ ὄρους ὁ αἰνετὸς κατασκίου δασέας
ἤλθες σαρκωθεὶς ἐξ ἀπειράνδρου
ὁ ἄυλος καὶ Θεός,
δόξα τῇ δυνάμει σου Κύριε.

ᾠδὴ ε'

Θεὸς ὢν εἰρήνης, πατὴρ οἰκτιρμῶν
τῆς μεγάλης βουλής σου τὸν ἄγγελον
εἰρήνην παρεχόμενον
ἀπέστειλας ἡμῖν,
ὅθεν θεογνωσίας
πρὸς φῶς ὀδηγηθέντες,
ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες
δοξολογοῦμέν Σε φιλάνθρωπε.

ᾠδὴ 6'

Μυστήριον ξένον ὄρω καὶ παράδοξον!
οὐρανὸν τὸ σπήλαιον, θρόνον χερουβικόν
τὴν Παρθένον, τὴν φάτινν χωρίον
ἐν ᾧ ἀνεκλήθη ὁ ἀχώρητος
Χριστὸς ὁ Θεός
ὄν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν.

2) Ἐκ τοῦ ἱαμβικοῦ κανόνος εἰς τὴν γέννησιν
τοῦ Σωτῆρος.

(Δαμασκηνοῦ)

ᾠδὴ 8 (ὁ εἰρμός)

Στέργειν μὲν ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον φόβῳ
Ῥῆον σιωπῆν' τῷ πόθῳ δὲ Παρθένε,
Ἕγμους ὑφαίνειν συντόνως τεθηγμένους
Ἐργῶδες ἐστίν' ἀλλὰ καὶ Μήτηρ, σθένος,
Ὅση πέφυκεν ἢ προαίρεσις, δίδου.

3) Κοντάκιον εἰς τὰ Θεοφάνεια.

Ἐπεφάνης σήμερον τῇ οἰκουμένῃ
καὶ τὸ φῶς σου Κύριε, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, ἐν
ἐπιγνώσει ὑμνοῦντές σε. Ἦλθες ἐφάνης,
τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον.

4) Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος.

(Γεωργίου Πισίδου)

Κοντάκιον.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε!
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

Οἱ οἴκοι (στίχοι κατ' ἐκλογὴν).

* Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
εἶπειν τῇ Θεοτόκῳ τὸ «χαῖρε»
καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
σωματούμενόν σε θεωρῶν, Κύριε,
ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα·

χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει·
χαῖρε, τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις·
χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
χαρεῖ, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέων καθέδρα·
χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον·
χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως·
χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ κτίστης·

χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρόλλητον θαῦμα·
χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·
χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
χαῖρε, τὸ «πῶς» μηδένα διδάξασα·
χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·

χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

χαῖρε, ἄρουρα βλαστάνουσα εὐφορίαν οἰκτιρμῶν·
χαῖρε, τράπεζα βαστάζουσα εὐθηλίαν ἰλασμῶν·
χαῖρε, ὅτι λειμῶνα τῆς τρυφῆς ἀναθάλλεις·
χαῖρε, ὅτι λιμένα τῶν ψυχῶν ἐτοιμάζεις·

χαῖρε, δεκτὸν πρεσβείας θυμίαμα·
χαῖρε, παντὸς τοῦ κόσμου ἐξίλασμα·
χαῖρε, Θεοῦ πρὸς θνητοὺς εὐδοκία·
χαῖρε, θνητῶν πρὸς Θεὸν παρρησία·
χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

5) Ἐκ τοῦ Μεγάλου Κανόνος.

(Ἄνδρέου Κρήτης)

ᾠδὴ α'

Δεῦρο τάλαινα ψυχῆ, σὺν τῇ σαρκί σου τῷ κτίστῃ
πάντων ἐξομολογοῦ καὶ ἀπόσχου λοιπὸν τῆς πρὶν ἀλο-
γίας καὶ προσάγαγε Θεῷ ἐν μετάνοιᾳ δάκρυα.

ᾠδὴ β'

Κατέχρωσα τῆς πρὶν εἰκόνας τὸ κάλλος, Σῶτερ τοῖς
πάθεσιν· ἀλλ' ὡς ποτὲ τὴν δραχμὴν ἀναζητήσας εὐρέ.

ᾠδὴ δ'

Εἰ δίκαιος ἦν ἐκεῖνος καὶ ἄμεμπτος παρὰ πάντας
καὶ οὐκ ἀπέδρα τὰ τοῦ πλάνου ἔνεδρα καὶ σκάμματα,
οὐ φιλαμαρτήμων οὔσα τάλαινα ψυχῆ τί ποιήσεις, ἐάν τι
τῶν ἀδοκῆτων συμβῆ ἐπενεχθῆναί σοι ;

ᾠδὴ ε'

Τῷ πηλῷ συμπέφυρμαι ὁ τάλας τὸν νοῦν· πλῆνον με,
δέσποτα, τῷ λουτήρι τῶν ἐμῶν δακρῶν, δέομαί σου,
τὴν τῆς σαρκός μου στολὴν λευκάνας ὡς χιόνα.

ᾠδὴ θ'

Τῆς νέας παράγω σοι γραφῆς τὰ ὑποδείγματα, ἐνά-
γοντά σε, ψυχῆ, πρὸς κατάνυξιν· δικαίους οὖν ζήλωσον,
ἁμαρτωλοὺς ἐκτρέπου καὶ ἐξιλέωσαι Χριστὸν προσευχαῖς
τε καὶ νηστείαις καὶ ἀγνεΐα καὶ σεμνότητι.

Τρυγῶν ἢ φιλέρημος φωνὴ βοῶντος ἤχησε, Χριστοῦ
ὁ λύχνος, κηρύττων μετάνοιαν, Ἑρῶδης ἠνόμησε, σὺν

τῆ Ἡρωδιάδι. Βλέπε ψυχὴ μου, μὴ παγῆς τῶν ἀνόμων
ταῖς παγίσιν, ἀλλ' ἀσπάζου τὴν μετάνοιαν.

Μὴ χεῖρων, ὦ ψυχὴ μου, φανῆς δ' ἀπογνώσεως, τῆς
Χαναναίας τὴν πίστιν ἀκούσασα δι' ἧς τὸ θυγάτριον
λόγῳ Θεοῦ ἰάθη. Υἱὲ Δαυίδ, σῶσον καμέ, ἀναβόησον ἐκ
βάθους τῆς καρδίας ὡς ἐκείνη Χριστῷ.

Ληστής κατηγορεῖ σοι, ληστής ἐθεολόγει σοι· ἀμφό-
τεροι γὰρ σταυρῷ συνεκρέμαντο. Ἄλλ' ὦ πολυέσπλαγχνε,
ὡς τῷ πιστῷ ληστῇ σου, τῷ ἐπιγνόντι σε Θεόν, κάμοι
ἄνοιξον τὴν θύραν, τῆς ἐνδόξου βασιλείας σου.

6) Ἐκ τοῦ τριωδίου εἰς τὴν Μ. Δευτέραν.

(Κοσμᾶ)

Ρύπον πάντα ἐμπαθῆ
ἀπώσαμενοι, ἐπάξιον
τῆς θείας βασιλείας
γνώμην ἀναλάβετε ἔμφρονα
τοῖς σοῖς ἀποστόλοις προέφης
ἢ ὄντως σοφία,
ἐν ἧ δοξασθήσεσθε
λάμποντες ἡλίου τηλαυγέστερον.

7) Ἰδιόμελον τῶν αἰνῶν τῆς Μ. Τρίτης.

Ὁ τῆς ψυχῆς ραθυμία νυστάξας
οὐ κέκτημαι, νυμφίε Χριστέ,
καιομένην λαμπάδα τὴν ἐξ ἀρετῶν,
καὶ νεάνισιν ὠμοιώθην μωραῖς
ἐν καιρῷ τῆς ἐργασίας ρεμβόμενος·
τὰ σπλάγχνα τῶν οἰκτιρμῶν σου
μὴ κλείσης μοι, Δέσποτα·
ἀλλ' ἐκτινάξας μου τὸν ζοφερὸν
ὑπνον ἐξανάστησον
καὶ ταῖς φρονίμοις συνεισάγαγε παρθένοις
εἰς νυμφῶνα τὸν σόν,
ᾧ ποῦ ἦχος καθαρὸς ἑορταζόντων
καὶ βοώντων ἀπαύστως· Κύριε, δόξα σοι.

8) Ἐκ τοῦ τριωδίου εἰς τὴν Μ. Τετάρτην.

(Κοσμᾶ)

Ἄγνων φανείς
καὶ πονηρὸς ζηλότυπος
δῶρον ἀξιόθεον λογοπραγεῖ,
δι' οὗ ὀφειλέσιον ἐλύθη ἁμαρτημάτων,
καπηλεύων ὁ δεινὸς
Ἰούδας τὴν φιλόθεον χάριν.

9) Στιχηρὸν τῶν αἰνων τῆς Μ. Τετάρτης.

(Κοσμᾶ)

Ὅτε ὁ ἁμαρτωλὸς προσέφευγε τὸ μύρον,
τότε ὁ μαθητὴς συνεφώνει τοῖς παρανόμοις·
ἢ μὲν ἔχαιρε κενοῦσα τὸ πολύτιμον,
ὁ δὲ ἔσπευδε πωλῆσαι τὸν ἀτίμητον·
αὕτη τὸν δεσπότην ἐπεγίνωσκεν,
οὗτος τοῦ Δεσπότη ἐχωρίζετο·
αὕτη ἠλευθεροῦτο
καὶ ὁ Ἰούδας δοῦλος ἐγεγόνει τοῦ ἐχθροῦ.

10) Ἰδιόμελον εἰς τὴν Μ. Τετάρτην.

(Κοσμᾶ)

Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνὴ
τὴν σὴν αἰσθομένην θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὄδυρομένη μύρον σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει·
οἴμοι! λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει,
οἴστρος ἀκολασίας ζοφώδης τε καὶ ἀσέλινος,
ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας·
δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν
ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ·
κάμθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας
ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφράστῳ σου κενώσει·
καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας,
ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν

τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις·
ὦν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν
κρότον τοῖς ὤσιν ἤχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη·
ἀμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους
τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα σωτήρ μου ;
Μὴ με τὴν σὴν δούλην παρίδῃς
ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ ἔλεος.

11) Ἐκ τοῦ κοντακίου εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Μ. Πέμπτης.

(Ρωμανοῦ)

Ἰσταντο φόβῳ οἱ πύρινοι
καὶ ἐξίσταντο χοροὶ ἀόρατοι
ὀρῶντες τὸν ἀπερινόητον
γνωμικῶς κατακαμπτόμενον
καὶ πληρῶ διακονούμενον·
Γαβριὴλ ἔλεγε προούμενος
ἅγιοι ἄγγελοι, συνόμιλοι,
κατίδετε καὶ καταπλάγητε·
τείνει τὸν πόδα Πέτρος
καὶ ὁ ἐκ Παρθένου κύψας
δέχεται ἀποσμῆχειν·
καὶ οὐ τὸν Πέτρον μόνον νίπτει, ἀλλὰ
καὶ τὸν Ἰούδα μετ' αὐτοῦ !

12) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὴν Μ. Πέμπτην.

(Κοσμᾶ)

Ῥδὴ α'

Μυσταγωγοῦσα φίλους ἑαυτῆς
τὴν ψυχοτρόφον ἐτοιμάζει τράπεζαν,
ἀμβροσίας δὲ ἢ ὄντως σοφία Θεοῦ
κιρνᾷ κρατήρα πιστοῖς·
προσέλθωμεν εὐσεβῶς καὶ βοήσωμεν·
ἐνδόξως δεδόξασται
Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Νόμου φιλίας ὁ δυσώνυμος
Ἰσκαριώτης γνώμη ἐπιλαθόμενος
οὐς ἐνίψατο ἠὲ τρέπισεν

εἰς προδοσίαν πόδας
καὶ σοῦ ἐσθίων
ἄρτον, σῶμα θεῖον, ἐπήρε
πτέρνισμὸν ἐπὶ σέ, Χριστέ,
καὶ βοᾶν οὐ συνῆκε
τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα
καὶ ὑπερυψοῦτε
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'

Ξενίας δεσποτικῆς
καὶ ἀθανάτου τραπέζης
ἐν ὑπερώῳ τόπῳ
ταῖς ὑψηλαῖς φρεσί,
πιστοί, δεῦτε ἀπολαύσωμεν
ἐπαναβεβηκότα λόγον
ἐκ τοῦ λόγου μαθόντες,
ὄν μεγαλύνομεν.

13) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὸ Μ. Σάββατον.

(Κασσιανῆς)

ᾠδὴ α'

Κύματι θαλάσσης τὸν κρύψαντα πάλαι
διώκτην τύραννον
ὑπὸ γῆς ἔκρυσαν τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες
ἀλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν
Ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

ᾠδὴ ε'

Θεοφανείας σου, Χριστέ,
τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένης
Ἡσαΐας φῶς ἰδὼν ἀνέσπερον
ἐκ νυκτὸς ὀρθρίσας ἐκραύγαζες
Ἄναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται
οἱ ἐν τοῖς μνημείοις
καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ ἀγαλλιάσονται.

14) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὸ Μ. Σάββατον.

(Κοσμᾶ)

ᾠδὴ στ' (ὁ εἰρμὸς)

Συνεσχέθη ἄλλ' οὐ κατεσχέθη
στέρνοις κητώις Ἰωνᾶς·
σοῦ γὰρ τὸν τύπον φέρων
τοῦ παθόντος καὶ ταφῆ δοθέντος,
ὡς ἐκ θαλάμου, τοῦ θηρὸς ἀνέθορε·
προσεφώνει δὲ τῇ κουστῳδίᾳ
Οἱ φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ,
ὄλον αὐτοῖς ἐγκατελίπετε.

Βασιλεύει, ἄλλ' οὐκ αἰωνίζει
"Ἄδης τοῦ γένους τῶν βροτῶν·
σὺ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ,
κραταιέ, ζωαρχικῆ παλάμῃ
τὰ τοῦ θανάτου κλειθρα διεσπάραξας
καὶ ἐκήρυξας τοῖς ἅπ' αἰώνων
ἐκεῖ καθεύδουσι λύτρωσιν ἄψευδῆ,
Σῶτερ, γεγωνῶς νεκρῶν πρωτότοκος.

ᾠδὴ ζ' (ὁ εἰρμὸς)

"Ἀφραστον θαῦμα! ὁ ἐν καμίνῳ ρυσάμενος
τοὺς ὀσίους παῖδας ἐκ φλογός
ἐν τάφῳ νεκρὸς ἄπνους κατατίθεται
εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων
Λυτρωτά, ὁ Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

"Ὀλβιος τάφος! ἐν ἑαυτῷ γὰρ δεξάμενος
ὡς ὑπνοῦντα τὸν δημιουργόν,
ζωῆς θησαυρὸς θείας ἀναδέδεικται
εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων
Λυτρωτά, ὁ θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

Νόμῳ θανόντων τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν
ἢ τῶν ὄλων δέχεται ζωῆ
καὶ τοῦτον πηγὴν δείκνυσιν ἐγέρσεως

· εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων
· Λυτρωτά, ὁ Θεός, εὐλογητός εἶ.

ᾠδὴ η'

ᾠ τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν!
ᾠ ἀγαθότητος! ᾠ ἀφράστου ἀνοχῆς!
ἔκων γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν
καὶ πλάνος θεὸς συκοφαντεῖται
ὄν παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε,
λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'

Γῆ με καλύπτει ἐκόντα, ἀλλὰ φρίττουσιν Ἄδου
οἱ πυλωροὶ ἡμφισμένον βλέποντες στολὴν
ἡμαγμένην, μήτηρ τῆς ἐκδικήσεως
τοὺς ἐχθροὺς ἐν σταυρῷ γὰρ πατάξας ὡς Θεὸς
ἀναστήσομαι αὖθις καὶ μεγαλύνω σε.
Ἄγαλλιάσθω ἡ κτίσις, εὐφραινέσθωσαν πάντες
οἱ γηγενεῖς, ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἐσκύλευται Ἄδης
μετὰ μύρων γυναῖκες προσυπαντάτωσαν
τὸν Ἀδὰμ σὺν τῇ Εὐᾶ λυτροῦμαι παγγενῆ
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐξαναστήσομαι.

15) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα.

(Δαμασκηνοῦ)

ᾠδὴ α' (ὁ εἰρμὸς)

Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί· Πάσχα Κυ-
ρίου Πάσχα· ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς
οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν ἐπινίκιον
ἄδοντες.

ᾠδὴ γ' (ὁ εἰρμὸς)

Δεῦτε πόμα πίωμεν καινὸν οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου
τερατουργούμενον, ἀλλ' ἀφθαρσίας πηγὴν ἐκ τάφου ὁμ-
βρήσαντος Χριστοῦ, ἐν ᾧ στερεοῦμεθα.

ᾠδὴ δ' (ὁ εἰρμός)

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς ὁ θεηγόρος Ἀββακοῦμ στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω φασεφόρον ἄγγελον διαπρυσίως λέγοντα· σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ θ'

ὦ θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς! μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γὰρ ἐπηγγείλω ἔσσεσθαι μέχρι τερμάτων αἰῶνος, Χριστέ· ἦν οἱ πιστοὶ ἄγκυραν ἐλπίδος κατέχοντες ἀγαλλόμεθα.

16) Ἐκ τοῦ ἱαμβικοῦ κανόνος εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

(Δαμασκηνοῦ)

ᾠδὴ α' (ὁ εἰρμός)

Θεῖω καλυφθεὶς ὁ βραδύγλωσσος γνόφῳ
ἐρρητόρευσε τὸν θεόγραφον νόμον·
Ἴλὸν γὰρ ἐκτινάξας ὄμματος νόου
Ὅρᾳ τὸν ὄντα καὶ μυεῖται Πνεύματος
Γνώσιν, γεραίρων ἐνθέοις τοῖς ἄσμασιν.

ᾠδὴ θ' (ὁ εἰρμός)

Χαίροις, Ἄνασσα, μητροπάρθενον κλέος·
Ἄπαν γὰρ εὐδίνητον, εὐλαλον στόμα
Ρητρεῦον οὐ σθένει σε μέλπειν ἀξίως·
Ἰλιγγιᾶ δὲ νοῦς ἅπας σου τὸν τόκον
Νοεῖν· ὅθεν σε συμφώνως δοξάζομεν.

17) Ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

(Κοσμᾶ)

Ὁ εἰρμός.

Νενίκηθαι τῆς φύσεως οἱ ὄροι
ἐν σοὶ Παρθένη ἄχραντε·

παρθενεύει γάρ τόκος
καί ζωὴν προμνηστεύεται θάνατος·
ἢ μετὰ τόκον παρθένος
καί μετὰ θάνατον ζῶσα
σώζεις αἶψά,
Θεοτόκε, τὴν κληρονομίαν σου.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΤΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

- Σελ. 6 ἀντὶ 'Ἡ ἱστορία γράφει: 'Ἡ ἱστορία ὅμως.
- > 21 ἀντὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ γράφει: εἰκόνα Θεοῦ
 - > 25 ἀντὶ ἐνανθρωπήσαντος γράφει: ἐνανθρωπήσαντα
 - > 29 ἀντὶ φανερώνουν γράφει: φανερώνει
 - > 46 ἀντὶ προερχομένης γράφει: παρεχομένης
 - > 80 ἀντὶ Τὸ ἰδιόμελον εἰς τὴν Μ. Τετάρτην (Κοομᾶ) γράφει:
(Κασσιανῆς).

κ. λ. π.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Είσαγωγή.....	3
1. Ἔννοια, σκοπός, διαίρεσις καὶ ὠφέλεια τῆς Κα- τηγήσεως.....	3
2. Τὰ μεγάλα προβλήματα καὶ ἡ θρησκεία.....	4
3. Ἡ γένεσις τῆς θρησκείας.....	6
4. Ὁ Χριστιανισμός.....	7
5. Αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.....	9
6. Τὸ πιστεῦω.....	11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

7. Ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ.....	13
8. Αἱ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ.....	14
9. Τὸ τριαδικόν τοῦ Θεοῦ.....	16
10. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.....	17
11. Οἱ ἄγγελοι.....	18
12. Οἱ δαίμονες.....	19
13. Ὁ ἄνθρωπος.....	20
14. Ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.....	21
15. Ἡ θεία πρόνοια.....	22
16. Προπαρασκευὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν.....	24
17. Ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος.....	25
18. Τὸ Θεάνθρωπον τοῦ Σωτῆρος.....	26
19. Ὁ χριστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἀρχιερεὺς..	27
20. Ὁ Χριστὸς ὡς Βασιλεὺς.....	28
21. Ἡ θεία χάρις.....	29
22. Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.....	31
23. Περὶ Ἐκκλησίας.....	32
24. Τὰ ἐξαγιαστικά μέσα τῆς Ἐκκλησίας.....	33
25. Τὸ Βάπτισμα.....	34
26. Τὸ Χρῖσμα ἢ ἅγιον Μύρον.....	36

	Σελ.
27. Ἡ μετάνοια	36
28. Ἡ θεία εὐχαριστία	38
29. Ἡ Ἱερωσύνη	39
30. Ὁ γάμος	41
31. Τὸ εὐχέλαιον	42
32. Τὸ τέλος τοῦ κόσμου	43
33. Ἡ γενικὴ κρίσις	44

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

34. Ὁ ναός	46
35. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ	47
36. Ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ	48
37. Τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ ἱερατικὰ ἄμφια	49
38. Αἱ ἑορταί	50
39. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος	52
40. Ἡ ἐξομολόγησις	53
41. Ἡ χειροτονία τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ἱερωσύνην	54
42. Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου	56
43. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου	57
44. Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ ἀγιασμοῦ	58
45. Οἱ παρακλητικοὶ κανόνες	59
46. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἢ κηδεία	61
47. Ὁ ἔσπερινός	61
48. Ὁ ὄρθρος	62
49. Ἡ θεία λειτουργία	63
50. Ἡ προσκομιδὴ	65
51. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων	65
52. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν	68
53. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν (συνέχεια)	70
45. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν (συνέχεια)	72
Παράρτημα	75
Ἐκ τῶν προϊόντων τῆς ὑμολογίας	75

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΤΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

Σελ. 17 Ὑπάρχει καὶ γνώμη ὅτι ὁ Μ. ἄννοεῖ χρονικὰς περιόδους.

- » 48 Ἡ ἀγία τράπεζα εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀγ. βήματος.
- » 50 Τὸ ἐπιγονάτιον διὰ τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμοὺς ἐκ τῶν προσηυτέρων.
- » 55 Τὸ «ἔσοι πιστοῖ» λέγεται κατὰ τὸ νίψιμον τοῦ ἀρχιερέως.

Μετὰ τὴν σελίδα 33 ἴδε καὶ σελ. 40.

~~Handwritten signature~~

Handwritten signature

Handwritten squiggle

~~Handwritten signature~~

~~Handwritten signature~~

~~Handwritten signature~~

~~Handwritten signature~~

500/99

Τιμάται δραχ. 25.

Don Brannan 1967
1967
1967
1967